

ЮЗУ „Неофит Рилски“
Философски факултет
Катедра Психология

**АВТОРЕФЕРАТ
НА**

**ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН
„ДОКТОР НА НАУКИТЕ“**

Област на висшето образование
3. Социални, стопански и правни науки,
Професионално направление
3.2. Психология

на тема:

Благополучие в трудни житейски ситуации

Цветелина Стефанова Михайлова

Благоевград
2020

**ДИСЕРТАЦИОННИЯТ ТРУД Е ОБСЪДЕН И НАСОЧЕН ЗА ЗАЩИТА ОТ КАТЕДРА
„ПСИХОЛОГИЯ“ ПРИ ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ НА ЮЗУ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
– БЛАГОЕВГРАД**

Дисертационният труд съдържа увод, пет глави, заключение и приноси с общ обем 561 страници (формат А 4; шрифт Times New Roman 12; междуредие Single).

Цитираната литературата обхваща 1232 източника, от които 499 на кирилица и 733 на латиница.

Представени са 105 таблици и 63 фигури.

Приложението включва:

- 7 тестови методики
- Deskriptivna statistika
- Проверка на нормалност на разпределението на данните
- Хи-квадрат анализ за сравнения на честотни разпределения
- Еднофакторен дисперсионен анализ и t-критерий
- Регресионен и корелационен анализ
- Измерители на размера на ефекта
- Факторен анализ
- Експлораторен факторен анализ
- Конфирматорен факторен анализ
- Критерии за годност/адекватност на факторния модел на изходните данни
- Надеждност и вътрешна консистентност на скала
- Бал по фактор
- Буутстрапинг
- Байезиева статистическа процедура
- Медиаторен анализ

Защитата на дисертационния труд за придобиване на ОНС „Доктор на науките“ ще се състои наГ. от часа в зала на ЮЗУ ”Неофит Рилски” – Благоевград, на открито заседание на Научното жури.

УВОД

Научната и практическа актуалност на проблематиката за благополучието се състои в това, че съвременното общество е заинтересовано да съхрани и подобри здравето на човека, неговото благополучие и развитието на неговите способности, което е отбелязано и в нормативни документи, като например член 52 (3) от Конституцията на Република България обявява, че държавата закриля здравето на гражданите, съгласно чл. 56(6) от Конституцията на Република България държавата подпомага способните ученици и студенти, а съгласно чл. 24 (2) от Конституцията на Република България сред основните политически цели на Република България е благоденствието на българските граждани (Народно събрание на Република България, 2015). Изучаването на благополучието, за което допринасят стратегии за справяне и адаптиране в условията на пандемия с COVID-19, е от фундаментално значение за разкриването на възможности за повишаване на благополучието, особено сред педагози и здравни работници, от които в голяма степен зависи бъдещото здравословно и образователно – професионално развитие на хората и по този начин може да се стимулира благоденствието на цялото общество. Изследвания на благополучието в трудни житейски ситуации могат да бъдат особено полезни и информативни за вземане на превантивни мерки за подобряване на справянето с житейски трудности и повишаване качеството на предлаганите услуги на работното място. Работещите в сферата на подпомагащите професии насочват своите усилия и действия за оказване на социална подкрепа и осигуряване на благополучието на хората, с които работят – клиенти, пациенти, сътрудници, обучаеми и други представители на обществеността. Основната цел на осигуряването на здравни грижи е подобряването на качеството на живота (Holubova et al., 2018). Психологическите интервенции целят да повишат качеството на живот като усилват социалната подкрепа и модифицират копинг-поведението (Heim, Valach, & Schaffner, 1997). Благополучието, справянето и адаптирането в трудни житейски ситуации, е важен научен проблем в психологическата литература, свързан както с ефективността от психологически интервенции, така и с уменията за самопомощ и успешно справяне в живота.

Изучаването на благополучието и възможностите за неговото повишаване е важно, защото субективното благополучие има благоприятни ефекти върху социалните взаимоотношения (Георгиева, М., 2007; Diener, 2009, Diener, 2013, Diener & Scollon, 2014; Diener & Seligman, 2004), върху семейните взаимоотношения (Diener & Seligman, 2004), върху продуктивността (Diener, 2013) и успехите в работата (Георгиева, М., 2007; Diener & Seligman, 2004), върху здравето (Diener, 2013; Diener & Ryan, 2009; Diener & Scollon, 2014; Diener & Seligman, 2004), върху продължителността на живота (Diener, 2013; Diener & Ryan, 2009; Diener & Seligman, 2004), повишава стресоустойчивостта (Георгиева, М., 2007). Силно изразеното субективно благополучие и позитивните емоции имат адаптивна функция, тъй като позволяват на индивидите да изследват уверено своето обкръжение, да преследват нови цели и да придобиват лични ресурси (Diener & Ryan, 2009, p.395). Широк кръг от критични ситуации в живота са свързани с равнищата на субективното благополучие – например позитивната емоционалност, оптимизмът и удовлетвореността от живота редуцират заболяванията и инцидентите в живота, свързани са с повишаване на продължителността на живота (Георгиева, М., 2007, стр. 24).

По време на пандемията с COVID-19 в обществото в продължение на месеци е наложено социално дистанциране – избягване на срещи с други хора, стремеж хората да са на по-голямо физическо разстояние помежду си, носене на предпазни средства като маски при излизане навън; също така е наложена социална изолация, при която хората първоначално принудително остават по домовете си и излизат навън само, за да отидат на работа, да пазаруват хранителни продукти или лекарства, да разхождат домашни любимци или малки деца, а по-късно е позволено на хората да излизат сами с цел разходка или спортуване (Ананиев, К., 2020б; Ананиев, К., 2020в; Ананиев, К., 2020е; Ананиев, К., 2020ж;

Ананиев, К., 2020з; Ананиев, К., 2020и). В научната литература социална дистанция е степента на разбиране и отношението на едно лице към всяко друго (Bogardus, 1967, p.72); готовност за реализиране на социални контакти в сферата на съседството, колегиалността, приятелството и семейството (Зографова, 1996), т. е. под социална дистанция може да се разбира личното желание за контакт с други хора. Социалното дистанциране е мярка, предприета за превенция на разпространението на заразно заболяване като COVID-19, чрез поддържане на физическа дистанция от около 2 метра между хората, намаляване на броя пъти, за които хората контактуват тясно един с друг и избягване на събирания в големи групи хора (Brenner, Somer, & Abu-Rayya, 2020).

Карен Хорни (1997) описва три основни стила на живот: движение към човека, свързано с безпомощност; движение срещу човека, свързано с враждебност и агресия; движение в посока отдалечаване от човека или изолация, т. е. социалната изолация може да се разглежда като движение в посока отдалечаване от човека, като така се създават предпоставки за невротичност (Хорни, К., 1997), а излизането от дома допринася за емоционалното благополучие¹ (Военкинова, Ж., 2016). Самоизолация се предприема, когато човек е болен и проявява симптоми на COVID-19, като здравен професионалист го е уведомил, че трябва максимално да се отдели от други хора, включително от хората в неговото домакинство, за да предотврати разпространението на заболяването (Brenner, Somer, & Abu-Rayya, 2020). Карантината е мярка, предприета за превенция на разпространението на заразно заболяване като COVID-19, чрез изискване от хората, които са изложени на контакт със заразени хора, да останат у дома си, в хотелска стая или в предвидена за целта сграда и да не я напускат за периода, в който са под карантина, като не се разрешават посещения в дома под карантина, с изключение на хората, които обичайно живеят в домакинството (Brenner, Somer, & Abu-Rayya, 2020).

По време на пандемията с Covid-19 се насърчава като политическа мярка организацията на работата да позволява дистанционна работа от вкъщи, ако не за всички работни ангажименти, то поне за определен вид работни задачи или само в определени дни и часове от седмицата (Ананиев, К., 2020а). Промяната в начина на живот след началото на периода на социална изолация в обществото може да създаде предпоставки за преживяване на негативни емоционални състояния, сред които чувство за напрежение, раздразнителност, нервност, намаляване на усещането за бодрост и енергичност, страхови преживявания, скука, апатия и др. Могат да се появят, да зачестят или да се усилят телесни оплаквания и симптоми като главоболие, пристягане в областта на гърдите, сърцебиене, треперене на ръцете, гадене, виене на свят, примамляване, чувство за задух и др. Тревожността и притесненията по време на наложената социална изолация имат множество причини – за дълго време хората не могат да се срещат с роднини, които живеят на друго място, не могат да се срещат с приятели, притеснява ги вероятността да се разболеят и да не могат да се грижат за себе си и за семейството си, не могат да посещават културни и спортни събития, не могат да посещават заведения, ресторанти и други публични места на закрито, не могат да прекарват достатъчно време навън в паркове и други открити места, могат да загубят работата си и да останат без средства, и др. Предприетите ограничителни мерки от държавата биват приемани по различен начин от различните хора - спокойно и с търпение, защото човек осъзнава, че и сам би се самоизолирал, или като прекалени и изнервящи, като голямо изпитание, крайни, трудни за спазване, но все пак хората се решават да проявят търпение и дисциплина да ги спазват. След налагане на социална изолация и спазване на социална дистанция – физическо разстояние и избягване на контакт, отношенията с членовете на семейството също могат да се променят - да се обтегнат, изнервят, да се карат помежду си или да се сплотят, общуват повече от преди и запазят спокойствие. Интерес представлява как пандемията с COVID-19 е

¹ По отношение на емоционалното благополучие виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**

възприемана от обществеността, как повлиява на благополучието, адаптирането към променените условия и справянето с житейските трудности.

Оценяването на собственото благополучие определя последващото развитие на живота, независимо от доходите и отсъствието на заболяване (Георгиева, М., 2007, стр. 24), т. е., изследвания на благополучие, които се основават на субективна преценка за благополучието, изглежда, че повлияват на очакванията за бъдещото развитие на своя живот, което разкрива отговорността на изследователя и важността на проучваната проблематика. Установено е от предишни изследвания освен това, че удовлетвореността от живота предсказва бъдещи поведения като суицидни опити (Pavot & Diener, 2015), което показва, че изучаваните феномени се отразяват на човешкото поведение и е важно да бъдат препоръчани мерки за повишаване на благополучието в трудни житейски ситуации.

ХИПОТЕЗИ

Основна хипотеза: Предполага се, че в трудните житейски ситуации, създадени от пандемията с COVID-19, благополучието (субективно, емоционално, свързано с работата, здравословно, психично, психосоциално) е по-скоро ниско, защото възприеманата заплаха от коронавируса за здравословното състояние (своето, на роднини и близки), наложената социална изолация и възприета загуба на личен контрол върху ситуацията пораждат чести и интензивни негативни емоции, свързани и с трудности във взаимоотношенията и в работата.

Работна хипотеза 1: Предполага се, че са налице социално-демографски различия по пол, възраст, семейно положение в преживяваното благополучие (субективно, емоционално, семейно, свързано с работата, здравословно, психично, психосоциално) по време на пандемията от коронавирус.

Работна хипотеза 2: Може да се предположи, че в трудните житейски ситуации, създадени от пандемията с COVID-19, по-често се преживява семейно благополучие, отколкото семейно неблагополучие, макар хората да се притесняват за здравето, благополучието и издръжката на членовете на своето семейство, да се появяват трудности в грижите за домакинството, но от друга страна са налице и предпоставки за допълнително сближаване между членовете на семейството по повод общата опасност и при по-голямата честота на контактите между членовете на семейството при дистанционните работа и учене.

Работна хипотеза 3: Предполага се, че по време на трудните житейски ситуации, създадени от пандемията с COVID-19, потребителското благополучие се свързва със здравословното и социалното благополучие по такъв начин, че потребителите се насочват към такива стоки и услуги, които могат да съдействат за подобряване или поддържане на добро здравословно състояние, както и допринасящи за благополучието на големи социални групи и обществото.

Работна хипотеза 4: Предполага се, че субективната когнитивна преценка за ефективност в трудни житейски ситуации е свързана с преживяване на по-високо благополучие, а чувството за безпомощност го понижава

ГЛАВА 1. БЛАГОПОЛУЧИЕ НА ИНДИВИДА (ГЛОБАЛНО И СПЕЦИФИЧНО), НА ОБЩЕСТВОТО, НА ОРГАНИЗАЦИЯТА И НА СЕМЕЙСТВОТО

В първа глава от дисертацията теоретично в рамките на 107 страници са разгледани следните проблеми:

- Субективно благополучие
- Обща/цялостна/генерална/глобална индивидуална и групова удовлетвореност от живота на българи по данни от досегашни изследвания
- Психично благополучие
- Личностно развитие, личностен растеж или удовлетвореност от научаването като компонент на благополучието
- Стремех към съвършенство като компонент на психичното благополучие
- Интегритет/съгласуваност със себе си/автентичност като компонент на психичното благополучие
- Себеприемане/приемане на себе си като компонент на психичното благополучие и като израз на удовлетвореност от себе си
- Чувство за общност като компонент на психичното благополучие
- Удовлетворяване на потребности като компонент на психичното благополучие; Благополучието като ориентация към автономия
- Активност като компонент на психичното благополучие
- Мотивираност като компонент на психичното благополучие
- Ентусиазъм като компонент на психичното благополучие
- Самооценка и увереност в себе си като компоненти на психичното благополучие
- Психосоциално благополучие
- Доверието като компонент на психосоциалното благополучие
- Чувство за полезност като компонент на психосоциалното благополучие
- Стабилни социални роли като компонент на психосоциалното благополучие; Удовлетвореност от изпълнението на социални роли
- Социално благополучие
- Благополучие, свързано с работата, организационно благополучие; удовлетвореност от работата;
- Семейно благополучие.

Емпирично в глава 1 са проведени 5 самостоятелни изследвания на които ще се спра по-подробно.

1. УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ ЖИВОТА В ТРУДНАТА ЖИТЕЙСКА СИТУАЦИЯ НА ПАНДЕМИЯТА С КОРОНАВИРУС

Проведено изследване на общата удовлетвореност от живота по време на пандемията с коронавирус (виж описание на методиката, процедурата на изследването и извадката в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**, а методите за обработка на данни са представени в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**) установява преобладаване на по-ниска удовлетвореност от живота, а не на висока удовлетвореност от живота – виж Фигура 1.

Фигура 1. Обща удовлетвореност от живота на българи по време на пандемията с коронавирус

Значимо повече жени от очакваното не са удовлетворени от живота по време на пандемията с коронавирус, а мъжете са по-удовлетворени от живота – виж Таблица 1, χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 22,646; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,189$, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 1. Различия по пол в удовлетвореността от живота по време на пандемията от коронавирус

		Чувствам се удовлетворен от живота			
		съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
мъже	Наблюдавани честоти	29	102	69	36
	Очаквани честоти	51,7	84,0	68,0	32,3
жени	Наблюдавани честоти	110	124	114	51
	Очаквани честоти	87,3	142,0	115,0	54,7

Значимо повече хора без интимен партньор от очакваното не са удовлетворени от живота по време на пандемията с коронавирус, а хората с интимен партньор са по-удовлетворени от живота – виж Таблица 2, χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 36,025; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,238$, което означава среден размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1.), но според друга интерпретация това е слаб размер на ефекта (Гоев, В., 1996).

Таблица 2. Различия по семейно положение (наличие на интимен партньор) в удовлетвореността от живота по време на пандемията от коронавирус

		Чувствам се удовлетворен от живота			
		съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
без интимен	Наблюдавани честоти	63	106	96	13

партньор	Очаквани честоти	60,9	98,9	80,1	38,1
наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	76	120	87	74
	Очаквани честоти	78,1	127,1	102,9	48,9

Значимо повече хора без деца от очакваното не са удовлетворени от живота по време на пандемията с коронавирус, а хората с деца са по-удовлетворени от живота – виж Таблица 3, χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 97,986; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,393$, което означава среден размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 3. Различия по семейно положение (наличие на деца) в удовлетвореността от живота по време на пандемията от коронавирус

			Чувствам се удовлетворен от живота			
			съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
имате ли деца	не	Наблюдавани честоти	94	156	148	18
		Очаквани честоти	91,1	148,1	119,9	57,0
	да	Наблюдавани честоти	45	70	35	69
		Очаквани честоти	47,9	77,9	63,1	30,0

Значимо повече хора от 36 до 65 години години от очакваното са удовлетворени от живота по време на пандемията с коронавирус, а хората от 20 до 36 години са по-неудовлетворени от живота – виж Таблица 4, χ^2 ($N = 635$; $df = 9$) = 193,414; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,319$, което означава среден размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.). Удовлетвореността от живота на по-възрастните хора може да се дължи на факта, че са избегнали заразяване с коронавирус, а по-младите по-трудно понасят лишенията от обичайните развлечения и социален живот, с който са свикнали.

Таблица 4. Различия по възрастови групи в удовлетвореността от живота по време на пандемията от коронавирус

			Чувствам се удовлетворен от живота			
			съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	46	51	77	15
		Очаквани честоти	41,4	67,3	54,5	25,9
	24-27 години	Наблюдавани честоти	32	74	33	0
		Очаквани честоти	30,4	49,5	40,1	19,0
	28-35 години	Наблюдавани честоти	44	61	42	3
		Очаквани честоти	32,8	53,4	43,2	20,6
	36-65 години	Наблюдавани честоти	17	40	31	69
		Очаквани честоти	34,4	55,9	45,2	21,5

Може да се обобщи, че най-удовлетворени от живота по време на пандемията с коронавирус изглежда са мъже, които са с установено партньорство в интимните отношения, с деца, на възраст над 36 години. По-неудовлетворени от живота си по време на пандемията от коронавирус са млади жени от 20 до 36 години, без интимен партньор, без деца. Вероятно преживяваната самотност при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус допринася за преживяваната неудовлетвореност от живота (виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**).

2. УВЕРЕНОСТТА В СЕБЕ СИ КАТО КОМПОНЕНТ НА ПСИХИЧНОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА С КОРОНАВИРУС

Проведено изследване на увереността в себе си по време на пандемията с коронавирус (виж описание на методиката, процедурата на изследването и извадката в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**, а методите за обработка на данни са представени в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**) установява преобладаване на увереност в себе си над неувереност – виж Фигура 2, което създава предпоставки за успешно справяне с трудните житейски ситуации по време на пандемията с коронавирус и за повишаване на преживяваното благополучие.

Фигура 2. Увереност в себе си като израз на психично благополучие по време на пандемията с коронавирус

Значимо повече жени от очакваното се чувстват неуверени в себе си по време на пандемията с коронавирус, а мъжете са по-уверени в себе си – виж Таблица 5, χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 21,518; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,184$, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 5. Различия по пол в увереността в себе си по време на пандемията от коронавирус

		Чувствам се уверен в себе си			
		съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
мъже	Наблюдавани честоти	25	56	88	67
	Очаквани честоти	35,7	72,1	77,7	50,5
жени	Наблюдавани честоти	71	138	121	69
	Очаквани честоти	60,3	121,9	131,3	85,5

Значимо повече хора без деца се чувстват неуверени в себе си по време на пандемията с коронавирус, а изследваните българи с деца са по-уверени в себе си – виж Таблица 6, χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 22,273; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,187$, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 6. Различия по семейно положение (наличие на деца) в увереността в себе си по време на пандемията от коронавирус

	Чувствам се уверен в себе си
--	------------------------------

			съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
Имате ли деца	не	Наблюдавани честоти	69	136	145	66
		Очаквани честоти	62,9	127,1	136,9	89,1
	да	Наблюдавани честоти	27	58	64	70
		Очаквани честоти	33,1	66,9	72,1	46,9

Няма статистически значими различия между изследваните българи със и без интимен партньор по тяхната увереност в себе си по време на пандемията от коронавирус - χ^2 (N = 635; df = 3) = 5,797; p = 0,122.

Изследваните българи между 24 и 27 години се чувстват значимо по-неуверени в себе си от очакваното, а изследваните българи между 36 и 65 години се чувстват значимо по-уверени в себе си от очакваното, а за останалите две възрастови групи не са толкова явни различията по увереност в себе си, но все пак е налице тенденция българите между 28 и 35 години да са по-неуверени в себе си от очакваното – виж Таблица 7, χ^2 (N = 635; df = 9) = 105,210; p < 0,001; Cramer's V = 0,407, което означава среден размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 7. Различия по възрастови групи в увереността в себе си по време на пандемията от коронавирус

			Чувствам се уверен в себе си			
			съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	37	43	79	30
		Очаквани честоти	28,6	57,7	62,2	40,5
	24-27 години	Наблюдавани честоти	32	59	39	9
		Очаквани честоти	21,0	42,5	45,7	29,8
	28-35 години	Наблюдавани честоти	20	55	50	25
		Очаквани честоти	22,7	45,8	49,4	32,1
	36-65 години	Наблюдавани честоти	7	37	41	72
		Очаквани честоти	23,7	48,0	51,7	33,6

Може да се обобщи, че по време на пандемията от коронавирус по-често се среща психичното благополучие под формата на увереност в себе си, в сравнение с преживяваното психично неблагополучие като неувереност в себе си, а най-уверени в себе си по време на пандемията с коронавирус са мъже, които имат деца и са над 36 години. Те са постигнали определен социален, семеен и професионален статус в обществото, издържат своите семейства и изглежда са уверени в своите възможности да се справят с трудните житейски ситуации по време на пандемията от коронавирус, разчитат на своя опит, умения и изградени социални мрежи от контакти.

3. ДОВЕРИЕТО КЪМ ОФИЦИАЛНИТЕ ВЛАСТИ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС КАТО КОМПОНЕНТ НА ПСИХОСОЦИАЛНОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ

Изследване на доверието към официалните власти по време на пандемията от коронавирус (виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.** за описание на методиката, процедурата на изследването и извадката) установи, че 250 българи (39,4%) не вярват на информацията от официалните източници (например, правителството), а 385 й вярват (60,6%). Повече българи от 28 до 35 години, отколкото е очаквано (виж Таблица 8), не вярват на информацията от официалните източници (χ^2 (N = 635; df = 3) = 32,483; p < 0,001;

Cramer's V = 0,226, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996) или среден размер на ефекта според друга интерпретация - "IBM Knowledge Center", n.d.a1.).

Таблица 8. Различия между възрастовите групи по доверието им към информацията, предоставяна от официални източници по време на пандемията от коронавирус

			Вярвате ли на информацията от официалните източници (например, правителството)?	
			не	да
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	81	108
		Очаквани честоти	74,4	114,6
	24-27 години	Наблюдавани честоти	41	98
		Очаквани честоти	54,7	84,3
	28-35 години	Наблюдавани честоти	84	66
		Очаквани честоти	59,1	90,9
	36-65 години	Наблюдавани честоти	44	113
		Очаквани честоти	61,8	95,2

При това само 95 изследвани българи (15%) заявяват, че ситуацията с коронавируса е измама според тях (във възрастта 28-35 години значимо по-често от очакваното ситуацията с коронавируса е възприемана като измама, отколкото при останалите възрастови групи – виж Таблица 9), а останалите 540 изследвани българи (85%) не считат за измама съобщенията за заболявания от коронавирус или за сериозността на заболяването от коронавирус.

Таблица 9. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на възрастовите групи относно възприемането на ситуацията с коронавируса като измама

$\chi^2_{(N=635; df=3)} = 31,922, p < 0,001$; Cramér's V = 0,224, т. е. умерен размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани умерено			Мисля, че ситуацията с коронавируса е измама	
			да	не
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	20	169
		Теоретични/очаквани честоти	28,3	160,7
	24-27 години	Наблюдавани честоти	14	125
		Теоретични/очаквани честоти	20,8	118,2
	28-35 години	Наблюдавани честоти	44	106
		Теоретични/очаквани честоти	22,4	127,6
	36-65 години	Наблюдавани честоти	17	140
		Теоретични/очаквани честоти	23,5	133,5

160 българи (25,2%) определят като нелегитимни, незаконни действията на властите относно режима на самоизолация, а 475 българи (74,8%) ги считат за легитимни, законни. Значимо повече мъже от очакваното в сравнение с жените (виж Таблица 10) считат действията на властите относно режима на самоизолация за нелегитимни, незаконни ($\chi^2_{(N=635; df=1)} = 7,559; p = 0,006$; Cramer's V = 0,109, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; "IBM Knowledge Center", n.d.a1.).

Таблица 10. Различия по пол, касаещи приемането като легитимни на действията на властите относно режима на самоизолация по време на пандемията от коронавирус

		Легитимни (законни) ли са действията на властите относно режима на самоизолация?	
		не	да
мъже	Наблюдавани честоти	74	162
	Теоретични/очаквани честоти	59,5	176,5
жени	Наблюдавани честоти	86	313
	Теоретични/очаквани честоти	100,5	298,5

Значимо повече българи между 28 и 35 години от очакваното (виж Таблица 11) считат действията на властите относно режима на самоизолация за нелегитимни в сравнение с останалите възрастови групи (χ^2 (N = 635; df = 3) = 16,283; p = 0,001; Cramer's V = 0,160, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 11. Различия между възрастовите групи по приемането от тях като легитимни на действията на властите относно режима на самоизолация по време на пандемията от коронавирус

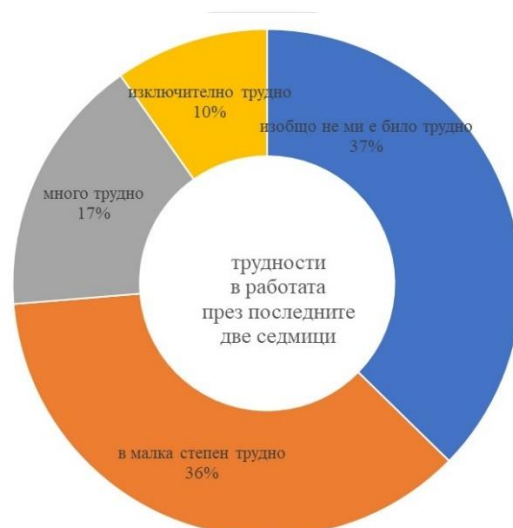
			Легитимни (законни) ли са действията на властите относно режима на самоизолация?	
			не	да
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	41	148
		Теоретични/очаквани честоти	47,6	141,4
	24-27 години	Наблюдавани честоти	26	113
		Теоретични/очаквани честоти	35,0	104,0
	28-35 години	Наблюдавани честоти	56	94
		Теоретични/очаквани честоти	37,8	112,2
	36-65 години	Наблюдавани честоти	37	120
		Теоретични/очаквани честоти	39,6	117,4

225 българи (35,4%) считат, че мерките, предприети от властите относно карантина и самоизолация, не са достатъчни, а според 410 българи (64,6%) тези мерки са достатъчни. Значимо повече хора с интимен партньор от очакваното (виж Таблица 19) считат за достатъчни мерките, предприети от властите относно карантина и самоизолация, а значимо повече хора без интимен партньор от очакваното ги считат за недостатъчни (χ^2 (N = 635; df = 1) = 15,439; p < 0,001; Cramer's V = 0,156, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.). Хората с интимен партньор не винаги живеят с него в едно домакинство и при наложените мерки за социална дистанция и самоизолация се затрудняват да поддържат своите взаимоотношения, което е свързано с нежелание тези мерки да бъдат продължавани или утежнявани.

В по-ранно изследване, проведено от 25 април до 2 май 2020 г. сред 868 българи те преценяват мерките за безопасност за избягване на зараза от коронавирус със средна оценка около 7 по скала от 1-тотално неадекватни до 10-напълно адекватни („Институт за изследване на населението и човека“, 2020с).

4. БЛАГОПОЛУЧИЕ, СВЪРЗАНО С РАБОТАТА, ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС

Проведено изследване (за описание на извадката, методиката и процедурата на изследването виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**) установи, че мнозинството изследвани българи не се оплакват от трудности в работата – виж Фигура 3.

Фигура 3. Процентно разпределение на отговорите относно трудности в работата през последните две седмици преди проучването по време на пандемията от коронавирус

Значимо повече жени от очакваното в сравнение с мъжете (виж Таблица 12) се оплакват от трудности в работата през последните две седмици преди проучването по време на пандемията от коронавирус - χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 30,132; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,218$, което означава среден размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1.), а според друга интерпретация е слаб размер на ефекта (Гоев, В., 1996). Вероятно жените съвместяват работа у дома с гледане на децата и домакинстване, което им създава допълнителни затруднения в работата. Трудностите в работата са свързани и с взаимоотношенията с хората, които променят своята интензивност и качество по време на наложената социална изолация при пандемията с коронавирус, което променя начина на изпълнение на екипни задачи и обслужването на клиенти. Промяната в начина на живот по време на пандемията от коронавирус доведе до криза в някои браншове като например туристическия и част от хората загубиха работните си места, което се отразява на доходите им и създава негативни преживявания.

Таблица 12. Различия между мъже и жени по преживявани трудности в работата през последните две седмици преди проучването по време на пандемията с коронавирус

		Колко трудно Ви беше да си вършите работата през последните две седмици?			
		изобщо не ми е било трудно	в малка степен трудно	много трудно	изключително трудно
мъже	Наблюдавани честоти	107	74	48	7
	Очаквани честоти	88,1	85,9	39,0	23,0
	Процент от мъжете	45,3%	31,4%	20,3%	3,0%
жени	Наблюдавани честоти	130	157	57	55
	Очаквани честоти	148,9	145,1	66,0	39,0
	Процент от жените	32,6%	39,3%	14,3%	13,8%

Благополучието, свързано с работата, е концептуализирано в настоящето изследване като изразено чрез липса на трудности във вършенето на работата, включително свързани с липса на проблеми във взаимоотношенията, а също така чрез стабилност или повишаване на дохода. Съответно неблагоприятното, свързано с работата, се изразява чрез трудности във

вършенето на работата, свързани и с проблемни взаимоотношения, понижаване или загуба на дохода.

Проведен е медиаторен анализ чрез буутстрапинг със зададени брой 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, осъществен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от медиаторния анализ с предиктор трудности в работата през последните две седмици преди проучването по време на пандемията от коронавирус, медиатор – емоционално благополучие по време на пандемията с коронавирус² и резултативна променлива – възможна промяна в семейния доход по време на пандемията с коронавирус са представени в Таблица 13, Таблица 14, Таблица 15 и Фигура 4.

Таблица 13. Директен ефекти на трудностите в работата върху промяната в семейния доход по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности в работата	→	Промяна в семейния доход	-0,182	0,045	-4,041	< 0,001	-0,267	-0,092

При проверка на директния ефект на трудностите в работата върху промяната в семейния доход по време на пандемията с коронавирус се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 13 и на Фигура 4. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на трудностите в работата върху промяната в семейния доход по време на пандемията с коронавирус е значим. При нарастване на трудностите в работата по време на пандемията с коронавирус намалява семейния доход.

Таблица 14. Индиректен ефект на трудностите в работата върху промяната в семейния доход, опосредстван от емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Трудности в работата	→	Емоционално благополучие	→	Промяна в семейния доход	-0,030	0,021	-1,464	0,143	-0,071	0,014

² Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**

При проверка на индиректния ефект на трудностите в работата върху промяната в семейния доход, опосредстван от емоционалното благополучие, се установява незначим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 14 и на Фигура 4. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректния ефект като изчислената стойност на индиректния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата попада в доверителния интервал, се установява, че влиянието на трудностите в работата върху промяната в семейния доход не се опосредства от емоционалното благополучие. Това означава, че не преживявани негативни емоционални състояния при трудности в работата водят до намаляване на семейния доход, а обективни пречки, свързани с естеството на работата в променената социална ситуация по време на пандемията от коронавирус – например, носенето на маски по време на работа може да затруднява извършването ѝ, не всички работни задачи могат да се извършват дистанционно, особено без предварителна подготовка, а също браншове като туризма претърпяват загуба на клиенти, което затруднява вършенето на работа, хората загубват работните си места и това се отразява на дохода им.

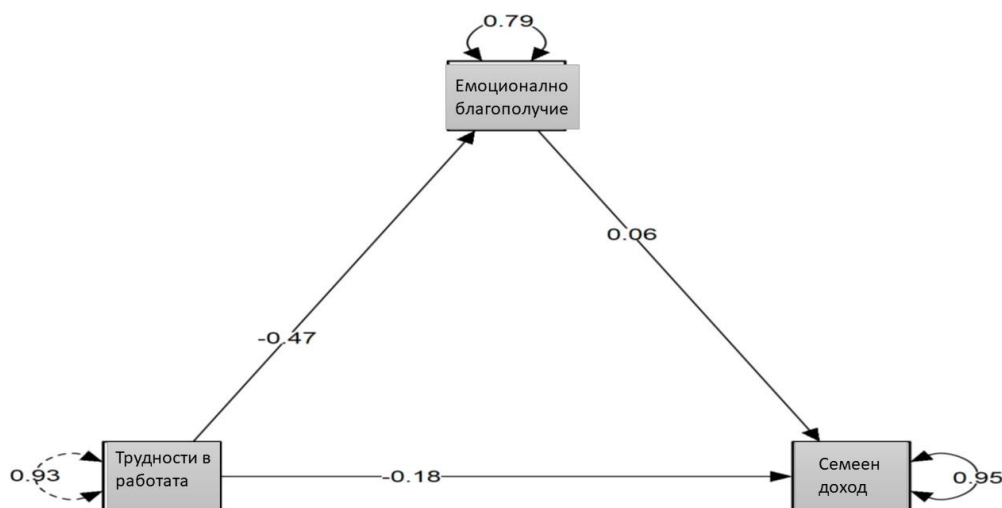
Таблица 15. Общ ефект на трудностите в работа върху промяната в семейния доход по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности в работата	→	Промяна в семейния доход	-0,213	0,040	-5,278	< 0,001	-0,291	-0,141

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. Нарастването на трудностите в работата понижава семейния доход – виж Таблица 15 и Фигура 4. Коефициентът на детерминация за промяната в семейния доход като израз на благополучие (семеино³, материално⁴ и свързано с работата) е $R^2=0,045$, което означава, че моделът обяснява 4,5% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в промяната на семейния доход, което е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за емоционално благополучие е $R^2=0,206$, което означава, че моделът обяснява 20,6% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на емоционално благополучие и това е среден размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Тъй като се установи, че емоционалното благополучие не опосредства влиянието на трудностите във вършенето на работата върху семейния доход (виж Таблица 14 и Таблица 14), такъв размер на ефекта означава, че трудностите във вършенето на работата влошават емоционалното благополучие като усилват негативния афект – виж Фигура 4. Трудностите в работата се отразяват пряко върху семейния доход като го понижават. 63% от изследваните лица се оплакват от някакви трудности в работата, от по-силно до по-слабо изразени (виж Фигура 3), а семейният доход е намалял при 39,7% от участниците в изследването.

³ Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**

⁴ Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**

Фигура 4. Опосредствано влияние на трудностите в работата върху промяната в семейния доход с медиатор емоционалното благополучие

Чрез софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) е проведен медиаторен анализ с прилагане на буутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност (виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**). Резултатите от медиаторния анализ с предиктор трудности в разбирателството с други хора през последните две седмици преди проучването⁵, медиатор (с индиректен ефект) – трудности в работата и резултативна променлива – емоционално благополучие⁶ по време на пандемията с коронавирус са представени в Таблица 16, Таблица 17, Таблица 18, и Фигура 5.

Таблица 16. Директен ефект на трудностите с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности с разбирателството с други хора	→	Емоционално благополучие	-0,309	0,044	-6,969	< 0,001	-0,397	-0,222

При проверка на директния ефект на трудностите с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 16 и на Фигура 5. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената

⁵ Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**

⁶ Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**

стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на трудностите с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус е значим. При нарастване на трудностите с разбирателството с други хора по време на пандемията с коронавирус намалява емоционалното благополучие.

Таблица 17. Индиректен ефект на трудности с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус, опосредстван от трудности в работата

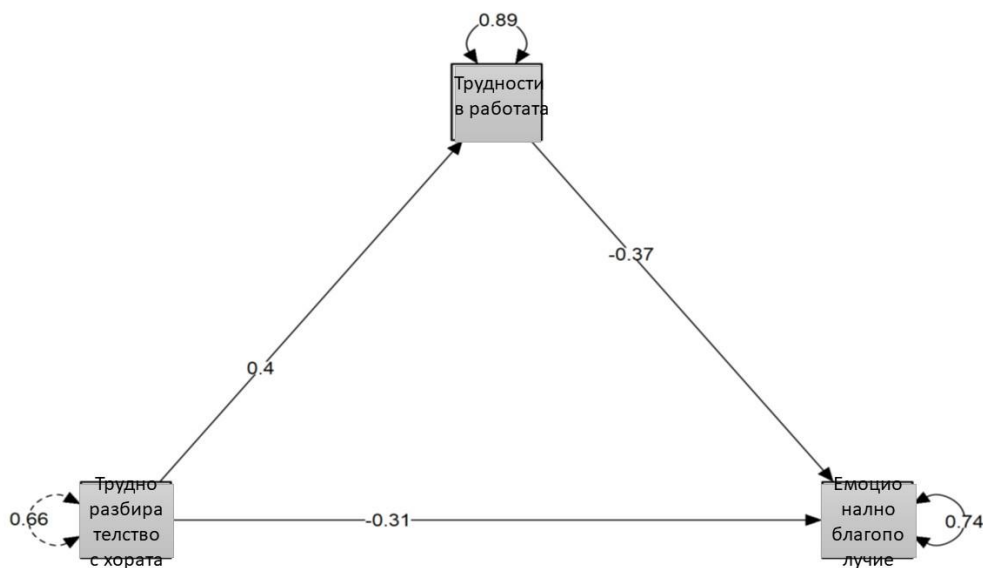
Независима променлива		Медиатор на променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Трудности с разбирателството с други хора	→	Трудности в работата	→	Емоционално благополучие	-0,148	0,022	-6,621	< 0,001	-0,196	-0,101

При проверка на индиректния ефект на трудностите с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие, опосредстван от трудности в работата, се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 17 и на Фигура 5. На базата на бутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректния ефект като изчислената стойност на индиректния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в доверителния интервал, се установява, че влиянието на трудностите с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие се опосредства от трудности в работата. С нарастване на трудностите с разбирателството с други хора нарастват и трудностите в работата, което понижава емоционалното благополучие – виж Фигура 5.

Таблица 18. Общ ефект на трудности с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности с разбирателството с други хора	→	Емоционално благополучие	-0,457	0,045	-10,085	< 0,001	-0,539	-0,371

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. С нарастването на трудностите с разбирателството с други хора намалява емоционалното благополучие – виж Таблица 18 и Фигура 5. Коефициентът на детерминация за промяната в емоционалното благополучие е $R^2=0,263$, което означава, че моделът обяснява 26,3% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в промяната на емоционалното благополучие, което е голям размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за трудности в работата е $R^2=0,105$, което означава, че моделът обяснява 10,5% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в трудностите в работата и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). С нарастването на трудностите с разбирателството с други хора нарастват и трудностите в работата, което намалява емоционалното благополучие. При нарастване на трудностите в работата се влошава емоционалното благополучие.

Фигура 5. Опосредствано влияние на трудностите с разбирателството с други хора върху емоционалното благополучие с медиатор трудности в работата

Подробно обобщение по отношение на благополучието, свързано с работата по време на пандемията от коронавирус, е направено в заключителната част от дисертационния труд, като може да се каже, че леко преобладават преживяващите неблагополучие, свързано с работата българи (около 52%) над тези, които изпитват по-скоро благополучие, свързано с работата (около 48%). Неблагополучието, свързано с работата, се дължи на трудности в работата, които понижават семейния доход, а също на трудности във взаимоотношенията.

Таблица 19. Различия между хората със и без интимен партньор по приемането от тях като достатъчни на мерките, предприети от властите, относно карантина и самоизолация

		Достатъчни ли са мерките, предприети от властите, относно карантина, самоизолация?	
		Не	Да
Без интимен партньор	Наблюдавани честоти	122	156
	Теоретични/очаквани честоти	98,5	179,5
Наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	103	254
	Теоретични/очаквани честоти	126,5	230,5

60 души (9,4%) считат, че тези мерки са се въвели твърде рано. Според 342 (53,9%) са се въвели точно навреме. Според 233 души (36,7%) са се въвели твърде късно. Значимо повече хора без деца от очакваното (виж Таблица 20) считат, че тези мерки са въведени твърде късно, а значимо повече хора с деца от очакваното считат, че са въведени точно навреме ($\chi^2_{(N=635; df=2)} = 66,559$; $p < 0,001$; Cramer's V = 0,324, което означава среден размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 20. Различия между изследвани българи без и с деца по мнението им колко навреме са въведени мерките, предприети от властите по време на пандемията от коронавирус

			Въведоха ли се тези мерки:		
			твърде рано	точно навреме	твърде късно
имате ли деца	не	Наблюдавани честоти	40	178	198
		Теоретични/очаквани честоти	39,3	224,1	152,6
	да	Наблюдавани честоти	20	164	35
		Теоретични/очаквани честоти	20,7	117,9	80,4

Официалните съобщения и правила разгневяват 329 българи (51,8%), а останалите 306 (48,2%) не се разгневяват от официалните съобщения и правила по време на пандемията с коронавирус. Изпитването на гняв се свързва с влошаване на емоционалното благополучие⁷ в резултат на информация от властите по време на пандемията с коронавирус. Значимо повече жени от очакваното, отколкото мъже (виж Таблица 21) се разгневяват от официалните съобщения и правила по време на пандемията с коронавирус ($\chi^2_{(N=635; df=1)} = 5,857$; $p = 0,016$; Cramer's V = 0,096, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 21. Различия между мъже и жени по изпитване на гняв в резултат на официалните съобщения и правила

		Официалните съобщения и правила разгневяват ли Ви по някакъв начин?	
		не	да
мъже	Наблюдавани честоти	137	99
	Очаквани честоти	122,3	113,7
жени	Наблюдавани честоти	192	207
	Очаквани честоти	206,7	192,3

Значимо повече хора от 28 до 35 години от очакваното в сравнение с други възрастови групи (виж Таблица 22) се разгневяват от официалните съобщения и правила по време на пандемията с коронавирус ($\chi^2_{(N=635; df=3)} = 37,519$; $p < 0,001$; Cramer's V = 0,243, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996) или среден размер на ефекта според друга интерпретация - “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.).

Таблица 22. Различия между възрастови групи по изпитване на гняв в резултат на официалните съобщения и правила

		Официалните съобщения и правила разгневяват ли Ви по някакъв начин?	
		не	да

⁷ Виж раздела Грешка! Източникът на препратката не е намерен.

възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	109	80
		Очаквани честоти	97,9	91,1
	24-27 години	Наблюдавани честоти	82	57
		Очаквани честоти	72,0	67,0
	28-35 години	Наблюдавани честоти	45	105
		Очаквани честоти	77,7	72,3
	36-65 години	Наблюдавани честоти	93	64
		Очаквани честоти	81,3	75,7

225 българи (35,4%) са склонни да обвиняват някого за настоящата ситуация в България, като единици от изследваните конкретизират обвиненията си към правителството (българското и китайското), управлението за бавни и неадекватни реакции, президент и лидери на политически партии за даване на приоритет на бизнеса над благополучието на гражданите; лекари, фармацевтични компании и учени за неспособността им да се справят; пристигащите от чужбина, които разнасят заразата; световна конспирация, целяща да унищожи старите хора. 410 българи (64,6%) не мислят, че някой е виновен за ситуацията с коронавируса в България.

Значимо повече жени от очакваното, отколкото мъже (виж Таблица 23) са склонни да обвиняват някого за настоящата ситуация в България (χ^2 (N = 635; df = 1) = 5,470; p = 0,019; Cramer's V = 0,093, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; "IBM Knowledge Center", n.d.a1.).

Таблица 23. Различия по пол относно склонността към обвинения за настоящата ситуация с коронавируса в България

		Мислите ли, че някой е виновен за настоящата ситуация в България?	
		не	да
мъже	Наблюдавани честоти	166	70
	Очаквани честоти	152,4	83,6
жени	Наблюдавани честоти	244	155
	Очаквани честоти	257,6	141,4

Тези резултати разкриват, че по-голямата част от изследваните българи (64,5% усреднен процент от индикаторите на доверието към официалните власти) преживяват психосоциално благополучие под формата на доверие към предоставяната от официалните власти информация по време на пандемията от коронавирус и в предприетите мерки и действия на властите, свързани със социална изолация, а при обобщаване на социално-демографските различия се установи, че като че ли най-силно доверие проявяват българите във възрастта 36-65 години. Приблизително 1/3 от изследваните българи (35,5% усреднен процент от индикаторите на доверието към официалните власти) преживяват психосоциално неблагоприятно благополучие под формата на недоверие към предоставяната от официалните власти информация по време на пандемията от коронавирус и в предприетите мерки и действия на властите, свързани със социална изолация, като това недоверие е свързано и с негативна емоционалност като гняв и приписване на вина. При обобщаване на социално-демографските различия се установи, че най-силно недоверие към официалните власти проявяват българите във възрастта 28-35 години и то предимно самотните хора без интимен партньор и без деца, те в най-голяма степен преживяват психо-социално неблагоприятно благополучие под формата на недоверие към официалните власти - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус. Съответно хората от останалите възрастови групи с интимен партньор и деца

преживяват по-силно изразено психо-социално благополучие под формата на доверие към официалните власти - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус.

5. СЕМЕЙНОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ ПО ВРЕМЕ НА ТРУДНАТА ЖИТЕЙСКА СИТУАЦИЯ, СВЪРЗАНА С ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19

В настоящия дисертационен труд семейното благополучие по време на трудната житейска ситуация, свързана с пандемията от COVID-19, е изследвано чрез отговори на въпроси, свързани с взаимоотношенията в семейството (виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**). Семейното благополучие по време на трудната житейска ситуация, свързана с пандемията от коронавирус, е концептуализирано в настоящия дисертационен труд като осъзнаване на важността на семейството, сближаване с членовете на семейството, придаване на значение на общуването с роднините, стабилност или повишаване на семейния доход, липса на трудности в грижите за домакинството. Възприемането на коронавируса като заплаха не само за себе си, а и за своите роднини, е стресор⁸, който на когнитивно равнище на обработка на постъпващата информация изразява привързаността към своето семейство.

В Таблица 24 са представени отговорите на изследваните лица на въпроса с кого живеят по време на пандемията от коронавирус като преобладават хората, които живеят с някого, не са сами и мнозинството изследвани българи живеят заедно с членове на своето семейство по време на пандемията от коронавирус.

Таблица 24. Честотно разпределението на отговорите на изследваните българи относно това с кого живеят по време на пандемията от коронавирус

С кого живеят изследваните?	Брой	Процент
Живея сам	82	12,9
Живея заедно с партньора си	343	54,0
Живея с приятели/съквартиранти	18	2,8%
Живея с възрастни роднини над 65 години	22	3,5
Живея с родителите си	67	10,6
Живея с деца до 14 години	148	23,3

Забележка: Възможни са повече от един отговор на въпроса с кого живеят изследваните лица.

Мнозинството изследвани заявяват, че пандемията от коронавирус не представлява истинска заплаха за тях⁹ (N = 358; 56,4%), но представлява заплаха за техните роднини¹⁰ (N = 444; 69,9%), което разкрива важността на семейството за изследваните – те се притесняват повече за членовете на своето семейство, отколкото за себе си. Изследване, проведено от 22 до 28 март 2020 г. сред 1365 българи разкрива, че те преценяват риска да се заразят от коронавирус средно като 6,61 по скала от 1 до 10 и около 40% възприемат като по-голяма заплаха коронавируса, а около 60% възприемат като по-голяма заплаха икономическата ситуация след предприетите мерки („Институт за изследване на населението и човека“, 2020а; „Институт за изследване на населението и човека“, 2020b). Изследване, проведено от 25 април до 2 май 2020 г. сред 868 българи разкрива, че те преценяват риска да се заразят от коронавирус средно като 6,23 по скала от 1 до 10 и

⁸ Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**

⁹ Делът на българите, които считат, че пандемията от коронавирус представлява истинска заплаха за тях е малко по-малък (N = 277; 43,6%).

¹⁰ Делът на българите, които считат, че пандемията от коронавирус не представлява истинска заплаха за техните роднини е по-малък (N = 191; 30,1%).

около 10% възприемат като по-голяма заплаха коронавируса, а около 25% възприемат като по-голяма заплаха икономическата ситуация след предприетите мерки („Институт за изследване на населението и човека“, 2020с). Тези данни съответстват на тенденцията, установена при настоящото изследване, проведено в края на май до средата на юни 2020 г.

Хората, които имат деца, възприемат по-често от очакваното пандемията от коронавирус като заплаха за себе си, а хората без деца възприемат по-рядко от очакваното пандемията от коронавирус като заплаха за себе си (виж Таблица 25), вероятно защото хората с деца считат, че ако те се разболеят, ще заразят и децата си.

Таблица 25. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на деца и възприетата заплаха за себе си, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N = 635; df = 1)} = 5,932, p = 0,015; \text{Cramér's } V = 0,097,$ т. е. слаб размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1), променливите са свързани слабо			Пандемията от коронавирус представлява заплаха лично за Вас	
			да	не
имате ли деца	да	Наблюдавани честоти	110	109
		Теоретични/очаквани честоти	95,5	123,5
	не	Наблюдавани честоти	167	249
		Теоретични/очаквани честоти	181,5	234,5

Жените значимо по-често от очакваното считат, че пандемията от коронавирус представлява заплаха за тях, а мъжете по-често от очакваното не я възприемат като заплаха за себе си (виж Таблица 26), вероятно защото момичетата са по-боязливи, плахи, чувствителни, беззащитни, отколкото момчетата (Захаров, А., 2000), а жените са по-тревожни от мъжете (McLean, Asnaani, Litz, & Hofmann, 2011).

Таблица 26. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на мъжете и жените относно възприетата заплаха за себе си, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N = 635; df = 1)} = 14,440, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,151,$ т. е. слаб размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1), променливите са свързани слабо			Пандемията от коронавирус представлява заплаха лично за Вас	
			да	не
пол	мъже	Наблюдавани честоти	80	156
		Теоретични/очаквани честоти	102,9	133,1
	жени	Наблюдавани честоти	197	202
		Теоретични/очаквани честоти	174,1	224,9

Хората без интимен партньор по-често от очакваното считат, че пандемията от коронавирус представлява истинска заплаха за тях, а хората с интимен партньор по-често от очакваното заявяват, че пандемията от коронавирус не представлява истинска заплаха за тях (виж Таблица 27) като вероятно разчитат на партньора си за справяне в трудната ситуация.

Таблица 27. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на интимен партньор и възприетата заплаха за себе си, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 8,179, p = 0,004; \text{Cramér's } V = 0,113, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Пандемията от коронавирус представлява заплаха лично за Вас	
			да	не
наличие на интимен партньор	без интимен партньор	Наблюдавани честоти	139	139
		Теоретични/очаквани честоти	121,3	156,7
	наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	138	219
		Теоретични/очаквани честоти	155,7	201,3

Самотните хора (виж Таблица 30 и Таблица 28) без деца (виж Таблица 31) и без интимен партньор (виж Таблица 29) се притесняват повече за своите роднини, отколкото е очаквано, а имащите интимен партньор (виж Таблица 29), обвързаните и сключилите брак (виж Таблица 30) с деца (виж Таблица 31), които не живеят сами (виж Таблица 28) се притесняват по-рядко за своите роднини, отколкото е очаквано, което означава, че притесненията на самотните хора без деца се отнасят предимно до възрастните роднини, до родителите им, а обвързаните хора с деца почти непрекъснато контактуват с членовете на своето семейство и вероятно полагат необходимите според тях грижи за здравето на близките си.

Таблица 28. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно живеенето сам и възприетата заплаха за роднините, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 23,195; p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,191, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Пандемията от коронавирус представлява заплаха за роднините Ви	
			да	не
Живеете ли сам?	да	Наблюдавани честоти	76	6
		Теоретични/очаквани честоти	57,3	24,7
	не	Наблюдавани честоти	368	185
		Теоретични/очаквани честоти	386,7	166,3

Таблица 29. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на интимен партньор и възприетата заплаха за роднините, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 19,967, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,177, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Пандемията от коронавирус представлява заплаха за роднините Ви	
			да	не
наличие на интимен партньор	без интимен партньор	Наблюдавани честоти	220	58
		Теоретични/очаквани честоти	194,4	83,6
	наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	224	133
		Теоретични/очаквани честоти	249,6	107,4

Таблица 30. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно семейния статус и възприетата заплаха за роднините, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=4)} = 27,043; p < 0,001; \text{Likelihood Ratio} = 32,845, df = 4, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,206, \text{ т. е. умерен размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани умерено}$			Пандемията от коронавирус представлява заплаха за роднините Ви	
			да	не
Семеен статус	необвързан/а	Наблюдавани честоти	199	58
		Теоретични/очаквани честоти	179,7	77,3
	в постоянно взаимоотношение	Наблюдавани честоти	95	67
		Теоретични/очаквани честоти	113,3	48,7
	женен/омъжена	Наблюдавани честоти	129	66
		Теоретични/очаквани честоти	136,3	58,7
	разведени	Наблюдавани честоти	7	0
		Теоретични/очаквани честоти	4,9	2,1
	овдовели	Наблюдавани честоти	14	0
		Теоретични/очаквани честоти	9,8	4,2

Таблица 31. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на деца в семейството и възприетата заплаха за роднините, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 9,427, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,196, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Пандемията от коронавирус представлява заплаха за роднините Ви	
			да	не
Имате ли деца	да	Наблюдавани честоти	126	93
		Теоретични/очаквани честоти	153,1	65,9
	не	Наблюдавани честоти	318	98
		Теоретични/очаквани честоти	290,9	125,1

По-младите изследвани (до 27 години) по-често от очакваното считат, че пандемията от коронавирус представлява заплаха за техните роднини в сравнение с по-възрастните изследвани (виж Таблица 32). По-младите изследвани се притесняват за здравето на по-възрастните си роднини.

Таблица 32. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на възрастовите групи относно възприетата заплаха за роднините, която представлява пандемията от коронавирус

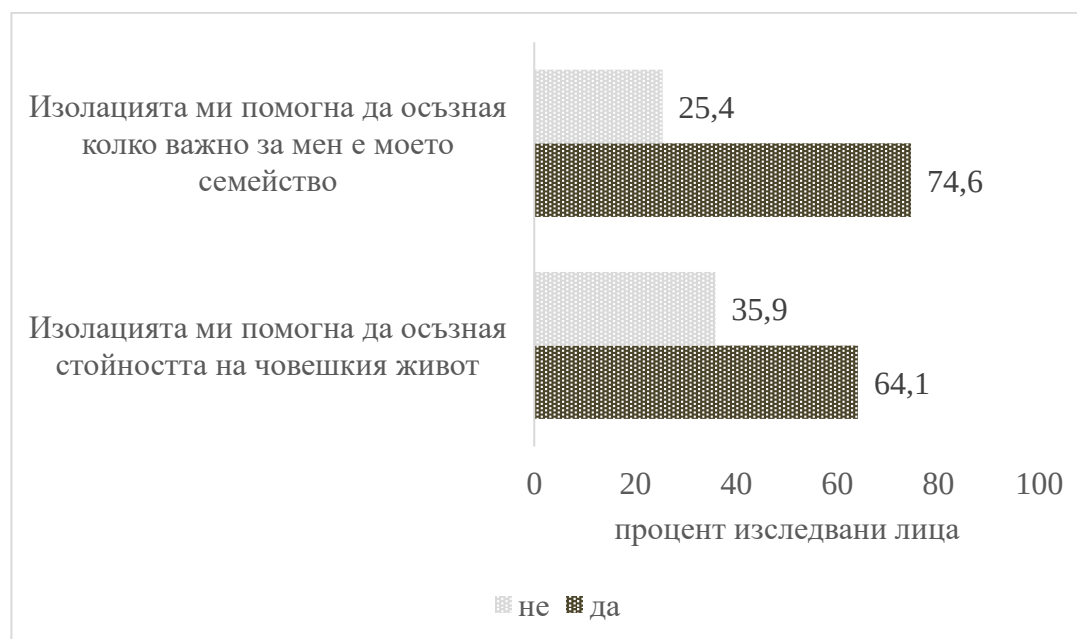
$\chi^2_{(N=635; df=3)} = 24,389, p = 0,024; \text{Cramér's } V = 0,122, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Пандемията от коронавирус представлява заплаха за роднините Ви	
			да	не
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	139	50
		Теоретични/очаквани честоти	132,2	56,8
	24-27 години	Наблюдавани честоти	107	32
		Теоретични/очаквани честоти	97,2	41,8
	28-35 години	Наблюдавани честоти	100	50
		Теоретични/очаквани честоти	104,9	45,1
	36-65 години	Наблюдавани честоти	98	59
		Теоретични/очаквани честоти	109,8	47,2

Значимо повече жени от очакваното възприемат пандемията от коронавирус като заплаха за роднините им, а значимо повече мъже от очакваното не я възприемат като заплаха за роднините им (виж Таблица 33). Жените са по-тревожни от мъжете (McLean, Asnaani, Litz, & Hofmann, 2011) и също така по-често от очакваното считат, че пандемията от коронавирус представлява заплаха и за тях самите, а мъжете по-често от очакваното не я възприемат като заплаха за себе си (виж Таблица 26).

Таблица 33. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на мъжете и жените относно възприетата заплаха за роднините, която представлява пандемията от коронавирус

$\chi^2_{(N = 635; df = 1)} = 5,431, p = 0,020$; Cramér's $V = 0,092$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо			Пандемията от коронавирус представлява заплаха за роднините Ви	
			да	не
пол	мъже	Наблюдавани честоти	152	84
		Теоретични/очаквани честоти	165,0	71,0
	жени	Наблюдавани честоти	292	107
		Теоретични/очаквани честоти	279,0	120,0

Социалната изолация при пандемията с коронавирус довежда до по-голямо ценене на човешкия живот ($N = 407$) и семейството ($N = 474$), като повече изследвани осъзнават важността на тяхното семейство в сравнение с осъзнаване на стойността на човешкия живот (виж Фигура 6), което означава, че семейното благополучие е много важно за изследваните българи по време на трудната житейска ситуация, свързана с пандемията от коронавирус.

Фигура 6. Процентно разпределение на отговори относно осъзнаване стойността на човешкия живот и важността на семейството вследствие на социалната изолация по време на пандемията с коронавирус

Налице е тенденция хората, които са осъзнали стойността на човешкия живот при пандемията с коронавирус, също така да са осъзнали колко важно за тях е семейството им (виж Таблица 34).

Таблица 34. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно осъзнаването на стойността на човешкия живот при пандемията от коронавирус и осъзнаването на важността на семейството

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 173,102, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,522, \text{ т. е. умерен размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани умерено}$			Изоляцията ми помогна да осъзная колко важно за мен е моето семейство:	
			да	не
Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот:	Да	Наблюдавани честоти	373	34
		Теоретични/очаквани честоти	303,8	103,2
	Не	Наблюдавани честоти	101	127
		Теоретични/очаквани честоти	170,2	57,8

Социалната изолация е помогнала да осъзнаят стойността на човешкия живот в по-голяма степен от очакваното предимно на хора с деца (виж Таблица 35), които не живеят сами (виж Таблица 36), но без интимен партньор (виж Таблица 37), на възраст 28-35 години (виж Таблица 38), а при хората на възраст 24-27 години, без деца, които живеят сами, но имат с интимен партньор, изолацията в по-малка степен от очакваното им е помогнала да осъзнаят стойността на човешкия живот. Грижите за децата се съпровождат с отговорност и за техния живот, особено при пандемията с коронавирус.

Таблица 35. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на деца в семейството и осъзнаването на стойността на човешкия живот в следствие на изолацията при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 11,674; p = 0,001; \text{Cramér's } V = 0,136, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот:	
			да	не
Имате ли деца	да	Наблюдавани честоти	160	59
		Теоретични/очаквани честоти	140,4	78,6
	не	Наблюдавани честоти	247	169
		Теоретични/очаквани честоти	266,6	149,4

Таблица 36. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно живеенето сам и осъзнаването на стойността на човешкия живот в следствие на изолацията при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 6,782, p = 0,009; \text{Cramér's } V = 0,103, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот:	
			да	не
Живеете ли сам?	да	Наблюдавани честоти	42	40
		Теоретични/очаквани честоти	52,6	29,4
	не	Наблюдавани честоти	365	188
		Теоретични/очаквани честоти	354,4	198,6

Таблица 37. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличие на интимен партньор и осъзнаването на стойността на човешкия живот в следствие на изолацията при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 5,308, p = 0,021; \text{Cramér's } V = 0,091, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот:	
			да	не
наличие на интимен партньор	без интимен партньор	Наблюдавани честоти	192	86
		Теоретични/очаквани честоти	178,2	99,8
	наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	215	142
		Теоретични/очаквани честоти	228,8	128,2

Таблица 38. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на възрастовите групи относно осъзнаването на стойността на човешкия живот в следствие на изолацията при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=3)} = 35,789, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,237, \text{ т. е. умерен размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани умерено}$			Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот:	
			да	не
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	125	64
		Теоретични/очаквани честоти	121,1	67,9
	24-27 години	Наблюдавани честоти	66	73
		Теоретични/очаквани честоти	89,1	49,9
	28-35 години	Наблюдавани честоти	121	29
		Теоретични/очаквани честоти	96,1	53,9
	36-65 години	Наблюдавани честоти	95	62
		Теоретични/очаквани честоти	100,6	56,4

Хората, които не живеят сами, в по-голяма степен от очакваното осъзнават, че семейството им е много важно за тях по време на социалната изолация при пандемията с коронавирус, а хората, които живеят сами, в по-малка степен от очакваното осъзнават, че семейството им е много важно за тях по време на социалната изолация при пандемията с коронавирус (виж Таблица 39). Този резултат може да се интерпретира и като индикатор за достоверността на отговорите на участниците в изследването.

Таблица 39. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно живеенето сам и осъзнаването на важността на семейството в следствие на изолацията при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=1)} = 11,030, p = 0,001; \text{Cramér's } V = 0,132, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо}$			Изоляцията ми помогна да осъзная колко важно за мен е моето семейство:	
			да	не
Живеете ли сам?	да	Наблюдавани честоти	49	33
		Теоретични/очаквани честоти	61,2	20,8
	не	Наблюдавани честоти	425	128
		Теоретични/очаквани честоти	412,8	140,2

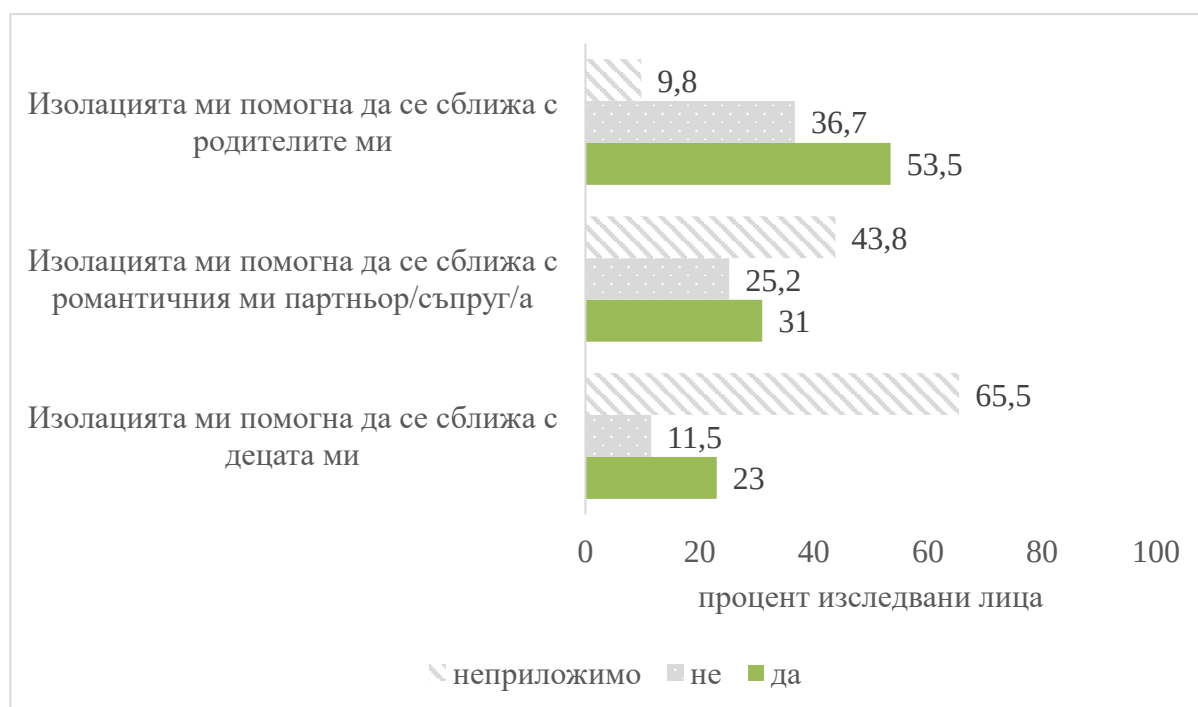
Освен това за мнозинството изследвани българи (N = 484; 76,2%) ограничителните мерки заради COVID-19 са показали значението на общуването с роднините им. Най-вече във възрастта 20-23 години, но също и 28-35 години значимо по-често от очакваното

ограничителните мерки заради COVID-19 са показали значението на общуването с роднините (виж Таблица 40).

Таблица 40. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на възрастовите групи относно значението на общуването с роднините в следствие на ограничителните мерки при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N = 635; df = 3)} = 9,920, p = 0,019; \text{Cramér's } V = 0,125, \text{ т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1)}, \text{ променливите са свързани слабо}$			Ограничителните мерки заради COVID-19 показаха значението на общуването с моите роднини	
			да	не
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	155	34
		Теоретични/очаквани честоти	144,1	44,9
	24-27 години	Наблюдавани честоти	97	42
		Теоретични/очаквани честоти	105,9	33,1
	28-35 години	Наблюдавани честоти	120	30
		Теоретични/очаквани честоти	114,3	35,7
	36-65 години	Наблюдавани честоти	112	45
		Теоретични/очаквани честоти	119,7	37,3

Резултатите от изследването разкриват, че мнозинството изследвани българи са се сближили с членове на своето семейство по време на социалната изолация при пандемията с коронавирус (виж Фигура 7).

Фигура 7. Процентно разпределение на отговорите относно членове на семейството, с които са се сближили изследваните българи по време на пандемията с коронавирус

Мнозинството изследвани са се сближили с родителите си (340 са се сближили с родителите си срещу 233, които не са се сближили с тях, а при 62 изследвани родителите не са живи) по време на социалната изолация при пандемията с коронавирус, следвани от броя изследвани, сближили се със съпруга/та или романтичния си партньор по време на социалната изолация при пандемията с коронавирус (197 са се сближили с партньора си

срещу 160, които не са се сближили с него, а 278 изследвани нямат интимен партньор, с когото да се сближават), следвани от броя изследвани, сближили се с децата си по време на социалната изолация при пандемията с коронавирус (146 са се сближили с децата си срещу 73, които не са се сближили с тях, а 416 изследвани нямат деца, с които да се сближават). Общата ситуация по време на пандемията с коронавирус и отговорността за членовете на семейството са довели до сплотяване на семействата и подобряване на взаимоотношенията в семейството в повечето случаи, т. е. семейното благополучие е нараснало в това отношение.

При значимо повече мъже от очакваното изолацията им е помогнала да се сближат с децата си, докато при значимо по-малко жени от очакваното изолацията им е помогнала да се сближат с децата си (виж Таблица 41), като възможно обяснение е, че по принцип майките са близки с децата си, защото стереотипите за традиционните полови роли приписват на майката отговорността за възпитанието на децата (Стоянова, С., 2005; Тупицына, И., 2003; Doyle & Paludi, 1991).

Таблица 41. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на мъже и жени относно сближаването с децата им при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус

$\chi^2 (N = 635; df = 2) = 12,170, p = 0,002; \text{Cramér's } V = 0,138$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо			Изолацията ми помогна да се сближа с децата ми		
			да	не	неприложимо
пол	мъже	Наблюдавани честоти	62	14	160
		Теоретични/очаквани честоти	54,3	27,1	154,6
	жени	Наблюдавани честоти	84	59	256
		Теоретични/очаквани честоти	91,7	45,9	261,4

Във възрастта 20-23 години значимо по-често от очакваното хората са се сближили с родителите си при изолацията по време на пандемията с коронавирус, а хората над 23 години значимо по-рядко от очакваното са се сближили с родителите си при изолацията по време на пандемията с коронавирус (виж Таблица 42).

Таблица 42. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на възрастовите групи относно сближаването с родителите им при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус

$\chi^2 (N = 635; df = 6) = 90,362, p < 0,001; \text{Cramér's } V = 0,267$, т. е. умерен размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани умерено			Изолацията ми помогна да се сближа с родителите ми		
			да	не	неприложимо
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	147	33	9
		Теоретични/очаквани честоти	101,2	69,3	18,5
	24-27 години	Наблюдавани честоти	71	65	3
		Теоретични/очаквани честоти	74,4	51,0	13,6
	28-35 години	Наблюдавани честоти	58	62	30
		Теоретични/очаквани честоти	80,3	55,0	14,6
	36-65 години	Наблюдавани честоти	64	73	20
		Теоретични/очаквани честоти	84,1	57,6	15,3

Друг измерител на семейното благополучие е доходът на семейството (Мельникова, Н., 2004; Митева, С., 2013). Малко над половината изследвани българи ($N = 351; 55,3\%$) заявяват, че семейният доход не се е променил вследствие на ограниченията, наложени заради COVID-19. Приблизително всеки трети изследван ($N = 252; 39,7\%$) декларира, че семейният доход е намалял в следствие на ограниченията, наложени заради

COVID-19. При много малък дял от изследваните семейният доход е нараснал в следствие на ограниченията, наложени заради COVID-19 ($N = 32$; 5,0%). Тези данни са индикатор, че семейното благополучие, свързано с материалната обезпеченост на семейството, при около половината изследвани не се е променило значително в трудната житейска ситуация на пандемията от коронавирус, а при около една трета от участниците в изследването е намаляло.

При повече хора без интимен партньор от очакваното семейният доход е намалял след ограниченията, наложени заради пандемията от коронавирус, а при повече хора с интимен партньор от очакваното семейният доход е нараснал при ограниченията, наложени заради пандемията (виж Таблица 43; $\chi^2_{(N = 635; df = 2)} = 10,065$, $p = 0,007$; Cramér's $V = 0,126$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо).

Таблица 43. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на интимен партньор и изменения в семейния доход в следствие на ограниченията, наложени при пандемията с коронавирус

Наличие на интимен партньор	Вид честоти	Семейният доход след ограниченията, наложени заради COVID-19, намаля	Семейният доход след ограниченията, наложени заради COVID-19, не се промени	Семейният доход след ограниченията, наложени заради COVID-19, нарасна
без интимен партньор	Наблюдавани честоти	121	151	6
	Теоретични/очаквани честоти	110,3	153,7	14,0
наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	131	200	26
	Теоретични/очаквани честоти	141,7	197,3	18,0

При значимо повече мъже от очакваното семейният доход не се е променил в следствие на ограниченията, наложени при пандемията с коронавирус, а при значимо повече жени от очакваното семейният доход се е променил – намалял е или е нараснал (виж Таблица 44).

Таблица 44. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на мъже и жени относно изменения в семейния доход в следствие на ограниченията, наложени при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N = 635; df = 2)} = 6,818$, $p = 0,033$; Cramér's $V = 0,104$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо			Промени ли се семейният Ви доход след ограниченията, наложени заради COVID-19?		
			намаля	не се промени	нарасна
пол	мъже	Наблюдавани честоти	88	142	6
		Теоретични/очаквани честоти	93,7	130,5	11,9
	жени	Наблюдавани честоти	164	209	26
		Теоретични/очаквани честоти	158,3	220,5	20,1

Във възрастта от 20 до 23 години и от 28 до 35 години значимо по-често от очакваното семейният доход е намалял след ограниченията, наложени заради COVID-19, а във възрастта 24-27 години и 36-65 години значимо по-често от очакваното семейният доход не се е променил след ограниченията, наложени заради COVID-19 (виж Таблица 45).

Таблица 45. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на възрастовите групи относно изменения в семейния доход в следствие на ограниченията, наложени при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=6)} = 50,997, p < 0,001$; Cramér's V = 0,283, т. е. умерен размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани умерено			Промени ли се семейният Ви доход след ограниченията, наложени заради COVID-19?		
			намаля	не се промени	нарасна
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	92	94	3
		Теоретични/очаквани честоти	75,0	104,5	9,5
	24-27 години	Наблюдавани честоти	36	93	10
		Теоретични/очаквани честоти	55,2	76,8	7,0
	28-35 години	Наблюдавани честоти	83	57	10
		Теоретични/очаквани честоти	59,5	82,9	7,6
	36-65 години	Наблюдавани честоти	41	107	9
		Теоретични/очаквани честоти	62,3	86,8	7,9

При значимо повече от очакваното изследвани лица без деца семейният доход е намалял след ограниченията, наложени заради COVID-19, докато при значимо повече от очакваното изследвани лица с деца семейният доход не се е променил или е нараснал след ограниченията, наложени заради COVID-19 (виж Таблица 46). Може би хората с деца са положили допълнителни усилия за запазване и дори повишаване на семейния доход по време на пандемията с коронавирус.

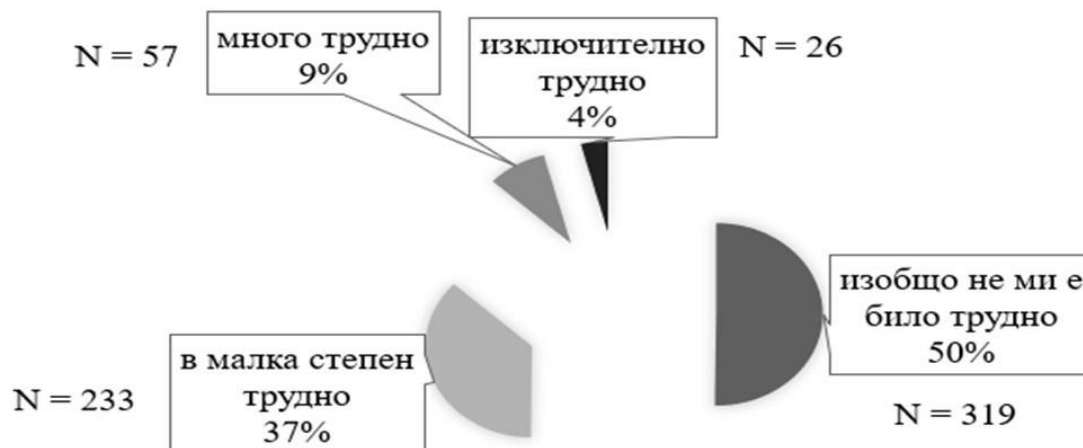
Таблица 46. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на деца и изменения в семейния доход в следствие на ограниченията, наложени при пандемията с коронавирус

$\chi^2_{(N=635; df=2)} = 6,508, p = 0,039$; Cramér's V = 0,101, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо			Промени ли се семейният Ви доход след ограниченията, наложени заради COVID-19?		
			намаля	не се промени	нарасна
имате ли деца	да	Наблюдавани честоти	75	128	16
		Теоретични/очаквани честоти	86,9	121,1	11,0
	не	Наблюдавани честоти	177	223	16
		Теоретични/очаквани честоти	165,1	229,9	21,0

При значимо повече мъже от очакваното (виж Таблица 44) във възрастта 24-27 години и 36-65 години (виж Таблица 45) с деца (виж Таблица 46) семейният доход не се е променил в следствие на ограниченията, наложени при пандемията с коронавирус, а при значимо повече жени от очакваното (виж Таблица 44) семейният доход се е променил – намалял е във възрастта от 20 до 23 години и от 28 до 35 години (виж Таблица 45) при жени (виж Таблица 44) без деца (виж Таблица 46) или е нараснал при жени (виж Таблица 44) с деца (виж Таблица 46).

Мнозинството изследвани не са изпитвали трудности да се грижат за домакинството, въпреки проблеми, преживявани при пандемията от коронавирус (виж Фигура 8), а по-често от очакваното жените (виж Таблица 48) с деца (виж Таблица 47) са изпитвали трудности да се грижат за домакинството по време на пандемията с коронавирус.

АКО СТЕ ИМАЛИ НЯКАКВИ ПРОБЛЕМИ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 2 СЕДМИЦИ, КОЛКО ТРУДНО ВИ БЕШЕ ДА СЕ ГРИЖИТЕ ЗА ДОМАКИНСТВОТО?

Фигура 8. Процентно разпределение на отговорите на въпроса „Ако сте имали някакви проблеми през последните 2 седмици, колко трудно Ви беше да се грижите за домакинството?“

Таблица 47. Съпоставени честотни разпределения на отговорите относно наличието на деца и трудности при грижи за домакинството по време на пандемията с коронавирус

$\chi^2 (N = 635; df = 3) = 20,846, p < 0,001$; Cramér's $V = 0,181$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо			Ако сте имали някакви проблеми през последните 2 седмици, колко трудно Ви беше да се грижите за домакинството?			
			изобщо не ми е било трудно	в малка степен трудно	много трудно	изключително трудно
имате ли деца	да	Наблюдавани честоти	99	73	33	14
		Теоретични/оачквани честоти	110,0	80,4	19,7	9,0
	не	Наблюдавани честоти	220	160	24	12
		Теоретични/оачквани честоти	209,0	152,6	37,3	17,0

Таблица 48. Съпоставени честотни разпределения на отговорите на мъже и жени относно трудности при грижи за домакинството по време на пандемията с коронавирус

$\chi^2 (N = 635; df = 3) = 10,484, p = 0,015$; Cramér's $V = 0,128$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1), променливите са свързани слабо			Ако сте имали някакви проблеми през последните 2 седмици, колко трудно Ви беше да се грижите за домакинството?			
			изобщо не ми е било трудно	в малка степен трудно	много трудно	изключително трудно
пол	мъже	Наблюдавани честоти	132	82	19	3
		Теоретични/оачквани честоти	118,6	86,6	21,2	9,7
	жени	Наблюдавани честоти	187	151	38	23
		Теоретични/оачквани честоти	200,4	146,4	35,8	16,3

Семейното благополучие по време на трудната житейска ситуация, свързана с пандемията от коронавирус, изразено като осъзнаване на важността на семейството (при около 75% от изследваните), сближаване с членовете на семейството (с родителите – при

53,5%; със съпруг/а – при 31%; с децата – при 23%), придаване на значение на общуването с роднините (при около 76% от изследваните), стабилност (при около 55% от изследваните) или повишаване (при 5% от изследваните) на семейния доход, липса на трудности в грижите за домакинството (при 50% от изследваните). Приблизително 70% от изследваните българи възприемат коронавируса като заплаха за своите роднини, което изразява привързаността им към своето семейство. Може да се обобщи, че семейно благополучие по време на пандемията с коронавирус преживяват около 70% от изследваните българи, а останалата част са с по-ниско семейно благополучие по време на пандемията от коронавирус. По отношение на социално-демографските характеристики не може да се твърди категорично, че някои социални групи преживяват най-силно изразено семейно благополучие по време на пандемията с коронавирус, тъй като се случва по един индикатор на семейното благополучие една социална група в обществото да преживява силно изразено семейно благополучие, но по друг негов индикатор същата група да е в по-незавидна позиция с по-слабо изразено семейно благополучие.

По отношение на някои индикатори на семейното благополучие е проверена взаимовръзката между тях и детерминираността им от някои фактори по време на пандемията от коронавирус чрез медиаторен анализ.

Проведен е множествен медиаторен анализ чрез буутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, осъществен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от множествения медиаторен анализ с предиктори наличие/липса на интимен партньор и брой деца в семейството, медиаторна променлива (с индиректен ефект) – възприемана заплаха от коронавируса за себе си и/или за роднини¹¹, и резултативна променлива – емоционално благополучие¹², са представени в Таблица 49, Таблица 50, Таблица 51, и Фигура 9.

Таблица 49. Директни ефекти на броя деца и наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие

Независими променливи		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Брой деца	→	Емоционално благополучие	0,241	0,053	4,557	< 0,001	0,125	0,348
Без или с интимен партньор	→		-0,267	0,088	-3,034	0,002	-0,452	-0,083

При проверка на директния ефект на броя деца върху емоционалното благополучие и на директния ефект на наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие се

¹¹ Възприемането на коронавируса като заплаха и за себе си, и за роднините е кодирано като 2; възприемането на коронавируса само като заплаха за роднините или само като заплаха за себе си е кодирано като 1; невъзприемането на коронавируса като заплаха е кодирано като 0. Впрочем от всички 635 изследвани българи, само 7 възприемат коронавируса като заплаха само за себе си, но не и за техни роднини.

¹² Виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Емоционалното благополучие е кодирано като балове по метода на Андерсон-Рубин (виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**).

установяват значими нестандартизирани коефициенти за въздействие, представени в Таблица 49 и на Фигура 9. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителните интервали, се установява, че директният ефект на броя деца и на наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие е значим. С нарастване на броя деца в семейството нараства и преживяваното емоционално благополучие. При наличие на интимен партньор, емоционалното благополучие намалява, а изследваните българи без интимен партньор преживяват по-високо емоционално благополучие, което означава, че с интимния партньор са свързани повече негативни преживявания по време на пандемията от коронавирус, може би заради притеснения за здравето му и поддържането на взаимоотношенията.

Таблица 50. Индиректни ефекти на броя деца и наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие, опосредствани от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или роднините

Независими променливи		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Брой деца	→	Възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Емоционално благополучие	0,013	0,008	1,631	0,103	-0,002	0,033
Без или с интимен партньор	→		→		0,032	0,015	2,133	0,033	0,009	0,071

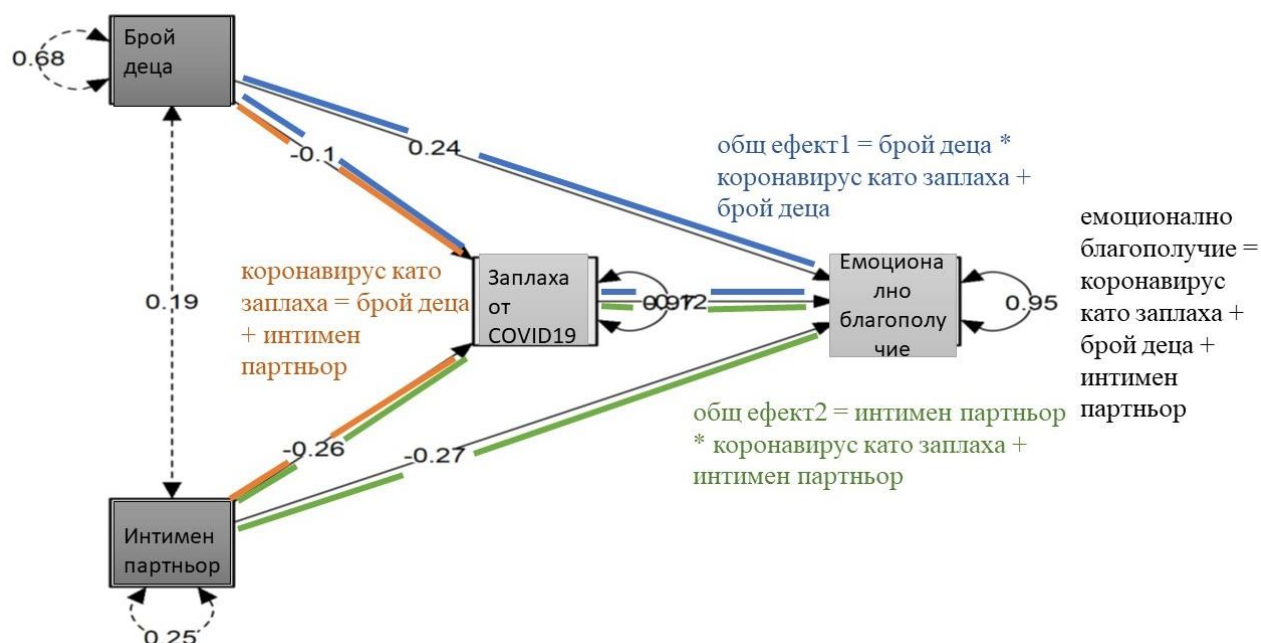
При проверка на индиректните ефекти на наличието на деца и интимен партньор върху благополучието, опосредствани от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини, се установяват значими нестандартизирани коефициенти за въздействие, представени в Таблица 50 и на Фигура 9. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректните ефекти като изчислената стойност на индиректните ефект е средата на този интервал. Установява се, че влиянието на броя деца върху емоционалното благополучие не се опосредства от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини. Установява се също така, че влиянието на наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие се опосредства от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини. При наличие на интимен партньор намалява възприемането на коронавируса като заплаха за роднините си (виж Фигура 9) и съответно емоционалното благополучие нараства, защото хората се притесняват по-малко за роднините си, може би защото хората с интимен партньор осъзнават, че могат да разчитат на него.

Таблица 51. Общи ефекти на броя деца и наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие

Независими		Резултативна	Оценка	Стандартна	z-	Равнище	Bootstrap 95%тов
------------	--	--------------	--------	------------	----	---------	------------------

променливи		променлива		грешка	стойност	на значимост	доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Брой деца	→	Емоционално благополучие	0,254	0,053	4,771	< 0,001	0,137	0,363
Без или с интимен партньор	→		-0,236	0,088	-2,670	0,008	-0,421	-0,050

Общите ефекти включват в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. Повече на брой деца в семейството увеличават емоционалното благополучие. Наличието на интимен партньор го понижава в ситуацията на пандемия с коронавирус – виж Таблица 51 и Фигура 9. При наложената социална изолация хората срещат трудности да поддържат взаимоотношението с интимния си партньор, ако не живеят с него, което ги разстройва. Коефициентът на детерминация за емоционалното благополучие е $R^2=0,05$, което означава, че моделът обяснява 5% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на емоционалното благополучие и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за възприемането на коронавируса като заплахата е $R^2=0,033$, което означава, че моделът обяснява 3,3% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) при възприемането на коронавируса като заплахата и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015).

Фигура 9. Опосредствано влияние на наличието на интимен партньор и броя деца върху емоционалното благополучие с медиатор възприемането на коронавируса като заплахата за себе си и/или за роднините

Проведен е медиаторен анализ чрез бутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, извършен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от медиаторния анализ с предиктор осъзнаването на важността на своето семейство по време на пандемията от коронавирус, медиаторна променлива (с

индиректен ефект) – възприемана заплата от коронавируса за себе си и/или за роднини¹³, и резултативна променлива – сближаване с членовете на семейството¹⁴ при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус като израз на семейно благополучие, са представени в Таблица 52, Таблица 53, Таблица 54, и Фигура 10.

Таблица 52. Директен ефект на осъзнаването на важността на своето семейство върху сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Изоляцията ми помогна да осъзная колко важно за мен е моето семейство	→	Сближаване с членовете на семейството	0,961	0,082	11,678	< 0,001	0,820	1,100

При проверка на директния ефект на осъзнаването на важността на своето семейство по време на социалната изолация върху сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус като израз на семейно благополучие се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 52 и на Фигура 10. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на осъзнаването на важността на своето семейство върху сближаването с членовете на семейството е значим. При осъзнаването на важността на своето семейство по време на пандемията с коронавирус нараства и сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус като израз на семейно благополучие.

Таблица 53. Индиректен ефект на осъзнаването на важността на своето семейство върху сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус, опосредстван от възприемането на коронавируса като заплата за себе си и/или за роднините

Независима променлива		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за
-----------------------	--	-----------------------	--	-------------------------	--------	-------------------	------------	----------------------	---

¹³ Възприемането на пандемията с коронавирус като заплата и за себе си, и за роднините е кодирано като 2; възприемането на коронавируса само като заплата за роднините или само като заплата за себе си е кодирано като 1; и невъзприемането на коронавируса като заплата е кодирано като 0.

¹⁴ Сближаването с членовете на семейството при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус – с деца, партньор и родители е кодирано от 0 (изследваното лице не се е сближило с нито един член на семейството си) до 3 (изследваното лице се е сближило с деца, романтичния партньор/съпруг/а и родителите си).

									предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Изоляцията ми помогна да осъзная колко важно за мен е моето семейство	→	Възприеман е на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Сближаване с членовете на семейството	0,066	0,021	3,137	0,002	0,030	0,116

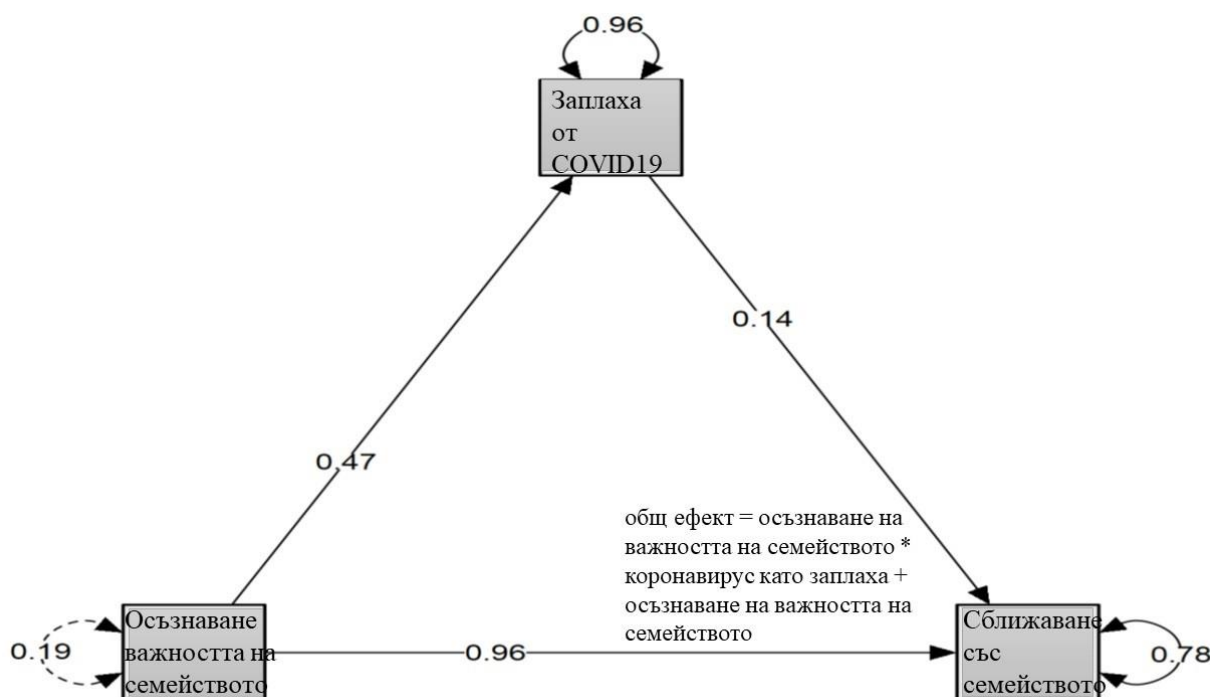
При проверка на индиректния ефект на осъзнаването на важността на семейството върху сближаването с членовете на семейството като израз на семейно благополучие, опосредстван от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 53 и на Фигура 10. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректния ефект като изчислената стойност на индиректния ефект е средата на този интервал. Установява се, че влиянието на осъзнаването на важността на своето семейство върху сближаването с членовете на семейството се опосредства от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини. При осъзнаване на важността на своето семейство по време на социалната изолация нараства възприемането на коронавируса като заплаха за роднините и човек се сближава повече с членовете на своето семейство (виж Фигура 10).

Таблица 54. Общ ефект на осъзнаването на важността на своето семейство върху сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Изоляцията ми помогна да осъзная колко важно за мен е моето семейство	→	Сближаване с членовете на семейството	1,026	0,082	12,588	< 0,001	0,883	1,168

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. Осъзнаването на важността на семейството увеличава семейното благополучие, изразено чрез сближаване между членовете на семейството – виж Таблица 54 и Фигура 10. Коефициентът на детерминация за сближаването със семейството е $R^2=0,219$, което означава, че моделът обяснява около 22% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на семейно благополучие, изразено чрез сближаване между членовете на семейството и това е среден размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за възприемането на коронавируса като заплаха е $R^2=0,041$, което означава, че

моделът обяснява 4,1% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) при възприемането на коронавируса като заплаха и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105).

Фигура 10. Опосредствано влияние на осъзнаването на важността на семейството върху сближаването с членовете на семейството с медиатор възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднините

Проведен е медиаторен анализ чрез буутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, приложен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от медиаторния анализ с предиктор трудности в грижите за домакинството през последните две седмици преди проучването по време на пандемията от коронавирус, медиаторна променлива (с индиректен ефект) е сближаване с членовете на семейството¹⁵ по време на пандемията с коронавирус като израз на семейно благополучие, а резултативна променлива е емоционалното благополучие¹⁶ по време на пандемията с коронавирус, са представени в Таблица 55, Таблица 56, Таблица 57, и Фигура 11.

¹⁵ Сближаването с членовете на семейството при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус – с деца, партньор и родители, е кодирано от 0 (изследваното лице не се е сближило с нито един член на семейството си) до 3 (изследваното лице се е сближило с деца, романтичния партньор/съпруг/а и родителите си).

¹⁶ Виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**

Таблица 55. Директен ефект на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности в грижите за домакинството	→	Емоционално благополучие	-0,486	0,045	-10,721	< 0,001	-0,570	-0,395

При проверка на директния ефект на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 55 и на Фигура 11. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус е значим. При нарастване на трудностите в грижите за домакинството по време на пандемията с коронавирус намалява емоционалното благополучие. Хората се притесняват за осигуряването на стоки от първа необходимост при въвеждането на социалната изолация по време на пандемията с коронавирус.

Таблица 56. Индиректен ефект на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие, опосредстван от сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Трудности в грижите за домакинството	→	Сближаване с членовете на семейството	→	Емоционално благополучие	-0,012	0,007	-1,764	0,078	-0,030	0,002

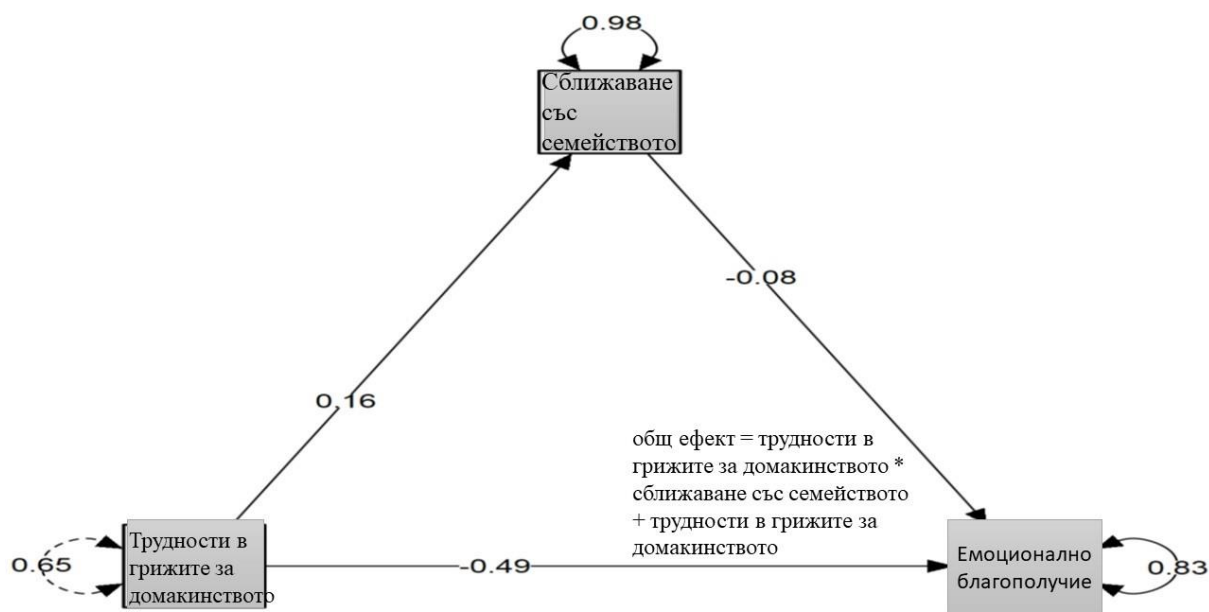
При проверка на индиректния ефект на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие, опосредстван от сближаването с членовете на семейството, се установява незначим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 56 и на Фигура 11. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с

данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректния ефект като изчислената стойност на индиректния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата попада в доверителния интервал, се установява, че влиянието на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие не се опосредства от сближаването с членовете на семейството.

Таблица 57. Общ ефект на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности в грижите за домакинството	→	Емоционално благополучие	-0,499	0,045	-11,038	< 0,001	-0,584	-0,407

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. Нарастването на трудностите в грижите за домакинството намалява емоционалното благополучие – виж Таблица 57 и Фигура 11. Коефициентът на детерминация за емоционално благополучие е $R^2=0,167$, което означава, че моделът обяснява 16,7% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на емоционално благополучие и това е среден размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за сближаването с членовете на семейството като израз на семейно благополучие е $R^2=0,016$, което означава, че моделът обяснява 1,6% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) при сближаването с различни членове на семейството.

Фигура 11. Опосредствано влияние на трудностите в грижите за домакинството върху емоционалното благополучие с медиатор сближаването с членовете на семейството

Проведен е медиаторен анализ чрез буутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, приложен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от медиаторния анализ с предиктор осъзнаването на стойността на човешкия живот по време на социалната изолация, медиаторна променлива (с индиректен ефект) е възприемането на пандемията с коронавирус като заплаха¹⁷, и резултативни променливи – сближаване с членовете на семейството¹⁸ по време на пандемията с коронавирус и промяна в семейния доход¹⁹ като израз на семейно благополучие, са представени в Таблица 58, Таблица 59, Таблица 60, и Фигура 12.

Таблица 58. Директни ефекти на осъзнаване на стойността на човешкия живот по време на пандемията с коронавирус върху сближаването със семейството и промяната в семейния доход като индикатори на семейното благополучие

Независима променлива		Резултативни променливи	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот	→	Сближаване с членовете на семейството	0,657	0,078	8,370	< 0,001	0,505	0,812
	→	Промяна в семейния доход	-0,124	0,084	-1,466	0,143	-0,283	0,027

При проверка на директния ефект на осъзнаването на стойността на човешкия живот при социалната изолация върху сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 58 и на Фигура 12. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и когато нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на осъзнаването на стойността на човешкия живот върху сближаването с членовете на семейството по време на пандемията с коронавирус е значим. Хората, които са осъзнали стойността на човешкия живот по време на пандемията с коронавирус, са се сближили повече с членовете на семейството си. При проверка на директния ефект на осъзнаването на стойността на човешкия живот върху евентуалната промяна в семейния доход по време на пандемията с коронавирус се установява незначим

¹⁷ Възприемането на пандемията с коронавирус като заплаха и за себе си, и за роднините е кодирано като 2; възприемането на коронавируса само като заплаха за роднините или само като заплаха за себе си е кодирано като 1; невъзприемането на коронавируса като заплаха е кодирано като 0.

¹⁸ Сближаването с членовете на семейството при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус – с деца, партньор и родители, е кодирано от 0 (изследваното лице не се е сближило с нито един член на семейството си) до 3 (изследваното лице се е сближило с децата си, романтичния партньор/съпруг/а и родителите си).

¹⁹ Промяната на семейния доход по време на пандемията с коронавирус варира между намалял, кодирано като 1; останал същия, кодирано като 2; и нараснал, кодирано като 3.

нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 58 и на Фигура 12, т. е. осъзнаването на стойността на човешкия живот не е свързано с промяна в семейния доход.

Таблица 59. Индиректни ефекти на осъзнаване на стойността на човешкия живот по време на пандемията с коронавирус върху сближаването със семейството и върху промяната в семейния доход като индикатори на семейното благополучие, опосредствани от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини

Независим а променлив а		Медиаторна променлива		Резултат ивни променл иви	Оценк а	Стандар тна грешка	z- стойн ост	Равни ще на значим ост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долн а граница	Горн а граница
Изоляцият а ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот	→	Възприемане на коронавирус а като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Сближа ване с членове те на семеист вото	0,073	0,022	3,353	<0,001	0,036	0,129
	→		→	Промяна в семеист я доход	-0,031	0,020	-1,575	0,115	-0,077	0,003

При проверка на индиректния ефект на осъзнаването на стойността на човешкия живот върху промяната в семейния доход, опосредстван от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини, се установява незначим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 59 и на Фигура 12. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректния ефект като изчислената стойност на индиректния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата попада в доверителния интервал, се установява, че влиянието на осъзнаването на стойността на човешкия живот върху промяната в семейния доход не се опосредства от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини.

При проверка на индиректния ефект на осъзнаването на стойността на човешкия живот върху сближаването с членовете на семейството, опосредстван от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини, се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 59 и на Фигура 12. При осъзнаването на стойността на човешкия живот нараства възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и за свои роднини, което усилва сближаването с членовете на своето семейство (виж Фигура 12).

Таблица 60. Общи ефекти на осъзнаване на стойността на човешкия живот по време на пандемията с коронавирус върху сближаването със семейството и промяната в семейния доход като индикатори на семейното благополучие

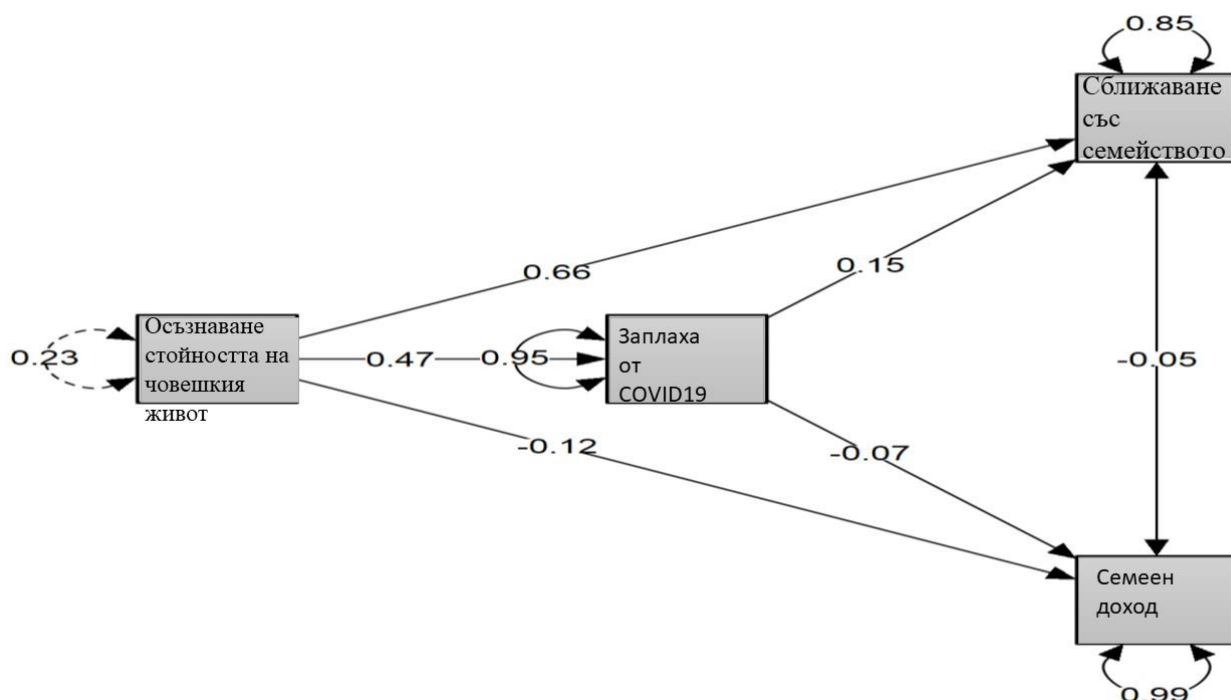
Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот	→	Сближаване с членовете на семейството	0,730	0,077	9,426	< 0,001	0,576	0,889
	→	Промяна в семейния доход	-0,155	0,082	-1,884	0,060	-0,316	0,001

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. Осъзнаването на стойността на човешкия живот води до сближаване на членовете на семейството, но не е свързано с промяна в семейния доход – виж Таблица 60 и Фигура 12. Коефициентът на детерминация за сближаване с членовете на семейството като израз на семейно благополучие е $R^2=0,145$, което означава, че моделът обяснява 14,5% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в сближаването с различни членове на семейството и това е среден размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за промяната в семейния доход като израз на семейно благополучие е $R^2=0,010$, което означава, че моделът обяснява 1% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) при промяната в семейния доход. Коефициентът на детерминация за възприемането на коронавируса като заплахата е $R^2=0,052$, което означава, че моделът обяснява 5,2% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) при възприемането на коронавируса като заплахата, което е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105).

Таблица 61. Остатъчни ковариации на взаимодействието между сближаването с членовете на семейството и промяната в семейния доход

Променлива		Променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Сближаване с членовете на семейството	↔	Промяна в семейния доход	-0,052	0,037	-1,429	0,153	-0,129	0,013

В Таблица 61 е представен незначим нестандартизиран коефициент на взаимодействие между двете зависими променливи в модела – сближаването с членовете на семейството и промяната в семейния доход, като изрази на семейно благополучие. Резултатите от медиаторния анализ чрез буутстрапинг показват, че те не си взаимодействат статистически значимо.

Фигура 12. Опосредствано влияние на осъзнаване на стойността на човешкия живот по време на пандемията с коронавирус върху сближаването със семейството и промяната в семейния доход като индикатори на семейното благополучие, с медиатор възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини

Изглежда, че когнитивни процеси и ценности са от значение за повишаване на семейното благополучие по време на пандемията от коронавирус. Осъзнаването на важността на семейството при социалната изолация увеличава семейното благополучие, изразено чрез сближаване между членовете на семейството. При осъзнаване на важността на своето семейство по време на социалната изолация нараства възприемането на коронавируса като заплаха за роднините и човек се сближава още повече с членовете на своето семейство. Осъзнаването на стойността на човешкия живот също води до сближаване на членовете на семейството. При осъзнаването на стойността на човешкия живот нараства възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и за свои роднини, което допълнително усилва сближаването с членовете на своето семейство (виж Фигура 12). Когнитивни процеси като по-ясно осъзнаване на важността на семейството и семейството като ценност са от значение за повишаване на семейното благополучие по време на пандемията от коронавирус чрез усилване на някои от неговите компоненти, но не всички. Осъзнаването на стойността на човешкия живот не е свързано с промяна в семейния доход, нито директно, нито опосредствано от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини. Сближаването с членовете на семейството и промяната в семейния доход като изрази на семейно благополучие не си взаимодействат статистически значимо, т. е. промяната в едното не е свързана с изменение на другото. По отношение на семейния доход като израз на семейно благополучие, семейното благополучие се повлиява от благополучието, свързано с работата (виж раздела 4. БЛАГОПОЛУЧИЕ, СВЪРЗАНО С РАБОТАТА, ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС). Семейното благополучие е свързано и с други видове благополучие като емоционалното благополучие. Нарастването на броя деца в семейството увеличава преживяваното емоционално благополучие, т. е. води до по-силно изразен превес на позитивния афект над негативния афект. При нарастване на трудностите в грижите за домакинството по време на пандемията с

коронавирус емоционалното благополучие намалява, вероятно хората се притесняват за осигуряването на стоки от първа необходимост при въвеждането на социалната изолация по време на пандемията с коронавирус. Наличието на интимен партньор понижава емоционалното благополучие в ситуацията на пандемия с коронавирус. С интимния партньор са свързани повече негативни преживявания по време на пандемията от коронавирус, може би заради притеснения за здравето му и за поддържането на взаимоотношенията, тъй като при наложената социална изолация хората срещат трудности да поддържат взаимоотношението с интимния си партньор, ако не живеят с него, което ги разстройва. Влиянието на наличието на интимен партньор върху емоционалното благополучие, освен директно, се опосредства от възприемането на коронавируса като заплахата за себе си и/или за свои роднини. При наличие на интимен партньор намалява възприемането на коронавируса като заплахата за роднините си (виж Фигура 9) и съответно емоционалното благополучие нараства, защото хората се притесняват по-малко за роднините си, може би защото хората с интимен партньор осъзнават, че могат да разчитат на него.

ГЛАВА 2. ВИДОВЕ И КАТЕГОРИИ БЛАГОПОЛУЧИЕ

Във втора глава от дисертацията теоретично в рамките на 131 страници са разгледани следните проблеми:

- Благополучието като преживяване, като емоционално състояние – емоционално/афективно благополучие, хедонистично благополучие
- Изненада
- Щастие
- Удоволствие
- Депресия
- Чувство за вина
- Тъга
- Тревожност
- Страх
- Гняв, раздразнителност и враждебност
- Други негативни емоции, свързани с ниско благополучие – Отвращение, срам, смущение/притеснение, скука
- Фрустрация
- Емоционалното благополучие като включващо позитивни и негативни емоции по време на пандемията с COVID-19
- Благополучието като функциониране - Евдемично/ евдемичистично благополучие, позитивно функциониране или функционално благополучие
- Благополучието като ориентация
- Благополучието като ориентация към самореализация; удовлетвореност от самореализацията - удовлетвореност от постижения/успехи
- Благополучието като консуматорска ориентация към живота
- Благополучието като ориентация към оптимизъм и надежда
- Благополучието като ценностни ориентации
- Благополучието като ориентация към жизнени цели
- Благополучието като времева ориентация и смисъл на живота
- Благополучието като професионална ориентация
- Благополучието като ориентация към кохерентност
- Благополучието като ориентация към позитивни отношения; удовлетвореност от социалните взаимоотношения (с приятели, с други хора на работа или в училище) и липса на самота

- Благополучието като ориентация към контрол и справяне със средата
- Благополучието като поведение

Емпирично в глава 2 са проведени 4 самостоятелни изследвания на които ще се спра по-подробно.

1. ЕМОЦИОНАЛНОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ КАТО ВКЛЮЧВАЩО ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ ЕМОЦИИ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА С COVID-19

На база на представените теоретични концепции за структурата на благополучието е съставена методика, която измерва благополучието по време на пандемията от коронавирус като включващо в настоящия момент позитивни преживявания на удовлетвореност (както предлагат различни автори, например Шамионов, Р., 2008; Judge & Hulin, 1990; McIntosh, 2001; Veenhoven, 2007), увереност в себе си (както предлагат различни автори, например Ryff, 1989; Ryff, 1995) и позитивен афект: доволство (както предлагат различни автори, например Abdallah, Michaelson, Shah, Stoll, & Marks, 2012; Veenhoven 2007; Waterman, 1993), релаксираност/отпуснатост (както предлагат различни автори, например Додонов, Б., 1978; Waterman, 1993), приятно чувство (както предлагат различни автори, например Додонов, Б., 1978; Мубарак, С., 2007; Shirom, Toker, Berliner, Shapira, & Melamed, 2006) и чувство за комфорт (както предлагат различни автори, например Мубарак, С., 2007; Keyes, 1998; Warr, 1999) - това са 6 айтъма от въпросника в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Също така благополучието е измервано и като липса на негативен афект – липса на нервност, тревожност, неспокойствие, раздразнение, страх и трудно релаксиране през последните две седмици – общо 6 айтъма от въпросника в **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Въпросникът е съставен на основата на въпросници, предложени от М. Butovskaya (2020), Delve Pvt Ltd (2020), както и на основата на адаптирания за български условия въпросник на Спийлбъргър за ситуативна и личностна тревожност (Щетински, Д. и Паспаланов, И., 1989). На всички айтъми се отговаря по 4-степенна скала от 0 (изобщо не се е случвало или съвсем не) до 3 (почти всеки ден или в голяма степен). Времева рамка е различна при отговаряне – позитивните емоционални преживявания като индикатор на благополучие се отнасят до настоящия момент при отговарянето, а негативните емоционални преживявания, чиято липса е индикатор на благополучие, се отнасят до миналото и настоящето – период от 2 седмици преди изследването до настоящия момент, тъй като при преценяване на удовлетвореността като компонент на благополучието вниманието се насочва върху аспекти на миналото на човека, съпоставени с настоящето (McIntosh, 2001, р.37), удовлетвореността от живота зависи от съпоставянето на сегашни ситуации със ситуации от миналото (Аргайл, М., 1990).

Позитивният и негативният афект са независими дименсии при изследванията на субективното благополучие (Митева, Д., 2010, стр. 252-253), компонентите на субективното благополучие, като позитивен афект, липса на негативен афект и удовлетвореност от живота, са независими и трябва да се измерват и изследват поотделно (Георгиева, М., 2007, стр. 35), но трябва да се търси връзка между компонентите на субективното благополучие, тъй като хората винаги преценяват това, което се случва с тях, като интелектуалната оценка е свързана със съответна емоция (Кръстев, Л. и Стоянова, С., 2007а). Конструирването на методиката за измерване на емоционалното благополучие е съобразено с тези препоръки.

Методиката, използвана в този дисертационен труд за измерване на емоционалното благополучие, е конструирана и по подобие на кратката форма на скалата за оценка на позитивния и негативния афект PANAS, адаптирана на български език, която включва оценка по петстепенна скала на отговаряне колко често през последния месец човек е преживявал шест позитивни емоции и шест негативни емоции, а афективният баланс се изчислява като сумата от позитивния и негативния афект (Занкова, К., 2015; Пилева, И.,

2018), но в новосъздадената методика емоционалното благополучие се изчислява като разлика между баловите по скалите за позитивен и негативен афект. Благополучието като баланс между позитивния и негативния афект (Кръстев, Л. и Стоянова, С., 2007а; Силгиджиян, Х., Карабелова, С. и Занкова, К., 2008; Bradburn, 1969) или като отсъствие на негативни преживявания (Keyes, 1998, p.121), висок позитивен афект и нисък негативен афект (Митева, Д., 2010, стр. 259; Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985; Diener & Seligman, 2018; Emmons & Diener, 1985; Kesebir & Diener, 2008; Myers & Diener, 1995), превес на позитивните над негативните емоции (Keyes, 1998, p.122), т. е. емоционално хедонистично благополучие (Митева, Д., 2010) или психично благополучие (Кръстев, Л. и Стоянова, С., 2007а; Bradburn, 1969) е преценявано като от бала по скалата за позитивни емоционални преживявания се извади бала по скалата за негативни емоционални преживявания – резултат около 0 разкрива баланс между позитивния и негативния афект, отрицателен резултат разкрива преобладаване на негативния афект, т. е. неблагоприятно благополучие, а позитивен резултат разкрива преобладаване на позитивния афект, т. е. емоционално благополучие.

Конструираната методика измерва освен емоционално хедонистично благополучие също така и психично благополучие, тъй като въпросникът за общо психично благополучие на Neubeck & Neill (2000) включва айтъми, измерващи психично благополучие, като „Доколко бяхте ... удовлетворен в личния си живот през последния месец?“, „Колко често през изминалия месец успяхте да се отпуснете бързо и лесно?“ (Кръстев, Л. и Стоянова, С., 2007а), които също измерват удовлетвореност и релаксираност, както използвания в дисертационния труд въпросник.

В много измервателни инструменти на благополучието и удовлетвореността от живота айтъмите са формулирани само в позитивни термини, което е недостатък на измервателните инструменти (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001, p.197), насочват мисленето на изследваното лице в една посока на разсъждение, така че в настоящето изследване се измерват и негативни емоционални преживявания, свързани с липса на благополучие. От друга страна при изследване на благополучието често се наблюдава тенденция към негативна асиметрия (т. е. преобладаване на високи отговори по скалата за отговаряне), което би могло да е в природата на субективното благополучие (Vittersø, Røysamb, & Diener, 2002) поради общото позитивно възприемане на себе си (Wagner et al., 2007). Препоръчително е айтъмите, на които се отговаря по Ликертова скала, да имат еднакъв брой позитивно формулирани и негативно формулирани айтъми, но психометричните характеристики и данните, събирани по въпросник за удовлетвореността от живота в течение на времето, показват, че не вреди на качествата на въпросника, ако всички айтъми са позитивно формулирани (McIntosh, 2001). Удовлетвореността присъства като термин почти изключително само в позитивно завършени изречения, а термините „удовлетвореност-неудовлетвореност“ се избягват при негативно довършване на изречения във всички възрастови групи (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001, p.193).

Възможно е изследваните лица да симулират, когато отговарят на личностни въпросници по посока на патологични отговори или отговори в норма (Mikesell, Calhoun, & Lottman, 1970), да проявяват социална желателност. При измерване на субективното благополучие е установено, че артефакти при отговаряне не са източник за притеснение в случая на самооценъчните въпросници, измерващи субективното благополучие (McIntosh, 2001). Оценяването на живота и житейски области с въпросници или с незавършени изречения води до сходни оценки, без значение на метода (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001, p.193). Контент-анализ открива сходство между свободно конструирани отговори по отношение на благополучието при допълване на незавършени изречения и отговори на въпросници, измерващи благополучие (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001). Повечето от скалите, които измерват субективно благополучие и се състоят от един айтъм, имат добри психометрични характеристики, за да бъдат използвани, ако се търси кратък измерителен инструмент (McIntosh, 2001).

Приложен е експлораторен факторен анализ по метода на главните компоненти с ротация Еквamax чрез софтуера SPSS 20.0, който извлече два фактора. Данните от матрицата на корелациите между променливите разкриват, че всички корелации между променливите са статистически значими и най-високият корелационен коефициент е 0,762, а детерминантата на корелационната матрица е 0,001, което индикира, че вероятно няма мултиколинеарност между променливите (Yong & Pearce, 2013). Проверката за Condition index показва стойности под 15, което също означава липса на мултиколинеарност между променливите (Glen, 2017; "IBM Knowledge Center", n.d.h1.). Ковариационната и корелационната анти-образни матрици съдържат ниски по стойност коефициенти – около нулата, което е индикатор за подходящ на данните факторен анализ ("IBM Knowledge Center", n.d.c.). Мерките за извадкова адекватност на всички променливи са над 0,8, което също разкрива, че данните са подходящи за прилагане на експлораторен факторен анализ и могат да бъдат извлечени различаващи се помежду си и надеждни фактори (Yong & Pearce, 2013, p.88). Налице са по-малко от 50% (48%) остатъчни корелации между частта от променливите, останала необяснена след факторния анализ, чиито абсолютни стойности по-големи от 0,05, което означава добре подходящ факторен модел (Yong & Pearce, 2013, p.90).

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,884, което означава, че има смисъл да се интерпретират резултатите от факторния анализ ("IBM Knowledge Center", n.d.c.; "IBM Knowledge Center", n.d.h.; Yong & Pearce, 2013, p.88), похвална е адекватността на факторния модел спрямо изходните променливи (Glen, 2016; Kaiser, 1974, p.35).

Bartlett's Test of Sphericity = 4217,385; df = 66; $p < 0,001$, което потвърждава, че взаимоотношенията между променливите следват определен модел (Yong & Pearce, 2013, p.88) и има смисъл да се интерпретират резултатите от факторния анализ ("IBM Knowledge Center", n.d.c.; "IBM Knowledge Center", n.d.h.).

Извлеченият първи фактор обяснява 31,649% от дисперсията на изходните променливи, а вторият фактор обяснява 31,382% от дисперсията на изходните променливи, общо двата фактора обясняват 63,032% от дисперсията на изходните променливи след ротацията на факторното решение. Все пак по-малко от 75% от дисперсията на всички променливи (Yong & Pearce, 2013) е обяснена от факторното решение.

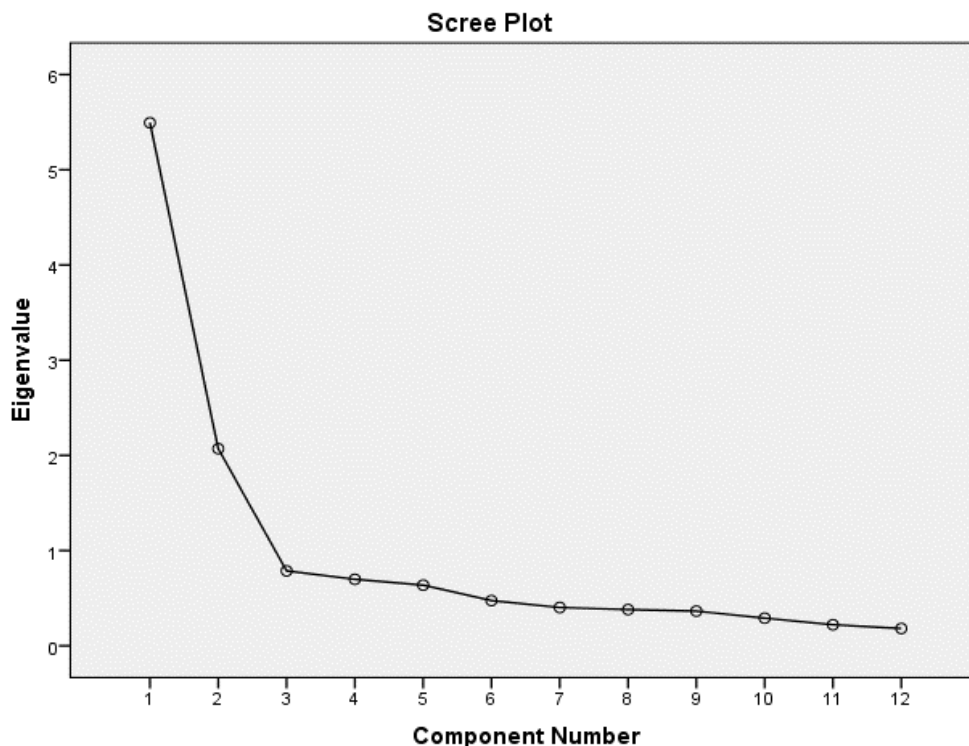
Всеки от двата фактора има добра конвергентна валидност, тъй като всички айтъми във фактора имат високи факторни тегла по фактора и средната обяснена дисперсия (Average Variance Extracted -AVE) за всеки фактор (изчислена като факторното тегло на всеки айтъм се повдига на квадрат, сумират се квадратите на факторните тегла на айтъмите за скалата и се разделят на броя айтъми във фактора) е по-голяма от 0,5 (Awang, n.d., pp.55-56) – стойността е 0,585 за първия извлечен фактор с 6 айтъма в него и 0,586 за втория извлечен фактор с 6 айтъма в него.

Извлечените общности на променливите (Extraction communalities) са всички освен една с високи стойности – над 0,4, което означава, че айтъмите във фактора са свързани помежду си (Costello & Osborne, 2005), комуналността им е достатъчна (Hampel, Amtmann, Roch, Karpinski, & Petermann, 2018), а няма променлива с комуналност под 0,2, която да трябва да се елиминира (Yong & Pearce, 2013) и извлечените компоненти добре представят променливите ("IBM Knowledge Center", n.d.a) – виж Таблица 62. За айтъма „Чувствам се отпуснат“ стойността «communality» не е достатъчно висока, но индивидуалната мярка за адекватност на този айтъм (MSA), на която се базира коефициента КМО за целия въпросник е над 0,8, което е достатъчно висока стойност за конкретния айтъм, заслужаваща похвала според класификацията на Kaiser (1974, p.35), което е допълнително основание този айтъм да бъде задържан във фактора.

Таблица 62. Общност (Communality) на айтъмите (пропорция от дисперсията на всеки айтъм, който се дължи на фактора) и мерките им за извадкова адекватност по въпросника за благополучие като липса на негативна емоционалност и благополучие като позитивен афект

Айтъми	Общност (Communality)	MSA (мярка за извадковата адекватност)
Чувствахте се нервни, тревожни	0,693	0,856
Тревожехте се твърде много за различни неща	0,799	0,865
Трудно се отпускахте	0,645	0,877
Бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място	0,615	0,860
Лесно се дразнехте	0,505	0,927
Бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи	0,506	0,885
Чувствам се удовлетворен	0,646	0,901
Чувствам се комфортно	0,697	0,902
Чувствам се уверен в себе си	0,646	0,927
Чувствам се отпуснат	0,354	0,884
Чувствам се доволен	0,764	0,875
Приятно ми е	0,694	0,871

Факторното решение се обосновава и на теста „сипей“ (scree) на Кетъл (Brown, 2014, p.34; Cattell, 1966; Costello & Osborne, 2005, p.3; Hayton, Allen, & Scarpello, 2004, p.193; StatSoft, Inc., 2013; Yong & Pearce, 2013, p.92), като подходящият брой фактори е 2, както проличава от Фигура 13.

Фигура 13. Тест „Сипей“ на Кетъл относно данните от въпросника за благополучие като липса на негативна емоционалност и благополучие като позитивен афект

Забележка: Scree plot означава графично изображение Тест „Сипей“; Component number означава номера на извлечени фактори; Eigenvalue означава количеството от дисперсията на оригиналните променливи от въпросника, която е обяснена от всеки фактор (“IBM Knowledge Center”, n.d.k.).

Таблица 63. Тегла на айтъмите от въпросника за благополучие като липса на негативна емоционалност и благополучие като позитивен афект по компонентите след ротацията

айтъми	1 Компонент	2 Компонент
Тревожехте се твърде много за различни неща	0,857	-0,253
Бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място	0,778	-0,099
Трудно се отпускахте	0,774	-0,214
Чувствахте се нервен, тревожен	0,765	-0,329
Бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи	0,710	-0,041
Лесно се дразнехте	0,694	-0,153
Чувствам се доволен	-0,132	0,864
Приятно ми е	-0,064	0,831
Чувствам се уверен в себе си	-0,241	0,767
Чувствам се комфортно	-0,350	0,758
Чувствам се удовлетворен	-0,286	0,751
Чувствам се отпуснат	-0,057	0,593

Забележка: Удебелени са високите тегла на айтъми по фактор

Данните в Таблица 63 разкриват, че айтъмите имат достатъчно високи тегла по извлечените два компонента, като се разпределят за всеки компонент тези айтъми, които са с удебелени факторни тегла в съответните колонки на таблицата. Първият компонент включва айтъми, изразяващи негативна емоционалност – през изминалите две седмици се тревожехте за твърде много различни неща; бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място; трудно се отпускахте; чувствахте се нервен, тревожен; бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи; лесно се дразнехте. Високият бал по фактора означава липса на благополучие, тъй като е налице силно изразен негативен афект. Вторият компонент включва айтъми, изразяващи позитивни емоции – чувствам се доволен, приятно ми е, чувствам се уверен в себе си, чувствам се комфортно, чувствам се удовлетворен, чувствам се отпуснат. Високият бал по фактора означава изразено благополучие като преживяване на позитивен афект.

Два айтъма имат високи факторни тегла по два компонента, а не само по един извлечен компонент – „Чувствахте се нервен, тревожен“ и „Чувствам се комфортно“, а трябва да има много малко на брой разделени факторни тегла - една променлива да има факторни тегла от 0,32 или по-високи по няколко фактора (Yong & Pearce, 2013, p.84). Тези айтъми ще бъдат задържани, защото по единия от компонентите са с много високи, много значими факторни тегла – над 0,5 (Kula, 2011) и е спазена препоръката айтъмите се обединяват във фактори при тегло на айтъмите по фактор поне 0,4, (Леонтьев, Д., 2000; Леонтьев, Д., 2003; Balcar, Trnca, & Kuška, 2011, p.31; Salama-Younes, 2011, p. 224). Факторното решение добре съответства на изходните данни, тъй като теглата на променливите по компонентите са над 0,30; много малко на брой са айтъми с високи тегла по няколко фактора; няма фактори, които да включват по-малко от три айтъма и двата компонента включват поне 5 айтъма с факторни тегла над 0,50 (Costello & Osborne, 2005, p.3, p.5).

Паралелен експлораторен анализ, осъществен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) също определя два фактора, чиито eigenvalues (количеството от дисперсията на оригиналните променливи, която е обяснена от всеки фактор - “IBM Knowledge Center”, n.d.k.), са по-големи, отколкото тези на паралелни компоненти, извлечени от случайни данни, имащи същия размер на извадката и същия брой променливи (Hayton, Allen, & Scarpello, 2004, p.194).

Таблица 64. Тегла на айтъмите от въпросника за благополучие като липса на негативна емоционалност и благополучие като позитивен афект по факторите, извлечени чрез експлораторен паралелен анализ

айтъми	1 фактор	2 фактор
Тревожехте се твърде много за различни неща	0,877	-0,226
Бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място	0,709	-0,109
Трудно се отпускахте	0,734	-0,204
Чувствахте се нервен, тревожен	0,747	-0,310
Бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи	0,610	-0,072
Лесно се дразнехте	0,610	-0,166
Чувствам се доволен	-0,150	0,850
Приятно ми е	-0,098	0,780
Чувствам се уверен в себе си	-0,262	0,712
Чувствам се комфортно	-0,365	0,719
Чувствам се удовлетворен	-0,304	0,697
Чувствам се отпуснат	-0,114	0,475

Забележка: Удебелени са високите тегла на айтъми по фактор.

Високите факторни тегла на айтъмите се запазват по същите фактори и при паралелния анализ (виж Таблица 64), както и при факторния анализ по метода на главните компоненти (виж Таблица 63). Индексът TLI за адекватност на факторния модел при паралелния анализ е на стойност 0,904, което означава приемлива годност на факторния модел (Awang, n.d.; Bentler & Bonett, 1980; Brown, 2014, p.75; Kula, 2011; Kulkarni, 2017; Mohamed, 2019). Индексът RMSEA за адекватност на факторния модел при паралелния анализ е на стойност 0,083, а 90%-товия доверителен интервал на индекса RMSEA варира от 0,071 до 0,095q което означава посредствена/минимална годност на факторния модел (Brown, 2014, p.74; Browne & Cudeck, 1992, p.239; Hooper, Coughlan, Mullen, 2008, p.54; Hu & Bentler, 1999, p.6; Schermelleh-Engel, Moosbrugger, & Müller, 2003, p.36).

Конфирматорен факторен анализ, осъществен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) с метода за структуриране на факторен модел (оценител - estimator) DWLS²⁰, чрез прилагане и на метода Bootstrap CI (при 5000 под-извадки от данните) за изчисляване на стандартни грешки на параметрите на факторния модел, също определя два фактора.

Таблица 65. Индекси за адекватност на факторния модел на благополучието като позитивен афект и липса на негативен афект при конфирматорния факторен анализ

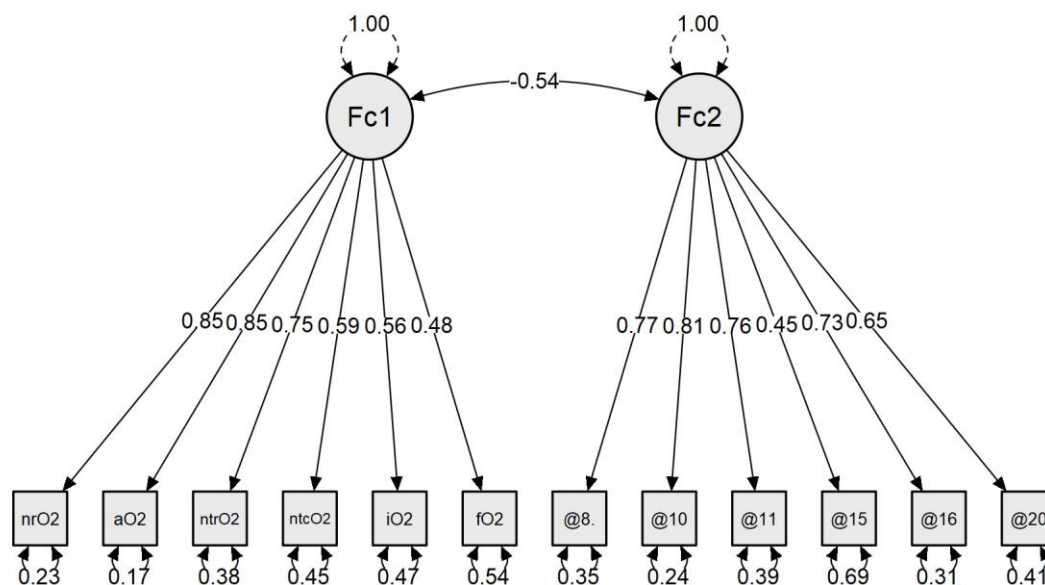
Вид индекси за адекватност на факторния модел	Стойности на индексите	Интерпретация на индексите
Хи-квадрат	$\chi^2=112,299$; $p<0,001$; $df = 53$	Неадекватен факторен модел, което е типична стойност при големи извадки (Bentler & Bonett, 1980; Gefen, Straub, & Boudreau, 2000; Hopwood & Donnellan, 2010; McIntosh, 2001; Schermelleh-Engel, Moosbrugger, & Müller, 2003; Vittersø, Røysamb, & Diener, 2002) над 200 души (Barrett, 2007; Kula, 2011; Li, 2016a) и хи-

²⁰ Метод на диагоналните претеглени най-малки квадрати, който е подходящ за данни на ординално равнище на измерване, не допуска определен вид разпределение на наблюдаваните променливи, но счита, че латентната променлива (фактора), в която те се включват, е нормално разпределена (Li, 2016a, p.936).

		квадрат не е добър измерител на годността на факторен модел при метода за извличане на фактори DWLS (Shi, DiStefano, Daniel, & Jiang, 2018).
Хи-квадрат, разделен на степените на свобода	2,119	Задоволителна адекватност на факторния модел (Awang, n.d.; Gefen, Straub, & Boudreau, 2000; Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008; Kula, 2011; Lages, Magalhães, Antunes, & Ferreira, 2018; Schwarzer, 1998).
Comparative Fit Index (CFI)	0,991	Добре подходящ на данните, много добър факторен модел (Awang, n.d.; Hooper, Coughlan, Mullen, 2008; Hu & Bentler, 1999; Kula, 2011; Lages, Magalhães, Antunes, & Ferreira, 2018; McIntosh, 2001; Mohamed, 2019; Vittersø, Røysamb, & Diener, 2002)
Tucker-Lewis Index (TLI)	0,989	Много добър/адекватен факторен модел (Awang, n.d.; Bentler, & Bonett, 1980; Hu & Bentler, 1999; Kula, 2011; Kulkarni, 2017; Mohamed, 2019)
Bentler-Bonett Non-normed Fit Index (NNFI)	0,989	Добра годност на факторния модел (Bollen, 1987; Hooper, Coughlan, Mullen, 2008)
Bentler-Bonett Normed Fit Index (NFI)	0,983	Адекватен факторен модел (Awang, n.d.; Hooper, Coughlan, Mullen, 2008; Mohamed, 2019)
Parsimony Normed Fit Index (PNFI)	0,790	Добър факторен модел (Hooper, Coughlan, Mullen, 2008)
Bollen's Relative Fit Index (RFI)	0,979	Адекватен факторен модел (Kulkarni, 2017; Mohamed, 2019)
Bollen's Incremental Fit Index (IFI)	0,991	Много добра адекватност на факторния модел (Kulkarni, 2017)
Relative Noncentrality Index (RNI)	0,991	Подходящ факторен модел (Hu & Bentler, 1999)
RMSEA с 90%тов доверителен интервал	0,042 [0,031; 0,053]	Добра адекватност на факторния модел (Hooper, Coughlan, Mullen, 2008; Hu & Bentler, 1999; Vittersø, Røysamb, & Diener, 2002)
Standardized root mean square residual (SRMR)	0,050	Приемлив факторен модел (Kula, 2011; Lages, Magalhães, Antunes, & Ferreira, 2018), относително адекватен факторен модел (Hooper, Coughlan, Mullen, 2008; Hu & Bentler, 1999)
Hoelter's critical N ($\alpha = .05$)	401,803	Адекватен факторен модел (Kula, 2011)
Hoelter's critical N ($\alpha = .01$)	451,766	Адекватен факторен модел (Kula, 2011)
Goodness of fit index (GFI)	0,996	Годност на факторния модел (Awang, n.d.; Hooper, Coughlan, Mullen, 2008; Lages, Magalhães, Antunes, & Ferreira, 2018; Mohamed, 2019; Schwarzer, 1998)
McDonald fit index (MFI)	0,954	Добра годност на факторния модел (Blunch, 2016; Byrne, 2008)

Данните в Таблица 65 разкриват, че факторният модел при конфирматорния факторен анализ добре описва изходните данни. Факторният модел съдържа 37 свободни параметъра от максимално възможни 78 параметъра във факторния модел (броят на максимално възможните параметри се изчислява по формулата: брой променливи, умножен по броя променливи плюс едно, а тяхното произведение се разделя на две – “UCLA Statistical Consulting”, 2020), т. е. може да се смята, че не са прекалено много параметрите във факторния модел и вероятно няма проблем с идентифицируемостта на параметри (Nelson, 2008), броят на разпознатите параметри във факторния модел (41) е по-голям от броя на свободните параметри (37), което означава идентифицируем, добър факторен модел (“UCLA Statistical Consulting”, 2020).

Факторният модел на емоционалното благополучие е представен на Фигура 14 и се потвърждава факторната структура (разпределението на айтъмите по факторите) от експлораторния факторен анализ.

Фигура 14. Конфирматорен факторен модел на благополучието като позитивен афект и липса на негативен афект

Забележка: Fc1 означава първи фактор (благополучието като липса на негативен афект); Fc2 – втори фактор (благополучието като позитивен афект); nrO2 – Чувствахте се нервен; aO2 – Тревожехте се твърде много за различни неща; ntrO2 – Трудно се отпускахте; ntcO2 – Бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място; iO2 – Лесно се дразнехте; fO2 – Бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи; @8 – Чувствам се удовлетворен; @10 – Чувствам се комфортно; @11 – Чувствам се уверен в себе си; @15 – Чувствам се отпуснат; @16 – Чувствам се доволен; @20 – Приятно ми е. Теглата на айтъмите по фактора (factor loadings estimate) са изобразени върху линиите, свързващи всеки айтъм с фактора, към който се отнася. Дисперсиите на остатъчната част от променливите, необяснени от факторния анализ (residual variances estimate), са изобразени под съкращенията, използвани за наименования на айтъмите.

Изчислени са и модификационни индекси за двойки айтъми и няма такива със стойност над 15, т. е. няма припокриващи се, излишни айтъми (Awang, n.d.).

Освен, че са изчислени балове на всяко изследвано лице по факторите като сума от отговорите им по айтъмите, разпределени по съответния компонент, отделно баловите по факторите са запаметени като две променливи чрез метода на Андерсон-Рубин (Anderson-Rubin) (“IBM Knowledge Center”, n.d.g.; Yong & Pearce, 2013). Методът на Андерсон-Рубин (Anderson-Rubin) изчислява стандартизирани балове, които не корелират с други фактори (“IBM Knowledge Center”, n.d.g.; Yong & Pearce, 2013, p.86) и имат средно аритметична стойност 0, стандартно отклонение 1 (“IBM Knowledge Center”, n.d.g.).

Баловите по скалите за благополучието като позитивен афект, благополучието като липса на негативен афект и благополучието като разлика между позитивния и негативния афект, изчислени сумарно от отговорите на изследваните лица по скалите, както и чрез метода на Андерсон-Рубин са нормално разпределени, тъй като коефициентите на асиметрия и ексцес са в диапазона от -1 до +1, което означава, че разпределението им се доближава до нормалното (Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt, 2016, p.54).

Средноаритметичният бал по скалата за благополучие като липса на негативен афект е 5,713 (високите стойности означават по-интензивни преживявания на негативен афект), със

стандартно отклонение 4,364, което означава голяма вариабилност на отговорите по скалата. Средноаритметичният бал по скалата за благополучие като позитивен афект е 8,844 (високите стойности означават по-интензивни преживявания на позитивен афект), със стандартно отклонение 4,455. Благополучието като позитивен афект е по-силно изразено при изследваните българи по време на пандемията от коронавирус, отколкото благополучието като липса на негативен афект. Емоционалното благополучие като разлика между позитивния и негативния афект е със средна стойност 3,131 и стандартно отклонение 1,414.

14,5% от изследваните лица са с много ниски преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (балове по скалата за негативен афект, изчислени по метода на Андерсон-Рубин²¹, в диапазона от -1,882 до -1,008). 70,1% от изследваните лица са със средно изразени преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (балове по скалата за негативен афект, изчислени по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от -0,988 до 0,970). 15,4% от изследваните лица са с много силно изразени преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (балове по скалата за негативен афект, изчислени по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от 1,051 до 3,275).

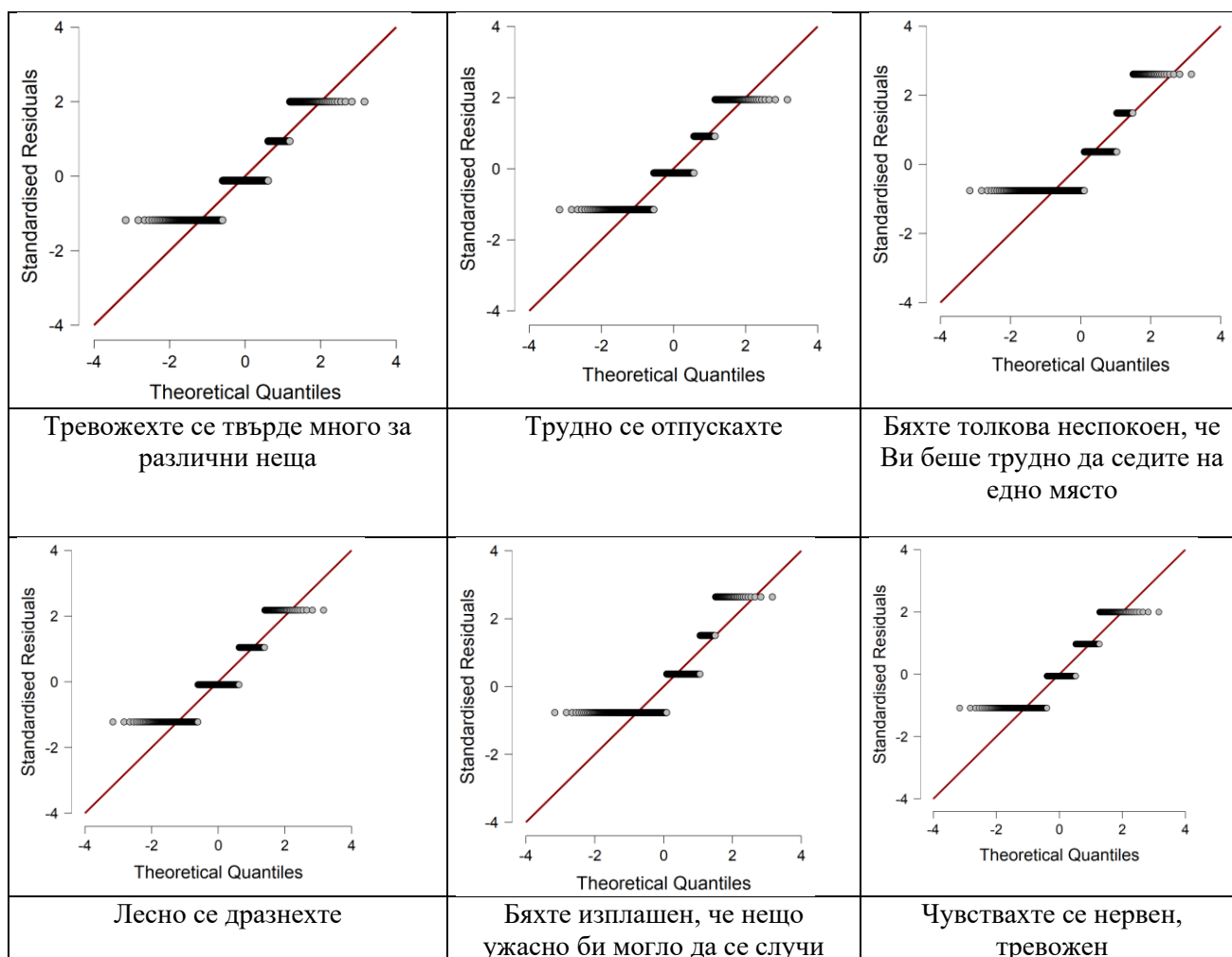
17% от изследваните лица са с много ниски преживявания на позитивен афект по време на пандемията от коронавирус (балове по скалата за позитивен афект, изчислени по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от -2,440 до -1,003). 63% от изследваните лица са със средно изразени преживявания на позитивен афект по време на пандемията от коронавирус (балове по скалата за позитивен афект, изчислени по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от -0,993 до 0,955). 20% от изследваните лица са с много силно изразени преживявания на позитивен афект по време на пандемията от коронавирус (балове по скалата за позитивен афект, изчислени по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от 1,016 до 2,475).

23,3% от изследваните лица преживяват емоционално неблагоприятно благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като превес на негативния афект над позитивния (балове по скалата за емоционално благополучие, изчислени чрез разликата на позитивния и негативния афект по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от -3,71 до -1,04). 48% от изследваните лица са със средно изразено емоционално благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като баланс между позитивния и негативния афект (балове по скалата за емоционално благополучие, изчислени чрез разликата на позитивния и негативния афект по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от -0,98 до 0,95). 28,7% от изследваните лица преживяват силно изразено емоционално благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като превес на позитивния афект над негативния (балове по скалата за емоционално благополучие, изчислени чрез разликата на позитивния и негативния афект по метода на Андерсон-Рубин, в диапазона от 1,04 до 2,74). Преобладават изследваните българи, преживяващи хедонистично емоционално благополучие над тези, които са с влошено емоционално благополучие.

Няма липсващи отговори на айтъмите и всички 4 категории на отговаряне на всички айтъми са избирани от над 5% от изследваните лица, както препоръчва например С. Стоянова (2007, стр. 162). Коефициентите на асиметрия и ексцес на всички айтъми и на баловите по скалите са в диапазона от -1 до +1, което означава, че разпределението им се доближава до нормалното (Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt, 2016, p.54), с изключение на два айтъма, чиито коефициенти на асиметрия са 1,258 (Бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място) и 1,266 (Бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи), и един айтъм, чийто коефициент на ексцес е -1,015 (Чувствам се уверен в себе си), но Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt (2016, p.61) третират и стойност -1,3 на асиметрията или ексцеса като не отличаваща се в голяма степен от нормалното разпределение и задържат такива

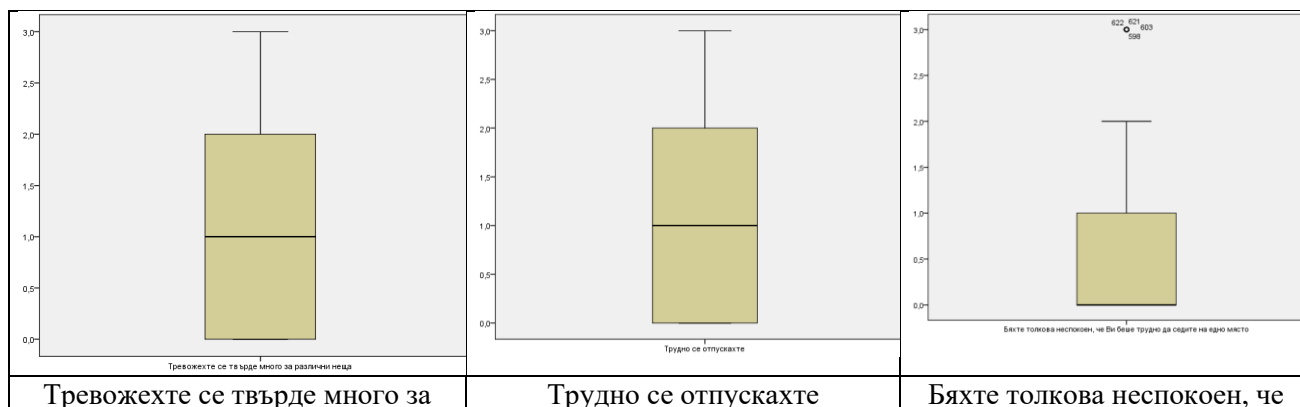
²¹ При средно аритметична стойност по скалата 0 и стандартно отклонение 1 ("IBM Knowledge Center", n.d.g.)

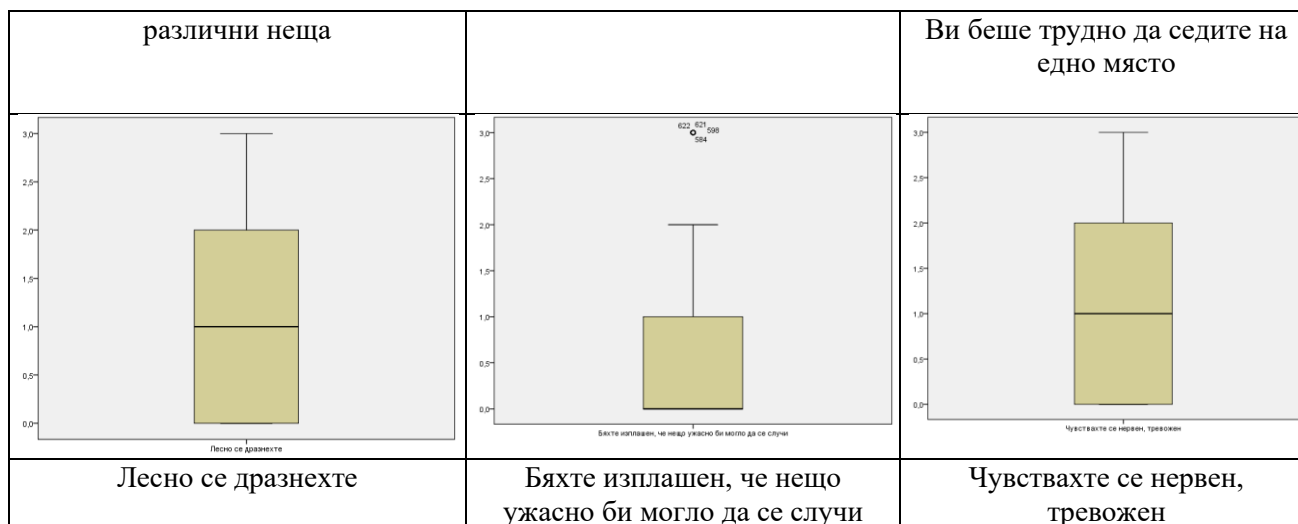
айтъми във въпросника, а според някои автори коефициенти на асиметрия и ексцес в диапазона от -2 до 2 не се отличават значимо от нормалното разпределение (Стоянова, С. 2007, стр. 157).

Фигура 15. Графики на отговорите по айтъмите от скалата за негативна емоционалност, групирани в клъстери от точки според честотата на избор на всяка категория отговори

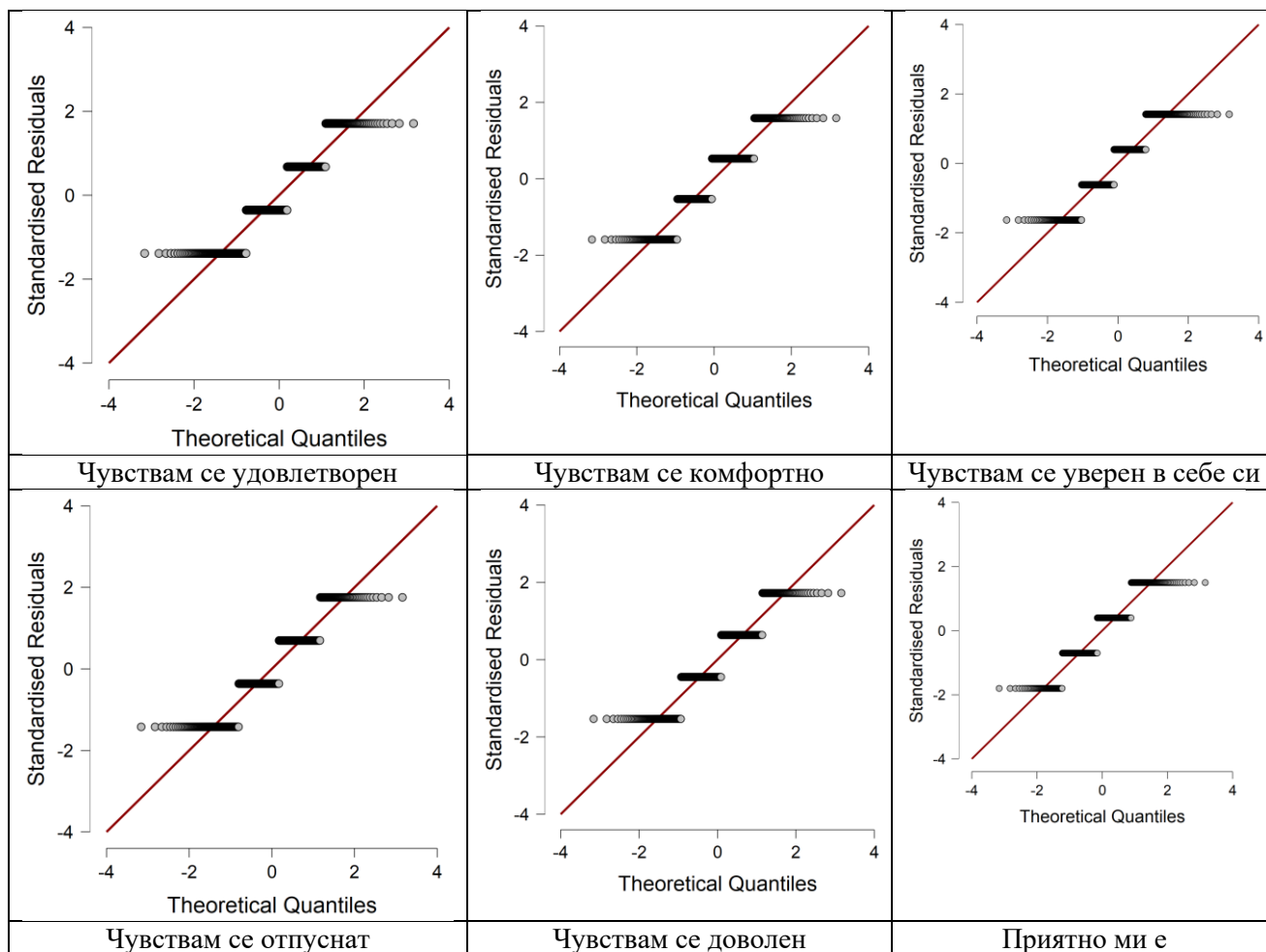
На Фигура 15 са изобразени отговорите по всеки айтъм от въпросника за негативна емоционалност, групирани в клъстери от точки при категории на отговор, избирани по – често, а се разпиляват по-далеч като точки на разпределението при отговори, избирани по-рядко (Glen, 2015; Kim & Loadman, 1994). Крайните варианти на отговор са избирани най-рядко за всеки айтъм.

Фигура 16. Диаграми тип „кутия“, обобщаващи данните относно честотното разпределение на отговорите по айтъмите от въпросника за негативна емоционалност и наличието на екстремално различаващи се отговори от останалата извадка

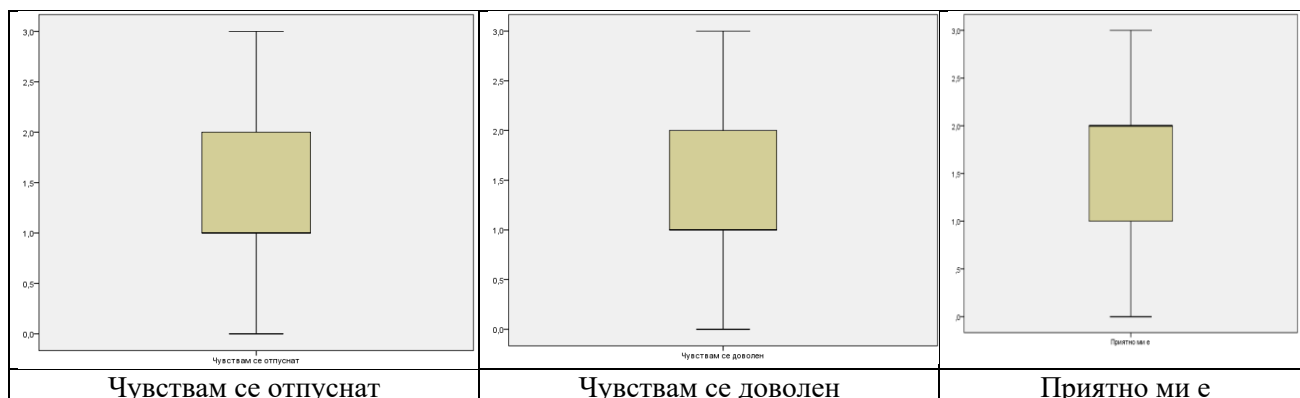
На Фигура 16 са изобразени диаграми тип „кутия“, обобщаващи честотното разпределение на данните с пет стойности – минимум, първи квантил, медиана (т.е., втори квантил), трети квантил и максимум (Khan Academy, 2020b), като представят и отдалечени стойности – индивидуални резултати, които са под първия квантил повече от един и половина пъти разликата между трети и първи квантил или са над третия квантил повече от един и половина пъти разликата между трети и първи квантил (Khan Academy, 2020a). Както показва Фигура 16, няколко човека са с отдалечена стойност на отговорите на два айтъма от останалата извадка – това са айтъмите „Бяхте толкова неспокоен, че Ви беше трудно да седите на едно място“ и „Бяхте изплашен, че нещо ужасно би могло да се случи“ – това са жени от 30 до 49 години, с деца, които почти всеки ден са преживявали негативни емоции през последните две седмици преди проучването. Повече от половината изследвани лица са давали отговори на айтъмите от скалата за негативна емоционалност, че през последните две седмици изобщо не се е случвало или е ставало само няколко дена, но по-малко от половината от времето, да се чувстват нервни, тревожни, неспокойни, изплашени, трудно да се отпускат, лесно да се дразнят. Медианата е със стойност 1, т. е. няколко дена през изминалите две седмици са се чувствали нервни, тревожни, трудно са се отпусkali, раздразнителни. Медианата е със стойност 0, т. е. изобщо не се е случвало през изминалите две седмици да се почувстват неспокойни и изплашени.

Фигура 17. Графики на отговорите по айтъмите от скалата за позитивна емоционалност, групирани в клъстери от точки според честотата на избор на всяка категория отговори

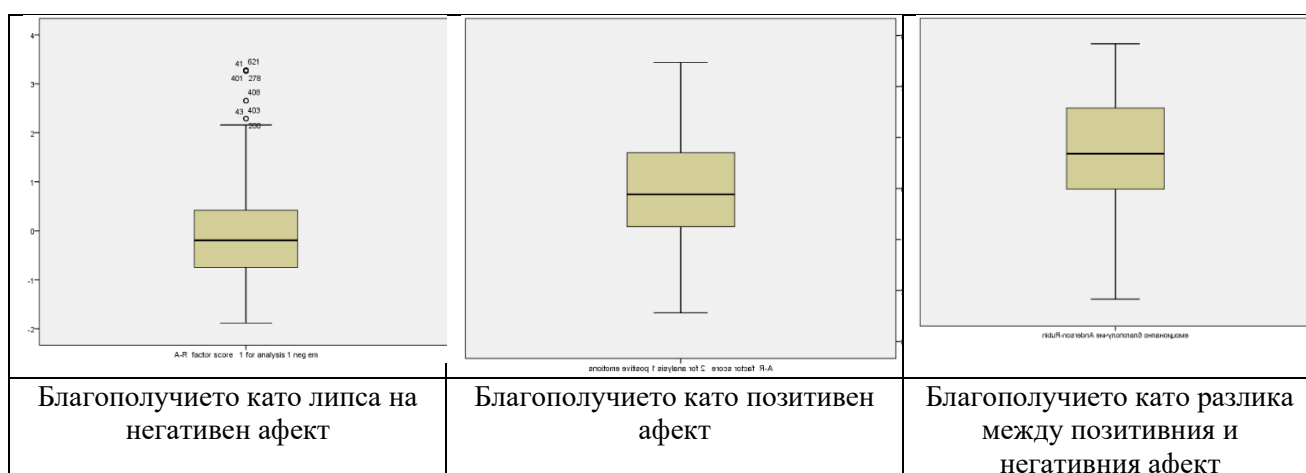
На Фигура 17 са изобразени отговорите по всеки айтъм от въпросника за позитивна емоционалност, групирани в клъстери от точки при категории на отговор, избирани по – често, а се разпиляват по-далеч като точки на разпределението при отговори, избирани по-рядко (Glen, 2015; Kim & Loadman, 1994). Крайните варианти на отговор са избирани най-рядко за всеки айтъм.

Фигура 18. Диаграми тип „кутия“, обобщаващи данните относно честотното разпределение на отговорите по айтъмите от въпросника за позитивна емоционалност и наличието на екстремално различаващи се отговори от останалата извадка

На Фигура 18 са изобразени диаграми тип „кутия“, обобщаващи честотното разпределение на отговорите по айтъмите от скалата за благополучието като позитивен афект. Както показва Фигура 18, няма изследвани лица с отдалечена стойност на отговорите на айтъмите. Повече от половината изследвани лица са давали отговори на айтъмите от скалата за позитивна емоционалност, че съвсем не или в малка степен се чувстват удовлетворени, отпуснати, доволни, но че в умерена или в голяма степен се чувстват комфортно, уверени в себе си, приятно. Медианата е със стойност 1, т. е. в малка степен се чувстват удовлетворени, отпуснати, доволни. Медианата е със стойност 2, т. е. в умерена степен се чувстват комфортно, уверени в себе си, приятно им е.

Фигура 19. Диаграми тип „кутия“, обобщаващи данните относно честотното разпределение на баловите по скалите за благополучието като липса на негативна емоционалност, благополучието като позитивни преживявания, благополучието като разлика между позитивния и негативния афект (изчислени по метода на Андерсон-Рубин), и наличието на екстремално различаващи се отговори от останалата извадка

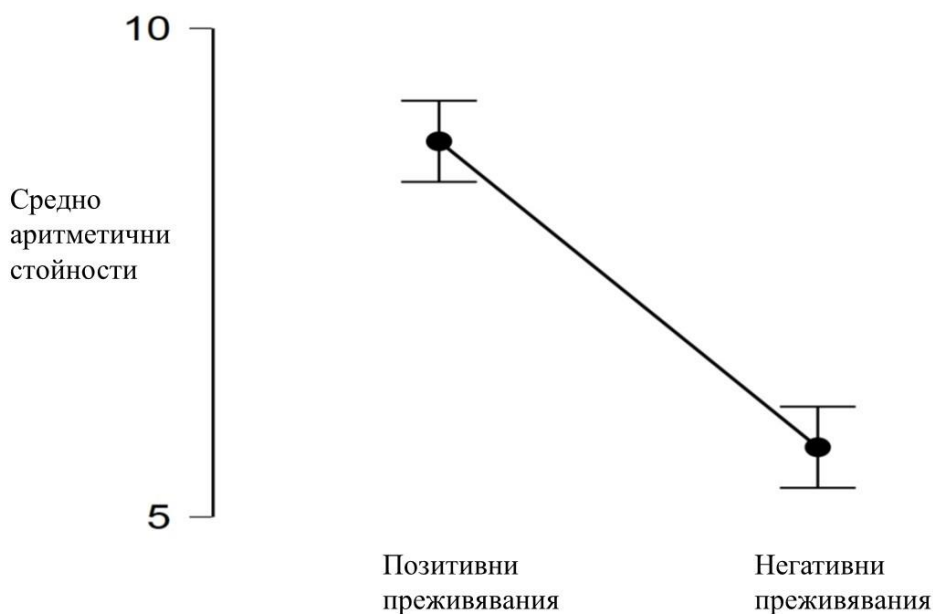
На Фигура 19 са изобразени диаграми тип „кутия“, обобщаващи честотното разпределение на баловите по скалите за благополучие като позитивен афект, липса на негативен афект и разлика между позитивния и негативния афект. Както показва Фигура 19, налице са малко на брой изследвани лица с отдалечена стойност на отговорите си от останалата извадка само по скалата за благополучие като липса на негативен афект – те преживяват силно изразени негативни емоционални състояния и са с разнородни социално-

демографски характеристики, като общото помежду им е, че са във възрастта от 23 до 41 години.

Коефициентът на вътрешна консистентност Cronbach's Alpha на скалата за негативен афект е 0,877, което означава добра вътрешна консистентност (Glen, 2014b; Kula, 2011) или много добра вътрешна консистентност (Price, 2012, p. 117). Няма айтъм, който ако се премахне от скалата, да се повиши вътрешната ѝ консистентност. 95%-тов доверителен интервал за алфа на Кронбах на скалата за благополучието като липса на негативен афект варира от 0,862 до 0,891, както препоръчват да бъде докладван този коефициент Dunn, Baguley, & Brunnsden (2013). Стойността на коефициента McDonald's ω като измерител на вътрешната консистентност на скалата за благополучието като липса на негативен афект е 0,879, която стойност надвишава препоръчаната стойност 0,75 от McDonald (1999, p.123). Средната корелация между айтъмите като измерител на хомогенността на айтъмите в скалата за благополучието като липса на негативен афект (Briggs & Cheek, 1986, p.115) е 0,540, като минималната корелация между айтъми в скалата е 0,399, а максималната е 0,762. Тя е над минималната приемлива стойност на средната корелация между айтъмите от 0,3 (Cristobal, Flavian, & Guinaliu, 2007, p.327), така че получената средна корелация между айтъмите в скалата за благополучие като липса на негативен афект индикира висока хомогенност на айтъмите. Тези стойности индикират, че благополучието като липса на негативен афект е специфичен конструкт, при който стойността на средната корелация между айтъмите в скалата е по-висока – над 0,5 (Clark & Watson, 1995, p.316). Тъй като няма корелации между айтъми в скалата за негативен афект, които да надвишават 0,85, това означава, че няма припокриващи се айтъми (Awang, n.d.). Коефициентът на Гутман за надеждност при разделяне на две половини на скалата за благополучие като липса на негативен афект е 0,816, а коефициентът на Спирмън-Браун при разделяне на две половини с еднаква дължина е 0,826, които са достатъчно високи стойности, тъй като според Furr (2010, p.1412) надеждност при разделянето на скала на две половини над 0,70 е приемлива за изследователски цели.

Коефициентът на вътрешна консистентност Cronbach's Alpha на скалата за позитивен афект е 0,875, което означава добра вътрешна консистентност (Glen, 2014b; Kula, 2011) или много добра вътрешна консистентност (Price, 2012, p. 117). Ако се премахне айтъмът „Чувствам се отпуснат“, вътрешната ѝ консистентност ще се повиши до 0,889, но тъй като корелациите между айтъмите в скалата са положителни и значими, е взето решение да се запази айтъмът в скалата, за да бъдат съпоставими скалите на позитивния и негативния афект, всяка с по шест айтъма. 95%-тов доверителен интервал за алфа на Кронбах на скалата за благополучието като позитивен афект варира от 0,860 до 0,890, както препоръчват да бъде докладван този коефициент Dunn, Baguley, & Brunnsden (2013). Стойността на коефициента McDonald's ω като измерител на вътрешната консистентност на скалата за благополучието като позитивен афект е 0,880, която стойност надвишава препоръчаната стойност 0,75 от McDonald (1999, p.123). Средната корелация между айтъмите като измерител на хомогенността на айтъмите в скалата за благополучието като позитивен афект (Briggs & Cheek, 1986, p.115) е 0,540, като минималната корелация между айтъми в скалата е 0,350, а максималната е 0,693. Тя е над минималната приемлива стойност на средната корелация между айтъмите от 0,3 (Cristobal, Flavian, & Guinaliu, 2007, p.327), така че получената средна корелация между айтъмите в скалата за благополучие като позитивен афект индикира висока хомогенност на айтъмите. Тези стойности индикират, че благополучието като позитивен афект е специфичен конструкт, при който стойността на средната корелация между айтъмите в скалата е по-висока – над 0,5 (Clark & Watson, 1995, p.316). Тъй като няма корелации между айтъми в скалата за позитивен афект, които да надвишават 0,85, това означава, че няма припокриващи се айтъми (Awang, n.d.). Коефициентът на Гутман за надеждност при разделяне на две половини на скалата за благополучие като позитивен афект е 0,870, а коефициентът на Спирмън-Браун при разделяне на две половини с еднаква дължина е 0,872,

които са достатъчно високи стойности, тъй като според Furr (2010, р.1412) надеждност при разделянето на скала на две половини над 0,70 е приемлива за изследователски цели.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на BF01= 0,0000000000000000000000309, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между позитивния и негативния афект (H_0 : $\delta = 0$ според Kelter, 2020, р.3) не е по-вероятна от алтернативната хипотеза за наличие на ефект на разликата между позитивния и негативния афект (H_1 : $\delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, р.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на BF10= 3241000000000000000000, т. е. милиони пъти е по-вероятно да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е много силно доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) в подкрепа на алтернативната хипотеза за наличие на

[illegible]

Фигура 21. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между позитивния и негативния афект като изразяващи благополучие

На Фигура 21 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза и почти няма доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза за липса на размер на ефекта. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента γ според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва превес на позитивните стойности над негативните, т. е. преобладаване на позитивния афект над негативния при разликата между баловете на благополучието като позитивен афект, от което се изваждат стойностите на баловете по негативния афект.

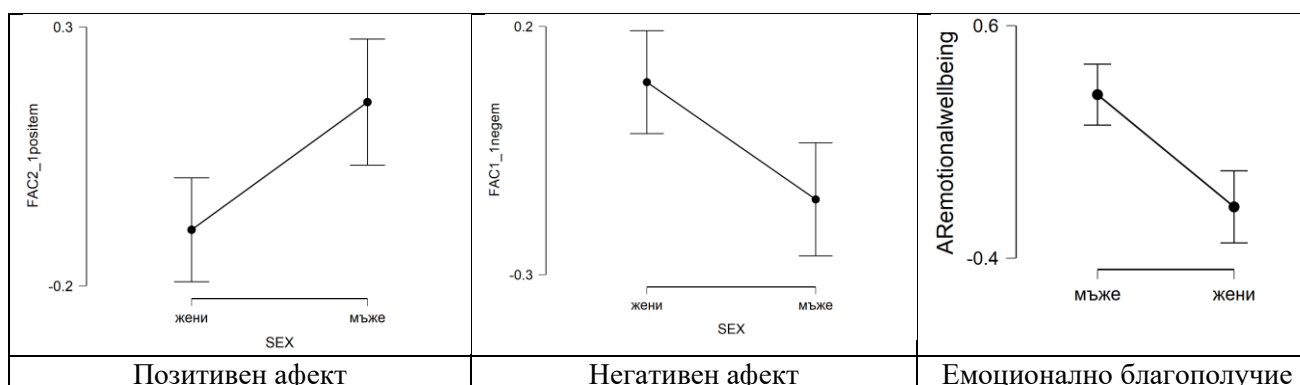
Таблица 66. Средни стойности, стандартни отклонения, доверителни интервали и предразсъдъци при изчисляването на баловите по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие на мъже и жени

Балове по метода на Anderson-Rubin	Пол (брой)	Статистически индекси	Стойности	Предразсъдък (Bias) при изчисляване на средните стойности
Позитивни емоции	мъже (N = 236)	Средно аритметична	0,155	-0,001
		Стандартно отклонение	0,949	-0,005
	жени (N = 399)	Средно аритметична	-0,092	0,001
		Стандартно отклонение	1,019	-0,002
Негативни емоции	мъже (N = 236)	Средно аритметична	-0,148	-0,001
		Стандартно отклонение	0,887	-0,006
	жени (N = 399)	Средно аритметична	0,088	0,00003
		Стандартно отклонение	1,052	-0,002
Емоционално благополучие	мъже (N = 236)	Средно аритметична	0,303	0,0001
		Стандартно отклонение	1,022	-0,003
	жени (N = 399)	Средно аритметична	-0,179	0,001
		Стандартно отклонение	1,575	-0,003

Таблица 67. Стойности на t-критерия и буутстрапинг-процедурата за откриване на различия между мъже и жени по баловите им по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие

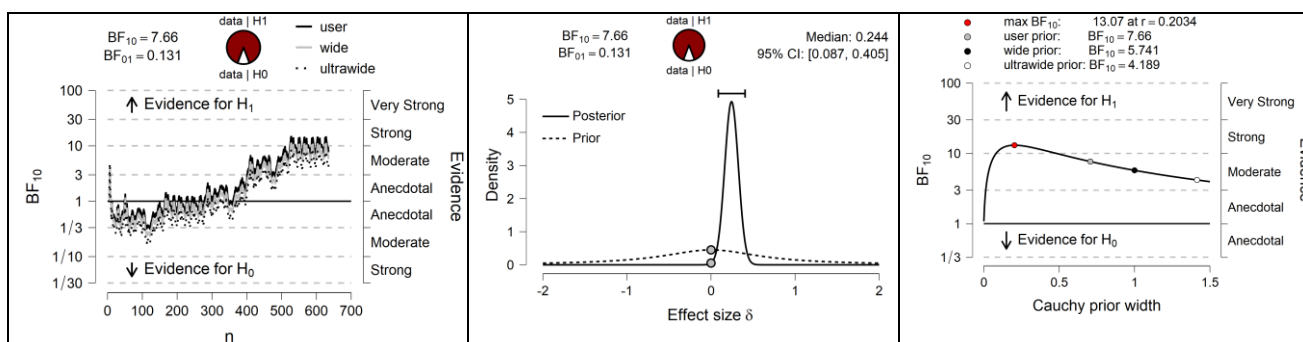
Статистически индекси		Позитивни емоции	Негативни емоции	Емоционално благополучие
Тест на Левене за равенство на дисперсиите		4,745	6,325	52,328
Равнище на значимост на теста Левене		0,030	0,012	< 0,001
t-критерий		3,076	-3,021	4,677
Степени на свобода		521,490	559,960	627,649
Равнище на значимост на t-критерия		0,002	0,003	< 0,001
Различия между средните стойности		0,2465	-0,236	0,4826
Предразсъдък (Bias) на разликата между средните стойности		-0,002	-0,001	-0,0006
Равнище на значимост на буутстрап процедурата		0,003	0,002	< 0,001
Bootstrap 95%тов доверителен интервал на разликите между средните стойности	Долна граница	0,087	-0,389	0,2795
	Горна граница	0,3998	-0,085	0,681

Забележка: При буутстрап процедурата нулата не попада между долната и горната граница на доверителния интервал, което показва статистически значими различия (Зарбова, Б., 2019; Preacher & Hayes, 2008; Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009).

Фигура 22. Различия между мъже и жени по позитивен афект, негативен афект и емоционално благополучие

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 0,131$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между мъже и жени по позитивен афект ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) не е по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 7,66$, т. е. 7 пъти е по-вероятно да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) или умерено доказателство (Kelter, 2020) в подкрепа на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между мъже и жени по позитивен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,00001156%.

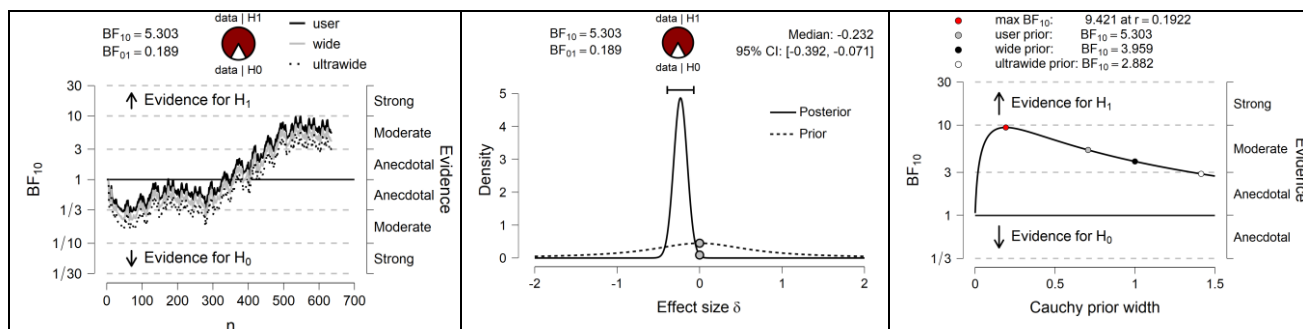
Фигура 23. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между мъже и жени по позитивен афект

Забележка: BF_{10} означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF_{01} означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H_1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H_0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта; very strong evidence е много силно доказателство; strong е силно доказателство; moderate е умерено доказателство; anecdotal означава невероятно

На Фигура 23 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза, по-малко са изследваните лица, при които има доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между мъже и жени по техните позитивни емоционални преживявания. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва превес на позитивните стойности над негативните, т. е. преобладаване на позитивния афект на мъжете, които са първата сравнявана група, над преживяванията на позитивен афект от жените.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 0,189$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между мъже и жени по негативен афект ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) не е по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 5,303$, т. е. 5 пъти е по-вероятно да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) или умерено

доказателство (Kelter, 2020) в подкрепа на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между мъже и жени по негативен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,00001686%.

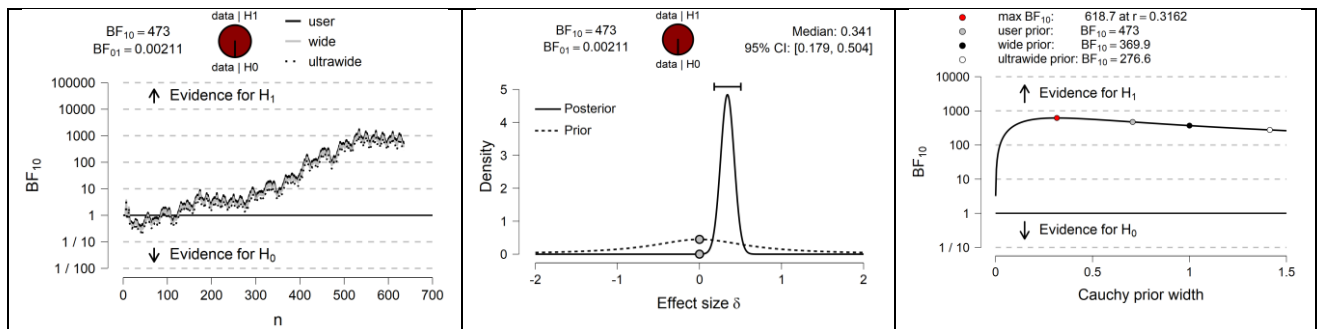

Фигура 24. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между мъже и жени по негативен афект

Забележка: BF10 означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF01 означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта; very strong evidence е много силно доказателство; strong е силно доказателство; moderate е умерено доказателство; anecdotal означава невероятно.

На Фигура 24 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза, по-малко са изследваните лица, при които има доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между мъже и жени по техните негативни емоционални преживявания. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва превес на негативните стойности над позитивните, т. е. преобладаване на негативния афект на жените, които са втората сравнявана група над преживяванията на негативен афект от мъжете, които са първата сравнявана група.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 0,00211$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между мъже и жени по емоционално благополучие ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) не е по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 473$, т. е. 473 пъти е по-вероятно да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е много силно доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) в подкрепа на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между мъже и жени по емоционално благополучие, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,0000001687%.

Фигура 25. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между мъже и жени по емоционално благополучие

Забележка: BF₁₀ означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF₀₁ означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H₁ означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H₀ означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта

На Фигура 25 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза, почти няма доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между мъже и жени по тяхното емоционално благополучие. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента τ според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва превес на позитивните стойности над негативните, т. е. преобладаване на емоционалното благополучие на мъжете, които са първата сравнявана група, над емоционалното благополучие на жените.

По отношение на социално – демографски различия по семейно положение (със или без интимен партньор) в преживяванията на позитивен афект, негативен афект и емоционалното благополучие по време на пандемията от коронавирус, резултатите от прилагане на t-критерий при независими извадки, буутстрапинг (базиран на 5000 подизвадки от данните) и байезиева статистическа процедура показват, че няма статистически значими различия между изследвани българи без и с интимен партньор по тяхното емоционално благополучие (Cohen's $d = 0,044$ с 95%тов доверителен интервал на размера на ефекта вариращ от -0,113 до 0,201, т. е. липса на ефект според Cohen, 1988), въпреки че се различават значимо по преживяванията на позитивен афект (Cohen's $d = -0,240$ с 95%тов доверителен интервал на размера на ефекта, вариращ от -0,397 до -0,083, което означава малък размер на ефекта според Cohen, 1988; Vasilev, 2014) и по преживяванията на негативен афект (Cohen's $d = -0,300$ с 95%тов доверителен интервал на размера на ефекта вариращ от -0,457 до -0,142, т. е. малък размер на ефекта според Cohen, 1988; Vasilev, 2014) – виж Таблица 69.

Хората с интимен партньор преживяват по-силно изразен негативен афект в сравнение с хората без интимен партньор (виж Таблица 68 и Фигура 26) по време на пандемията от коронавирус като стойностите на коефициента предразсъдък в Таблица 68 и Таблица 69 са много близки до нула, което означава, че не се подценяват, нито надценяват различията между сравняваните групи. Хората с интимен партньор преживяват и по-силно изразен позитивен афект в сравнение с хората без интимен партньор (виж Таблица 68 и Фигура 26) по време на пандемията от коронавирус като стойностите на коефициента предразсъдък в Таблица 68 и Таблица 69 са много близки до нула, което означава, че не се подценяват, нито надценяват различията между сравняваните групи.

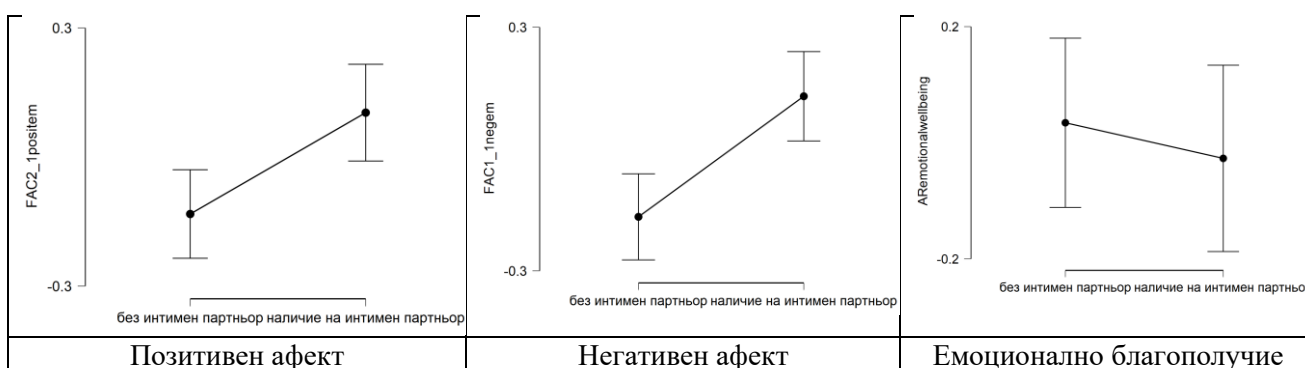
Таблица 68. Средни стойности, стандартни отклонения, доверителни интервали и предразсъдъци при изчисляването на баловете по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие на изследвани българи със и без интимен партньор

Балове по метода на Anderson-Rubin	Семейно положение (брой)	Статистически индекси	Стойности	Предразсъдък (Bias) при изчисляване на средните стойности
Позитивни емоции	Без интимен партньор (N = 278)	Средно аритметична	-0,132	0,0002
		Стандартно отклонение	0,871	-0,003
	С интимен партньор (N = 357)	Средно аритметична	0,103	0,0001
		Стандартно отклонение	1,0799	-0,003
Негативни емоции	Без интимен партньор (N = 278)	Средно аритметична	-0,167	-0,0004
		Стандартно отклонение	0,897	-0,002
	С интимен партньор (N = 357)	Средно аритметична	0,1299	-0,0005
		Стандартно отклонение	1,0565	-0,003
Емоционално благополучие	Без интимен партньор (N = 278)	Средно аритметична	0,0345	0,0005
		Стандартно отклонение	1,234	-0,004
	С интимен партньор (N = 357)	Средно аритметична	-0,0268	0,0006
		Стандартно отклонение	1,541	-0,003

Таблица 69. Стойности на t-критерия и бутстрапинг-процедурата за откриване на различия между хората със и без интимен партньор по баловете им по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие

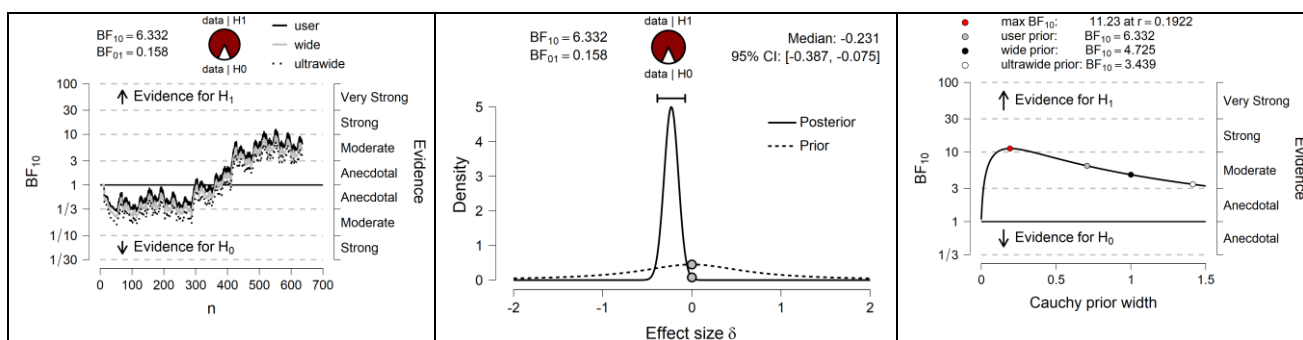
Статистически индекси	Позитивни емоции	Негативни емоции	Емоционално благополучие
Тест на Левене за равенство на дисперсиите	20,588	3,538	10,461
Равнище на значимост на теста Левене	<0,001	0,060	0,001
t-критерий	-3,041	-3,748	0,556
Степени на свобода	632,207	633	632,502
Равнище на значимост на t-критерия	0,002	<0,001	0,578
Различия между средните стойности	-0,2355	-0,297	0,061
Предразсъдък (Bias) на разликата между средните стойности	0,00002	0,0001	-0,0001
Равнище на значимост на бутстрап процедурата	0,002	<0,001	0,577
Bootstrap 95%тов доверителен интервал на разликите между средните стойности	Долна граница	-0,385	-0,447
	Горна граница	-0,085	-0,144

Забележка: При бутстрап процедурата, когато нулата не попада между долната и горната граница на доверителния интервал, това показва статистически значими различия (Зарбова, Б., 2019; Preacher & Hayes, 2008; Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009).

Фигура 26. Различия между хора със и без интимен партньор по позитивен афект, негативен афект и емоционално благополучие

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01}=0,158$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между хора със и без интимен партньор по позитивен афект ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) е по-малко вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10}=6,332$, т. е. 6 пъти по-вероятно е да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) или умерено доказателство (Kelter, 2020) за потвърждаването на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между хора със и без интимен партньор по позитивен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,00001940%.

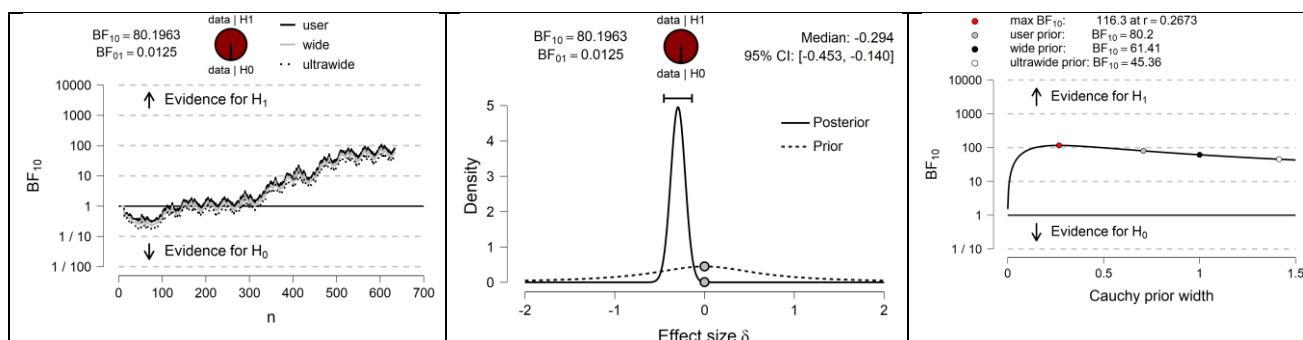
Фигура 27. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между хората със и без интимен партньор по позитивен афект

Забележка: BF_{10} означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF_{01} означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H_1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H_0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта; very strong evidence е много силно доказателство; strong е силно доказателство; moderate е умерено доказателство; anecdotal означава невероятно

На Фигура 27 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза за наличие на ефект и значими различия между българи със и без интимен партньор по техните позитивни емоционални преживявания по време на пандемията от коронавирус, по-малко са изследваните лица, при които има доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта включва отрицателни стойности, които показват тенденция втората група на хората с интимен партньор да преживяват по-чест и интензивен позитивен афект в сравнение с първата група на хората без интимен партньор.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 0,0125$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между хора със и без интимен партньор по негативен афект ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) не е по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10}=80,1963$, т. е. около 80 пъти е по-вероятно да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е много силно доказателство (Rouder, Speckman, Sun,

Morey, & Iverson, 2009) в подкрепа на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между хора без и с интимен партньор по негативен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,000001455%.

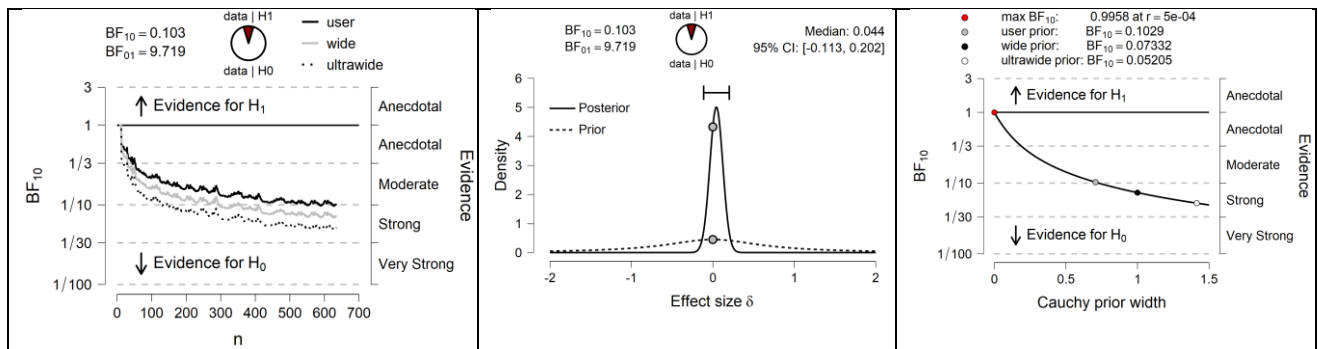

Фигура 28. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между хора със и без интимен партньор по негативен афект

Забележка: BF10 означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF01 означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта

На Фигура 28 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза, по-малко са изследваните лица, при които има доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между хора без и с интимен партньор по техните негативни емоционални преживявания. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва превес на негативните стойности над позитивните, т. е. преобладаване на негативния афект на хората с интимен партньор над преживяванията на негативен афект от хората без интимен партньор. Възможно е наложената социална дистанция и социална изолация да се е отразила негативно на взаимоотношенията в двойката, като нарастват негативните емоционални преживявания поради ограничени възможности за прекарване на време заедно и съвместни занимания.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 9,719$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между хора без и с интимен партньор по емоционалното им благополучие ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) е по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3) приблизително 9 пъти, което е доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) или умерено доказателство според Kelter (2020) в подкрепа на нулевата хипотеза. Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 0,103$, т. е. по-малко вероятно е да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,001%.

Фигура 29. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между българи със и без интимен партньор по емоционално благополучие

Забележка: BF10 означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF01 означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта; very strong evidence е много силно доказателство; strong е силно доказателство; moderate е умерено доказателство; anecdotal означава невероятно

На Фигура 29 проличава, че данните потвърждават нулевата хипотеза, почти няма доказателства в подкрепа на алтернативната хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между хора без и с интимен партньор по тяхното емоционално благополучие. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната при очаквания за малък размер на ефекта ($r = 0,0005$). Разпределението на размера на ефекта показва липса на ефект.

По отношение на социално – демографски различия по семейно положение (със или без деца) в преживяванията на позитивен афект, негативен афект и емоционалното благополучие по време на пандемията от коронавирус, резултатите от прилагане на t -критерий при независими извадки, буутстрапинг (базиран на 5000 под-извадки от данните) и байезиева статистическа процедура показват, че няма статистически значими различия между изследвани българи без и с деца по тяхното емоционално благополучие (Cohen's $d = 0,161$ с 95%тов доверителен интервал на размера на ефекта вариращ от $-0,003$ до $0,325$, т. е. липса на ефект според Cohen, 1988), нито по преживяванията на негативен афект (Cohen's $d = 0,110$ с 95%тов доверителен интервал на размера на ефекта вариращ от $-0,053$ до $0,274$, т. е. липса на ефект според Cohen, 1988), но се различават значимо по преживяванията на позитивен афект (Cohen's $d = 0,339$ с 95%тов доверителен интервал на размера на ефекта, вариращ от $0,174$ до $0,504$, което означава малък размер на ефекта според Cohen, 1988; Vasilev, 2014) – виж Таблица 71. Стойностите на коефициента предразсъдък в

Таблица 70 и Таблица 71 са много близки до 0, което означава, че не се подценяват, нито надценяват различията между сравняваните групи.

Хората с деца преживяват по-силно изразен позитивен афект в сравнение с хората без деца (виж

Таблица 70 и Фигура 30) по време на пандемията от коронавирус.

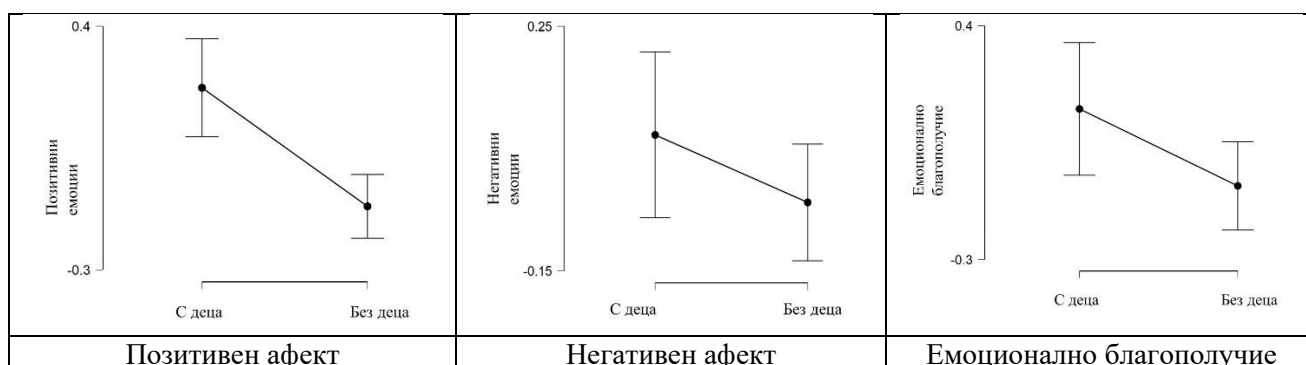
Таблица 70. Средни стойности, стандартни отклонения, доверителни интервали и предразсъдъци при изчисляването на баловите по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие на изследвани българи със и без деца

Балове по метода на Anderson-Rubin	Семейно положение (брой)	Статистически индекси	Стойности	Предразсъдък (Bias) при изчисляване на средните стойности
Негативни емоции	С деца (N = 219)	Средно аритметична	0,072	0,0004
		Стандартно отклонение	1,017	-0,005
	Без деца (N = 416)	Средно аритметична	-0,038	-0,0003
		Стандартно отклонение	0,9898	-0,002
Позитивни емоции	С деца (N = 219)	Средно аритметична	0,223	-0,0001
		Стандартно отклонение	1,055	-0,003
	Без деца (N = 416)	Средно аритметична	-0,117	-0,0009
		Стандартно отклонение	0,950	-0,002
Емоционално благополучие	С деца (N = 219)	Средно аритметична	0,1509	-0,0005
		Стандартно отклонение	1,4898	-0,004
	Без деца (N = 416)	Средно аритметична	-0,079	-0,0005
		Стандартно отклонение	1,368	-0,003

Таблица 71. Стойности на t-критерия и бутстрапинг-процедурата за откриване на различия между хората със и без деца по баловите им по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие

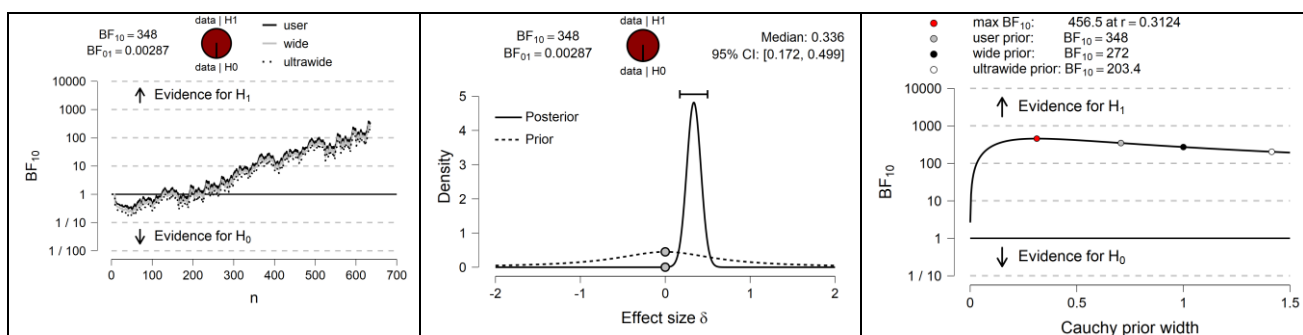
Статистически индекси	Негативни емоции	Позитивни емоции	Емоционално благополучие
Тест на Левене за равенство на дисперсиите	0,080	6,068	7,636
Равнище на значимост на теста Левене	0,778	0,014	0,006
t-критерий	1,322	3,999	1,904
Степени на свобода	633	405,142	411,844
Равнище на значимост на t-критерия	0,187	<0,001	0,058
Различия между средните стойности	0,1103	0,3406	0,2303
Предразсъдък (Bias) на разликата между средните стойности	0,0007	0,0008	0,0001
Равнище на значимост на бутстрап процедурата	0,199	<0,001	0,060
Bootstrap 95%тов доверителен интервал на разликите между средните стойности	Долна граница	-0,059	0,174
	Горна граница	0,280	0,512

Забележка: При бутстрап процедурата, когато нулата не попада между долната и горната граница на доверителния интервал, това показва статистически значими различия (Зарбова, Б., 2019; Preacher & Hayes, 2008; Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009).

Фигура 30. Различия между хора със и без деца по позитивен афект, негативен афект и емоционално благополучие

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01}=0,00287$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между хора със и без деца по позитивен афект ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, р.3) е по-малко вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, р.3). Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10}= 348$, т. е. 348 пъти по-вероятно е да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, което е много силно доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) за потвърждаването на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между хора със и без деца по позитивен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,0000001793%.

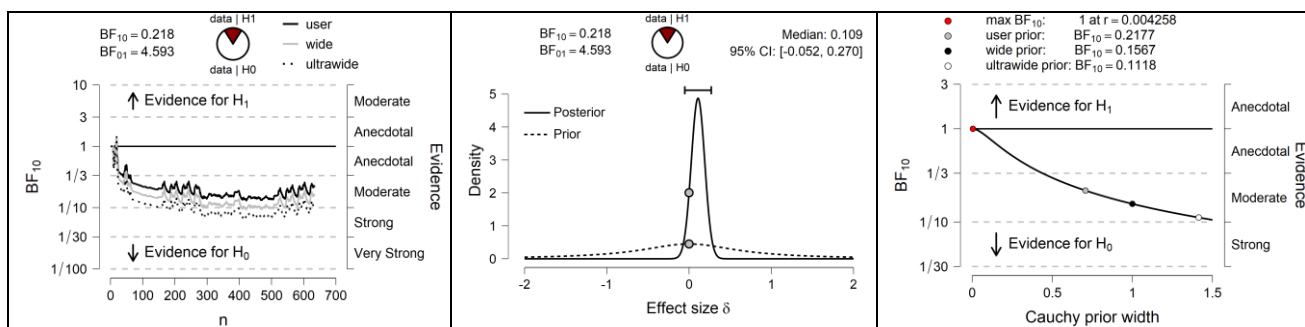
Фигура 31. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между хората със и без деца по позитивен афект

Забележка: BF_{10} означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF_{01} означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H_1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H_0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта

На Фигура 31 проличава, че данните потвърждават алтернативната хипотеза за наличие на ефект и значими различия между българи със и без деца по техните позитивни емоционални преживявания по време на пандемията от коронавирус, по-малко са изследваните лица, при които има доказателства в подкрепа на нулевата хипотеза. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, р.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта включва положителни стойности, които показват тенденция първата група на хората с деца да преживяват по-чест и интензивен позитивен афект в сравнение с втората група на хората без деца.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 4,593$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между хора със и без деца по негативен афект ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, р.3) е 4 пъти по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, р.3), което е доказателство (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) или умерено доказателство (moderate evidence) (Kelter, 2020) в подкрепа на нулевата хипотеза. Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10}= 0,218$,

т. е. не е по-вероятно да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,0003608%.

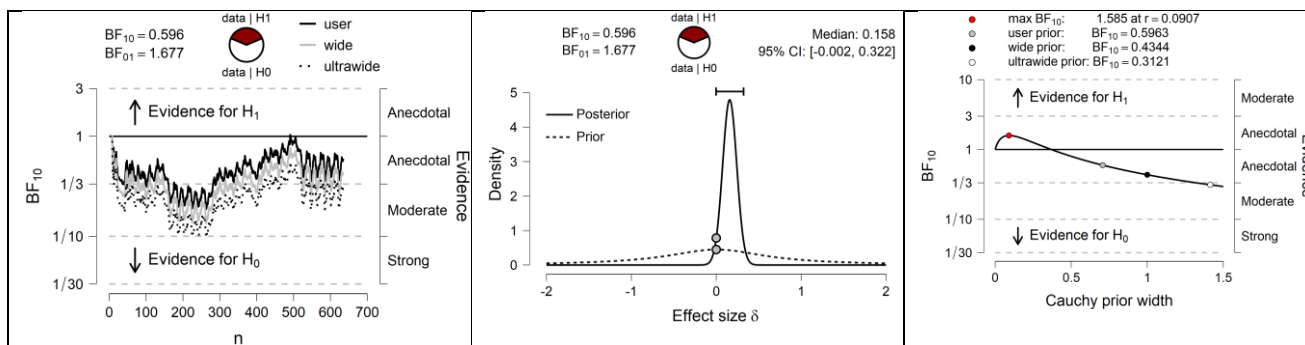

Фигура 32. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между хора със и без деца по негативен афект

Забележка: BF10 означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF01 означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта; very strong evidence е много силно доказателство; strong е силно доказателство; moderate е умерено доказателство; anecdotal означава невероятно

На Фигура 32 проличава, че данните потвърждават нулевата хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между хора без и с деца по техните негативни емоционални преживявания. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента r според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната дори при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва липса на ефект – стойности около нулата.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната е равен на $BF_{01} = 1,677$, т. е. нулевата хипотеза за липса на ефект и статистически значими различия между хора без и с деца по емоционалното им благополучие ($H_0: \delta = 0$ според Kelter, 2020, p.3) е по-вероятна от алтернативната ($H_1: \delta \neq 0$, където $\delta = (\mu_1 - \mu_2)/\sigma$ е размера на ефекта Cohen d според Kelter, 2020, p.3) приблизително 2 пъти, което не е достатъчно доказателство (Kelter, 2020; Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009) в подкрепа на нулевата хипотеза. Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 0,596$, т. е. по-малко вероятно е да се потвърди алтернативната хипотеза в сравнение с нулевата хипотеза, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,0001273%.

Фигура 33. Байезиево и Cauchy разпределение на данните относно вероятността за потвърждаване на нулевата или алтернативната хипотеза и размерите на ефекта на различията между българи със и без деца по емоционално благополучие

Забележка: BF10 означава Байезиев фактор в подкрепа на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата хипотеза; BF01 означава Байезиев фактор в подкрепа на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната хипотеза; Evidence for H1 означава доказателство в подкрепа на алтернативната хипотеза; Evidence for H0 означава доказателство в подкрепа на нулевата хипотеза; effect size е размера на ефекта; very strong evidence е много силно доказателство; strong е силно доказателство; moderate е умерено доказателство; anecdotal означава невероятно

На Фигура 33 проличава, че данните потвърждават нулевата хипотеза, почти няма доказателства в подкрепа на алтернативната хипотеза за липса на размер на ефекта и значими различия между хора без и с деца по тяхното емоционално благополучие. Разпределението Cauchy е алтернатива на изчисляването на байезиев фактор (Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009, p.231), като се задават стойности на коефициента τ според теоретични допускания за размера на ефекта и данните показват потвърждаване на нулевата хипотеза и отхвърляне на алтернативната при очаквания за малък размер на ефекта. Разпределението на размера на ефекта показва липса на ефект, стойности около нулата.

По отношение на социално – демографски различия по възрастови групи в преживяванията на позитивен афект, негативен афект и емоционалното благополучие по време на пандемията от коронавирус, резултатите от прилагане на ANOVA при независими извадки, буутстрапинг (базиран на 5000 под-извадки от данните) и байезиева статистическа процедура показват, че няма статистически значими различия между изследвани българи на различна възраст по преживяваните от тях негативни емоции (виж Таблица 74 и Таблица 75). Въпреки това в Таблица 75 процедурата буутстрапинг показва статистически значими различия между изследваните българи на 24-27 години и 28-35 години по преживяваните от тях негативни емоции, като 24-27-годишните преживяват повече негативни емоции в сравнение с 28-35-годишните по време на пандемията от коронавирус (виж Таблица 73) и размерът на ефекта на различията между тези две възрастови групи е малък (Cohen, 1988; Vasilev, 2014), но все пак значим. Изглежда, че процедурата буутстрапинг, която не предявява изисквания относно разпределението на променливите или размера на извадката, е много чувствителен статистически метод към малки различия.

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 0,034$, т. е. липсва доказателство за потвърждаването на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между хора на различна възраст по негативен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,013%. Възрастта обяснява 0,9% от дисперсията на преживения негативен афект ($R^2 = 0,009$). Байезиевите фактори в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата при сравнения на преживения негативен афект от всяка двойка възрастови групи са представени в Таблица 72 и стойностите им са много ниски, което означава, че липсват доказателства за потвърждаването на алтернативните хипотези за наличие на ефект и статистически значими различия между хора от съпоставени всеки две възрастови групи по негативен афект.

Таблица 72. Байезиеви фактори за сравнения между двойки възрастови групи по преживения от тях негативен афект

Сравнявани възрастови групи		Байезиев фактор в полза на алтернативната хипотеза BF_{10}	Процент на възможна грешка
20-23 години	24-27 години	0,172	0,00002178%
	28-35 години	0,279	0,00002678%

Сравнявани възрастови групи		Байезиев фактор в полза на алтернативната хипотеза BF_{10}	Процент на възможна грешка
	36-65 години	0,120	0,00008557%
24-27 години	28-35 години	0,823	0,000005549%
	36-65 години	0,151	0,00001288%
28-35 години	36-65 години	0,274	0,000003401%

Изследваните българи на различна възраст се различават значимо по преживяванията на позитивен афект и емоционално благополучие – виж Таблица 74, като 12,1% от преживените позитивни емоции се обясняват с ефекта на възрастта, но само 6,1% от емоционалното благополучие се дължи на ефекта на възрастта, според интерпретацията на Brown (2008) на коефициентите η^2 (eta squared) и η^2_p (partial eta squared). Българите от 24 до 27 години най-рядко преживяват позитивни емоции в сравнение с трите останали възрастови групи, а българите от 36 до 65 години най-често преживяват позитивни емоции и емоционално благополучие в сравнение с трите останали възрастови групи (виж Таблица 73, Таблица 75 и Фигура 34). Вероятно социалната изолация силно е променила начина на живот на 24-27-годишните и им липсват възможности за поддържане на социални контакти, за самоутвърждаване в професионалния и личния живот, и за развлечения.

Тъй като в Таблица 74 интерпретацията на стойностите на размерите на ефекта варира от незначителен до среден ефект при емоционалното благополучие, беше осъществен и хи-квадрат анализ за съпоставяне на теоретичните и очакваните честоти на преживяваните негативен афект, позитивен афект и емоционално благополучие от възрастовите групи, и проверяване на размера на ефекта Cramer's V. Налице са статистически значими различия по равнища на емоционално благополучие между възрастовите групи - $\chi^2_{(N = 635; df = 6)} = 101,113$; $p < 0,001$; Cramer's V = 0,282, което означава среден размер на ефекта според "IBM Knowledge Center" (n.d.a1.), но означава малък размер на ефекта според В. Гоев (1996, стр. 128-129). Различните автори интерпретират по различен начин едни и същи стойности на размера на ефекта, което затруднява позоваването на коректна интерпретация на размера на ефекта, така че докладването на повече измерители на размер на ефекта допринася за по-точното ориентиране в силата на взаимовръзката между променливи. Само хората от 36 до 65 години по-често от очакваното преживяват високо емоционално благополучие, останалите възрастови групи по-рядко от очакваното преживяват високо емоционално благополучие.

Таблица 73. Средни стойности, стандартни отклонения, доверителни интервали и предразсъдъци при изчисляването на баловите по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие на изследвани българи на различна възраст

Балове по метода на Anderson-Rubin	Възрастови групи (брой)	Статистически индекси	Стойности	Предразсъдък (Bias) при изчисляване на средните стойности
Негативни емоции	20-23 години (N = 189)	Средно аритметична	-0,009	-0,001
		Стандартно отклонение	0,928	-0,004
	24-27 години (N = 139)	Средно аритметична	-0,097	-0,001
		Стандартно отклонение	0,948	-0,005
	28-35 години (N = 150)	Средно аритметична	0,129	0,002
		Стандартно отклонение	0,995	-0,007
	36-65 години (N = 157)	Средно аритметична	-0,026	-0,002
		Стандартно отклонение	1,123	-0,008
Позитивни емоции	20-23 години (N = 189)	Средно аритметична	-0,075	-0,001
		Стандартно отклонение	0,921	-0,004

	24-27 години (N = 139)	Средно аритметична	-0,422	0,001
		Стандартно отклонение	0,811	-0,003
	28-35 години (N = 150)	Средно аритметична	-0,099	0,001
		Стандартно отклонение	0,967	-0,005
	36-65 години (N = 157)	Средно аритметична	0,5595	-0,001
		Стандартно отклонение	1,038	-0,005
Емоционално благополучие	20-23 години (N = 189)	Средно аритметична	-0,066	0,0004
		Стандартно отклонение	1,425	-0,007
	24-27 години (N = 139)	Средно аритметична	-0,325	0,003
		Стандартно отклонение	1,226	-0,005
	28-35 години (N = 150)	Средно аритметична	-0,229	-0,001
		Стандартно отклонение	1,152	-0,007
	36-65 години (N = 157)	Средно аритметична	0,586	0,001
		Стандартно отклонение	1,608	-0,008

Таблица 74. Стойности на F-критерия и теста на Welch за откриване на различия между хората на различна възраст по баловите им по позитивни и негативни емоции, и емоционално благополучие

Статистически индекси	Негативни емоции	Позитивни емоции	Емоционално благополучие
Тест на Левене за равенство на дисперсиите (степени на свобода: 3, 631)	4,644	2,548	7,641
Равнище на значимост на теста Левене	0,003	0,055	<0,001
F-критерий (степени на свобода: 3, 631)	1,311	28,855	13,633
Равнище на значимост на F-критерия	0,270	<0,001	<0,001
Тест на Welch за равенство на средните	1,355	27,879	11,600
Степени на свобода на теста на Welch	3; 340,571	3; 343,616	3; 344,910
Равнище на значимост на теста на Welch	0,256	<0,001	<0,001
Размер на ефекта η^2 (eta squared)	-	0,121, малък	0,061, незначителен
Размер на ефекта η^2_p (partial eta squared)	-	0,121, среден	0,061, среден
Размер на ефекта ω^2 (omega squared)	-	0,116, среден	0,056, малък

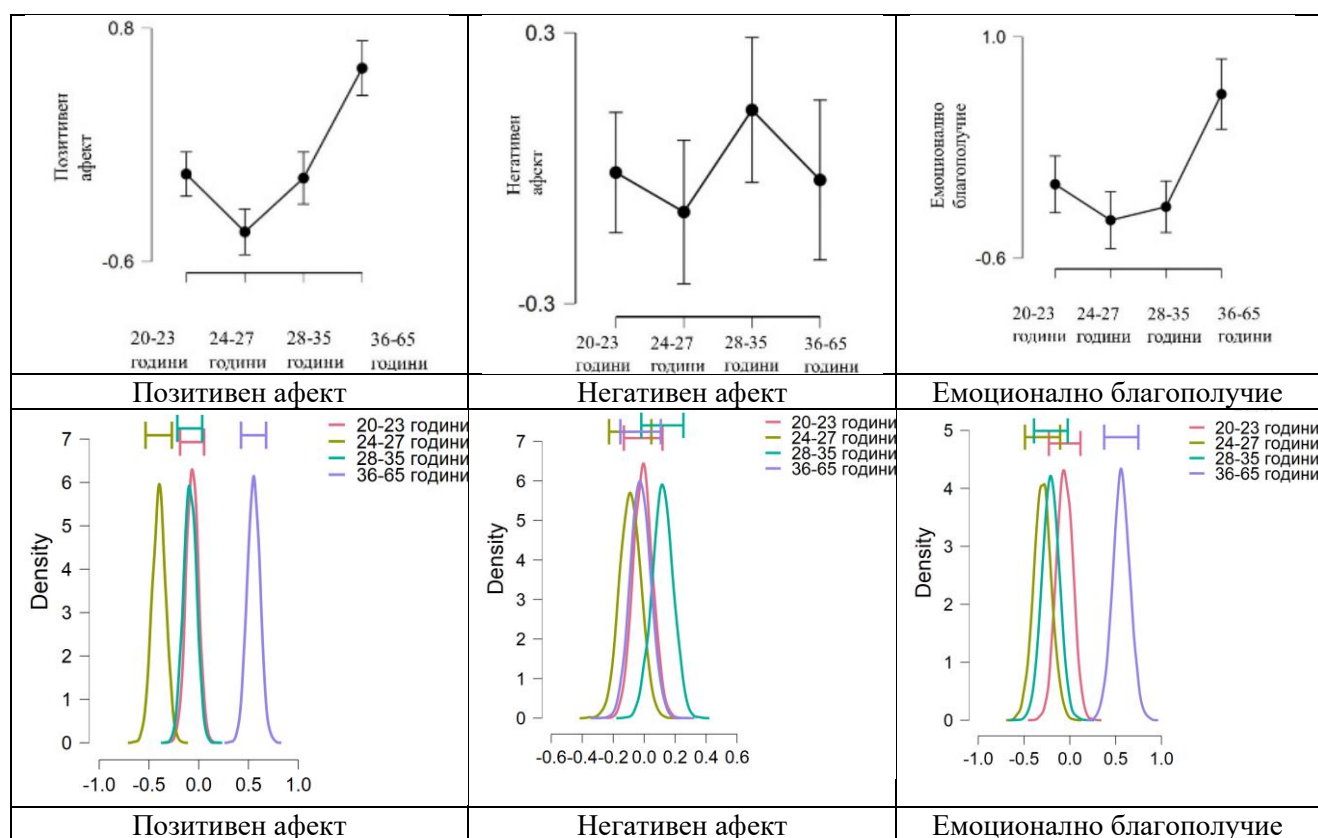
Забележка: Тестът на Welch се използва вместо F-критерия при нееднакви дисперсии на сравняваните групи ("IBM Knowledge Center", n.d.i.l.). Източникът на интерпретацията на размера на ефекта е Goss-Sampson (2018).

Таблица 75. Сравнения между възрастовите подгрупи по двойки по баловите им по негативен афект, позитивни емоции и емоционално благополучие чрез критерии на Бонферони или Геймс-Хауел според равенството на дисперсиите на възрастовите подгрупи, чрез буутстрапинг, както и размери на ефекта

Балове по метода на Anderson-Rubin	Съпоставени възрастови групи		Различия между средните стойности	Равнище на значимост на post-hoc теста за сравнение между групи	Предразсъдък (Bias) на разликата между средните стойности	Bootstrap 95% доверителен интервал на разликата между средните стойности		Размер на ефекта Cohen's d (интерпретация според Cohen, 1988)
						долна граница	долна граница	
Негативни емоции (различия с post-hoc теста на Games-Howell)	24-27 години	20-23 години	-0,087	0,839	-0,0004	-0,297	0,117	0,093
	28-35 години	20-23 години	0,138	0,556	0,003	-0,069	0,356	-0,145
	24-27 години	24-27 години	0,226	0,199	0,003	0,005	0,464	-0,232, малък
	36-65 години	20-23 години	-0,017	0,999	-0,001	-0,233	0,209	0,016

Howell)	години	24-27 години	0,071	0,935	-0,0004	-0,152	0,314	-0,068
		28-35 години	-0,155	0,575	-0,004	-0,388	0,0796	0,146
Позитивни емоции (различия с post-hoc теста на Bonferroni)	24-27 години	20-23 години	-0,347	0,006	0,002	-0,533	-0,162	0,396, малък
		28-35 години	-0,024	1,000	0,002	-0,217	0,179	0,026
	28-35 години	24-27 години	0,323	0,022	-0,0002	0,123	0,523	-0,361, малък
		36-65 години	0,635	<0,001	-0,0006	0,427	0,841	-0,651, среден
	36-65 години	24-27 години	0,982	<0,001	-0,002	0,771	1,185	-1,046, голям
		28-35 години	0,659	<0,001	-0,002	0,436	0,887	-0,657, среден
Емоционално благополучие (различия с post-hoc теста на Games-Howell)	24-27 години	20-23 години	-0,259	0,292	0,002	-0,549	0,023	0,193
		28-35 години	-0,163	0,652	-0,001	-0,433	0,123	0,124
	28-35 години	24-27 години	0,097	0,901	-0,003	-0,176	0,366	-0,081
		36-65 години	0,651	0,001	0,0003	0,332	0,966	-0,431, малък
	36-65 години	24-27 години	0,911	<0,001	-0,002	0,582	1,227	-0,632, среден
		28-35 години	0,814	<0,001	0,002	0,503	1,134	-0,580, среден

Забележка: При бутустрап процедурата, когато нулата не попада между долната и горната граница на доверителния интервал, това показва статистически значими различия (Зарбова, Б., 2019; Preacher & Hayes, 2008; Rouder, Speckman, Sun, Morey, & Iverson, 2009). Удебелени са стойности, които показват статистически значими различия между сравняваните възрастови групи, както и наличие на размер на ефекта.

Фигура 34. Различия между възрастови групи по позитивен афект, негативен афект и емоционално благополучие

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF_{10} = 3036000000000000$, което означава, че алтернативната хипотеза е милиони пъти по вероятна от нулевата и е налице много силно доказателство за потвърждаването на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между хора на различна възраст по позитивен афект, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,0009481%. Възрастта обяснява 11,7% от дисперсията на

преживения позитивен афект ($R^2 = 0,117$), което е сходен процент с измерения при дисперсионния анализ чрез буутстрапинг (виж в Таблица 74 стойността на размер на ефекта η^2 умножена по 100). Байезиевите фактори в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата при сравнения на преживения позитивен афект от всяка двойка възрастови групи са представени в Таблица 76 и стойностите им са много високи при всички двойки сравнения, без съпоставянето между възрастите 20-23 години и 28-35 години по техните позитивни емоции, което означава, че са налице много силни доказателства за потвърждаването на алтернативните хипотези за наличие на ефект и статистически значими различия между хора от съпоставени всеки две възрастови групи по негативен афект, с едно изключение – потвърждава се нулевата хипотеза за липса на ефект и значими различия по преживените позитивни емоции между 20-23-годишните и 28-35-годишните, както беше установено и при дисперсионния анализ чрез буутстрапинг (виж Таблица 75).

Таблица 76. Байезиеви фактори за сравнения между двойки възрастови групи по преживения от тях позитивен афект

Сравнявани възрастови групи		Байезиев фактор в полза на алтернативната хипотеза BF10	Процент на възможна грешка
20-23 години	24-27 години	46,115	0,00000002010%
	28-35 години	0,124	0,00006426%
	36-65 години	2189000	0,0000000000004772%
24-27 години	28-35 години	10,758	0,0000006354%
	36-65 години	146100000000000	0,0000000000000000004500%
28-35 години	36-65 години	483538,685	0,00000000001602%

Байезиевият фактор в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата е равен на $BF10 = 668013,096$, което означава, че алтернативната хипотеза е хиляди пъти по вероятна от нулевата и е налице много силно доказателство за потвърждаването на алтернативната хипотеза за наличие на ефект и статистически значими различия между хора на различна възраст по емоционалното им благополучие, при процент на възможна грешка в изчисленията равен на 0,018%. Възрастта обяснява 5,9% от дисперсията на емоционалното благополучие ($R^2 = 0,059$), което е сходен процент с измерения при дисперсионния анализ чрез буутстрапинг (виж в Таблица 74 стойността на Размер на ефекта η^2 умножена по 100). Байезиевите фактори в полза на потвърждаване на алтернативната хипотеза и отхвърляне на нулевата при сравнения на емоционалното благополучие за всяка двойка възрастови групи са представени в

Таблица 77 и стойностите им са много високи при половината двойки сравнения, без съпоставянето между възрастите 20-23 години и 24-27 години по техните позитивни емоции, без съпоставянето между възрастите 20-23 години и 28-35 години по техните позитивни емоции, без съпоставянето между възрастите 24-27 години и 28-35 години по техните позитивни емоции, за които доказателствата са в полза на нулевата хипотеза, а са налице много силни доказателства за потвърждаването на алтернативните хипотези за наличие на ефект и статистически значими различия между хората от възрастовата група 36-65 години и останалите възрастови групи по позитивен афект, както беше установено и при дисперсионния анализ чрез буутстрапинг (виж Таблица 75).

Таблица 77. Байезиеви фактори за сравнения между двойки възрастови групи по емоционалното им благополучие

Сравнявани възрастови групи		Байезиев фактор в полза на алтернативната хипотеза BF10	Процент на възможна грешка
20-23 години	24-27 години	0,511	0,000005780%
	28-35 години	0,223	0,00003408%
	36-65 години	219,800	0,00000002374%
24-27 години	28-35 години	0,163	0,00001902%
	36-65 години	95094,982	0,00000000009723%
28-35 години	36-65 години	19131,042	0,0000000003512%

Може да се обобщи, че по време на пандемията от коронавирус в периода от края на май 2020 г. до средата на юни 2020 г., когато е провеждано проучването, най-голям дял от изследваните българи (48%) са със средно изразено емоционално благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като баланс между позитивния и негативния афект. Следва ги делът на участниците в изследването, които преживяват силно изразено емоционално благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като превес на позитивния афект над негативния - 28,7%. Най-малко са изследваните лица, които преживяват емоционално неблагополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като превес на негативния афект над позитивния - 23,3%.

Най-голям е делът на изследваните българи със средно изразени преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (70,1%) и със средно изразени преживявания на позитивен афект (63%), следват по брой изследваните българи с много силно изразени преживявания на позитивен афект (20%), след това - с много ниски преживявания на позитивен афект (17%), след това - с много силно изразени преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (15,4%), най-малко са хората с много ниски преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (14,5%).

Най-чести и силни позитивни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват мъже от 36 до 65 години, които поддържат интимно партньорство и имат деца. Децата придават смисъл в живота, което радва родителите.

Най-чести и силни негативни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват жени от 24 до 27 години, които поддържат интимно партньорство, но са без деца. Вероятно социалната изолация силно е променила начина им на живот и им липсват възможности за поддържане на социални контакти и взаимоотношения с хора, с които не живеят заедно, затруднява се самоутвърждаването в професионалния и личния живот, ограничават се развлеченията, което ги разстройва.

2. ПОТРЕБИТЕЛСКОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС

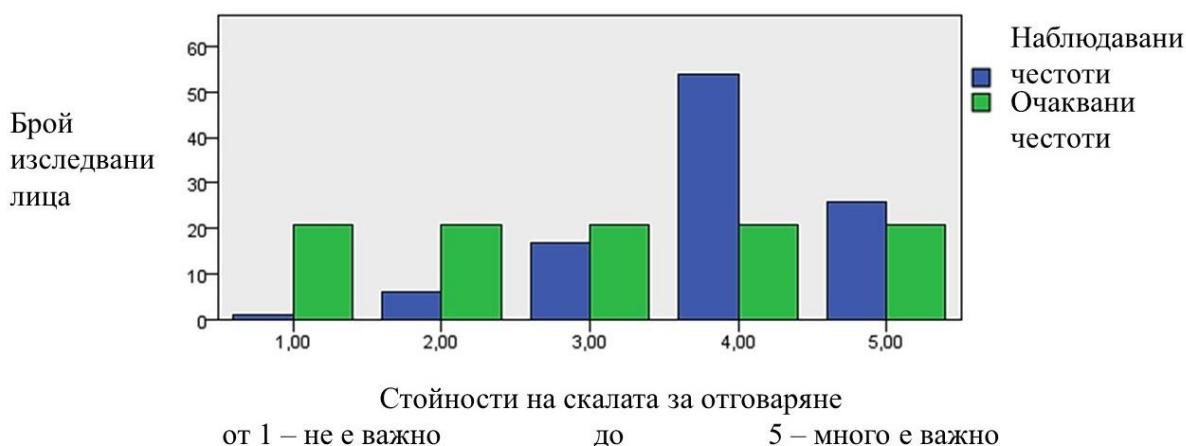
Проведени са две изследвания на потребителското благополучие по време на пандемията от коронавирус. Едното е свързано с проучване на влиянието на организационни практики, насочени към подобряване на благополучието на обществото, върху решението за покупка. Другото изследване се отнася до потреблението на продукти, които се предполага, че подобряват здравословното състояние.

Проучено е влиянието на корпоративната социална отговорност върху вземането на решения от потребителите за покупка и поведението им след покупката чрез анкета, съставена на база на идеи на Paganikova (2020). Данните са обработени чрез софтуерите SPSS

20.0 (IBM Corp., 2011) и JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) като са приложени хи-квадрат анализ, Binomial test и описателна статистика.

Изследвани са онлайн през май-юни 2020 г. 104 души - 73 жени (70,2%) и 31 мъже (29,8%) на възраст от 18 до 65 години, като от 18 до 25 години са 55 изследвани лица (52,9%), от 26 до 35 години са 31 изследвани (29,8%), от 36 до 45 години са 11 изследвани (10,6%) и над 46 години са 7 изследвани (6,7%). Изследвани са 66 студенти (63,5%), 26 работещи (25,0%), 7 безработни (6,7%), 4 предприемача (3,8%), 1 пенсионер (1%). На всички изследвани лица е представена дефиниция относно корпоративната социална отговорност: „Корпоративната социална отговорност представлява поемане на ангажимент от страна на компания да се подобри общественото благополучие чрез доброволчески бизнес практики и използване на собствени ресурси, чрез социални инициативи“ (Бонева, М. и Колев, Г., 2016, стр. 189).

На въпроса „До каква степен е важно за Вас компания, от която купувате продукт, да е социално отговорна?“ се отговаря по скала от 1 - не е важно, до 5 – много е важно, медианата и модата на отговорите е 4, т. е. корпоративната социална отговорност е преценена като важна от изследваните лица (виж Фигура 35) и са налице статистически значими различия между избраните отделните отговори на скалата ($\chi^2_{(N=104; df=4)} = 84,365$, $p < 0,001$) като отговорите „важно“ и „много важно“ се срещат значимо по-често от очакваното, а отговори „не е важно“, „маловажно“ се срещат значимо по-рядко от очакваното.

Фигура 35. Честотно разпределение на отговорите на въпроса „До каква степен е важно за Вас компания, от която купувате продукт, да е социално отговорна?“

На въпроса какво прави една компания социално отговорна отговорите на хората варират между етични практики в дейността на компанията като например справедливо отношение към работещите в нея ($N = 48$; 46,2%); използване на възобновяема енергия, рециклирани материали, намаляване емисиите на въглероден диоксид, екологично чисто производство и материали, продукти, които не са тествани върху животни, органични продукти, и др. ($N = 45$; 43,3%); честни, справедливи търговски практики ($N = 34$; 32,7%); дарения за благотворителни дейности ($N = 20$; 19,2%); участие в доброволчески дейности в местната общност ($N = 19$; 18,3%); избягване на хитрости за намаляване на данъците ($N = 1$; 1%); невключване на допълнителни такси към цената ($N = 1$; 1%); предлагане на качествени продукти евтино ($N = 1$; 1%); осигуряване на служителите на безплатна храна ($N = 1$; 1%), като изследваните лица са давали повече от един отговор.

На въпроса «Ако научите, че една компания упражнява безотговорни или измамнически бизнес практики, бихте ли спрели да купувате нейните продукти?» с «да» отговарят 83

изследвани лица (79,8%), а с «не» отговарят 21 изследвани (20,2%) и различията в отговорите са статистически значими (очакваните честоти са 50% и за двата варианта на отговор, Binomial test statistic = 83; $p < 0,001$).

На въпроса «Бихте ли споделили със семейството Ви и с приятели за усилията на компания да поема корпоративна социална отговорност?» с «да» отговарят 84 изследвани лица (80,8%), а с «не» отговарят 20 изследвани (19,2%) и различията в отговорите са статистически значими (очакваните честоти са 50% и за двата варианта на отговор, Binomial test statistic = 83; $p < 0,001$).

На въпроса «В каква степен тези фактори Ви повлияват, когато купувате продукт?» с възможни отговори «силно повлияват», «повлияват в малка степен» и «не повлияват» отговорите варират (виж Фигура 36).

Фигура 36. Честотно разпределение на отговорите относно фактори, които повлияват решението за закупуване на продукт

Най-често решението за купуване на продукт силно се повлиява от предишен опит с продукта и компанията, от която го закупува клиентът, също от цената, по-рядко силно се повлиява от репутацията на компанията, предложения на семейство и приятели и марката на продукта, а най-рядко силно се повлиява от корпоративната социална отговорност, поета от компанията, както и от промоционални и рекламни кампании, но все пак последните два фактори повлияват силно един на всеки пет души (виж Фигура 36). Приблизително 89% от потребителите се повлияват в някаква степен в своето решение за закупуване на продукт от корпоративната социална отговорност.

На въпроса дали им е известно компания, от която купуват продукт, да участва в дейности, свързани с корпоративна социална отговорност, с «да» отговарят 49 души (47,1%), а с «не» отговарят 55 души (52,9%) и различията в отговорите не са статистически значими (очакваните честоти са 50% и за двата варианта на отговор, Binomial test statistic = 49; $p = 0,624$).

Потребителите заявяват, че в компаниите, от които се снабдяват със стоки и услуги, харесват екологични продукти; качествени продукти; наличие на голям избор от продукти; корпоративна социална отговорност, проявявана от компанията; местоположението на компанията; приятелско отношение на персонала на компанията; безплатно предоставяне на

мостри на продукти; от значение е дизайна на продуктите и миризмата на продуктите; липсата на измами при търговията; уважителното отношение към клиента; назначаването на жени на ръководни позиции; продукти, които не са тествани върху животни; етично и равнопоставено отношение към служителите на компанията по време на пандемията с коронавирус; големи складови наличности; приемлива цена на продуктите; органични натурални продукти; предоставяне на отстъпки; добро обслужване на клиентите; подкрепа за разрешаване на социални проблеми на общността там, където произвеждат продуктите си; компанията да опазва околната среда; предоставяне на уникални продукти; продукти, които водят до релаксиране; устойчиви опаковки на продуктите.

Потребителите заявяват, че когато пазаруват, не харесват високи цени; наличие на прекалено много хора в магазина; досаждане от страна на търговците; прекалено силна миризма в магазини; расистко отношение от страна на персонала; непривлекателни опаковки, крещящи цветове; липса на разнообразие от продукти; някои съставки на продукти; някои дейности, свързани с корпоративна гражданска отговорност; някои продукти; тестване на продукти върху животни; неприемането обратно на пластмасови опаковки за рециклиране; лошо качество на продукти.

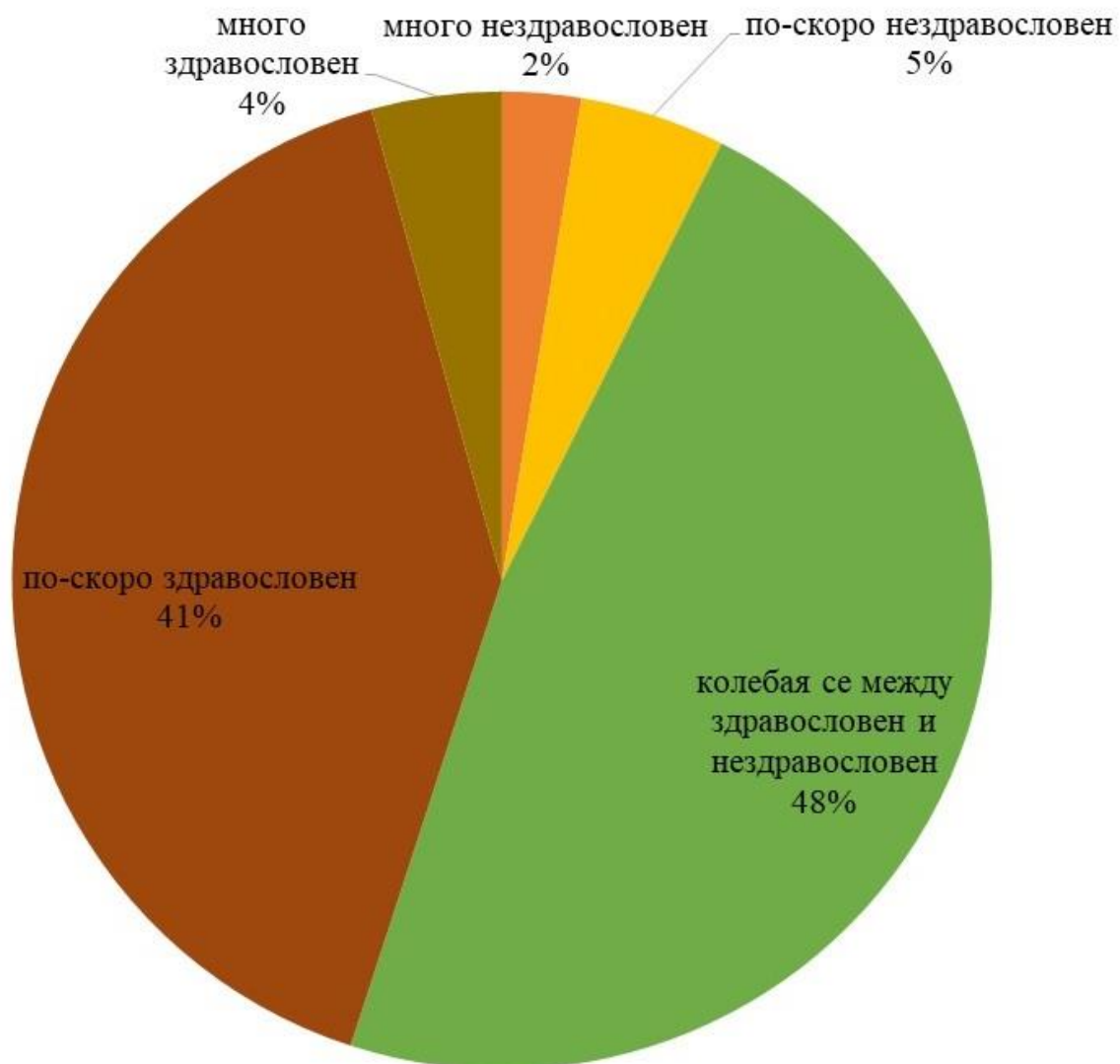
Налице е тенденция по време на пандемията с коронавирус потребителите да подкрепят компании, които поемат корпоративна социална отговорност, но това не е най-важният фактор, който оказва влияние върху решението за покупка или върху удовлетвореността на потребителите, дори единици от потребителите са недоволни от определени дейности, свързани с корпоративна социална отговорност, които им създават някакво лично неудобство за самите тях, въпреки че по замисъл на компанията би трябвало да са от полза за обществото.

Второто проучване е свързано с потребителското благополучие и здравословното благополучие²² по време на пандемията от коронавирус.

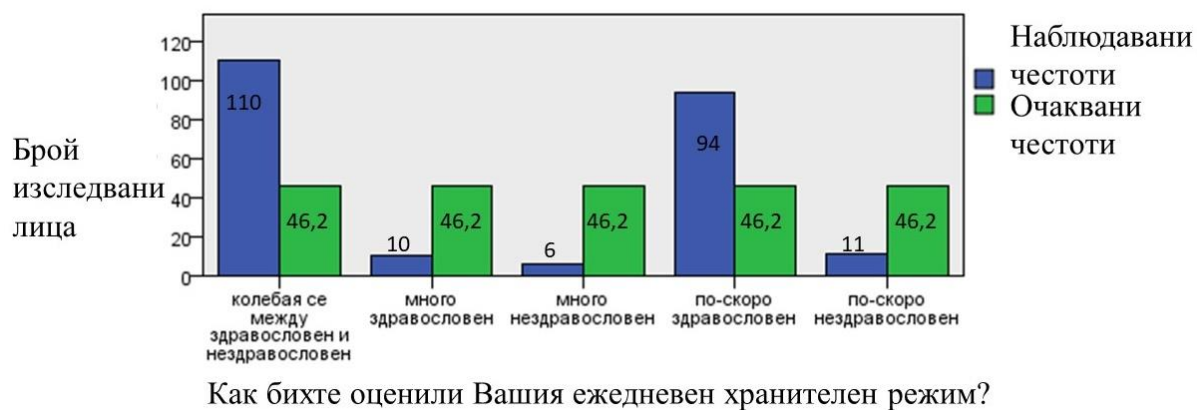
През юни 2020 г. са изследвани 231 човека с онлайн анкета относно потреблението на хранителни добавки, витамини и минерали по време на пандемията от коронавирус, съставена по идеи на Ali (2020). Данните са обработени чрез SPSS 20 като са приложени хи-квадрат анализ и описателна статистика. Изследваните лица са от 16 до 75 години, като от 16 до 23 години са изследвани 60 човека (23%), от 24 до 40 години са 149 изследвани (64,5%), от 41 до 55 години са 17 изследвани (7,4%), от 56 до 75 години са 5 изследвани лица (2,2%). Изследвани са 155 мъже (67,1%) и 76 жени (32,9%). Изследваните лица са уведомени, че хранителните добавки в това проучване се отнасят до пакетирани витамини, минерали, мултивитамини, енергийни напитки, протеинови добавки, енергийни хранителни барчета, лекарства за загуба на тегло, лекарства за нарастване на теглото, рибено масло, ядливи растителни продукти, пробиотични напитки и др. – всичко, което човек може да консумира в допълнение на обичайния му хранителен режим, за да удовлетвори някои хранителни нужди на тялото може да бъде разглеждано като хранителна добавка.

На въпроса „Как бихте оценили Вашия ежедневен хранителен режим?“ с отговори от 1 – много нездравословен до 5 – много здравословен, мнозинството изследвани лица са го оценили по средата между двата полюса – медианата и модата са 3, т. е. колебание между нездравословен и здравословен (виж Фигура 37). Налице са статистически значими различия между избраните отделните отговори на скалата ($\chi^2_{(N = 231; df = 4)} = 227,723, p < 0,001$) като отговорите „колебая се между здравословен и нездравословен“ и „по-скоро здравословен“ се срещат значимо по-често от очакваното, а отговорите „много здравословен“, „много нездравословен“ и „по-скоро нездравословен“ се срещат значимо по-рядко от очакваното (виж Фигура 38).

²² Виж раздела Грешка! Източникът на препратката не е намерен..

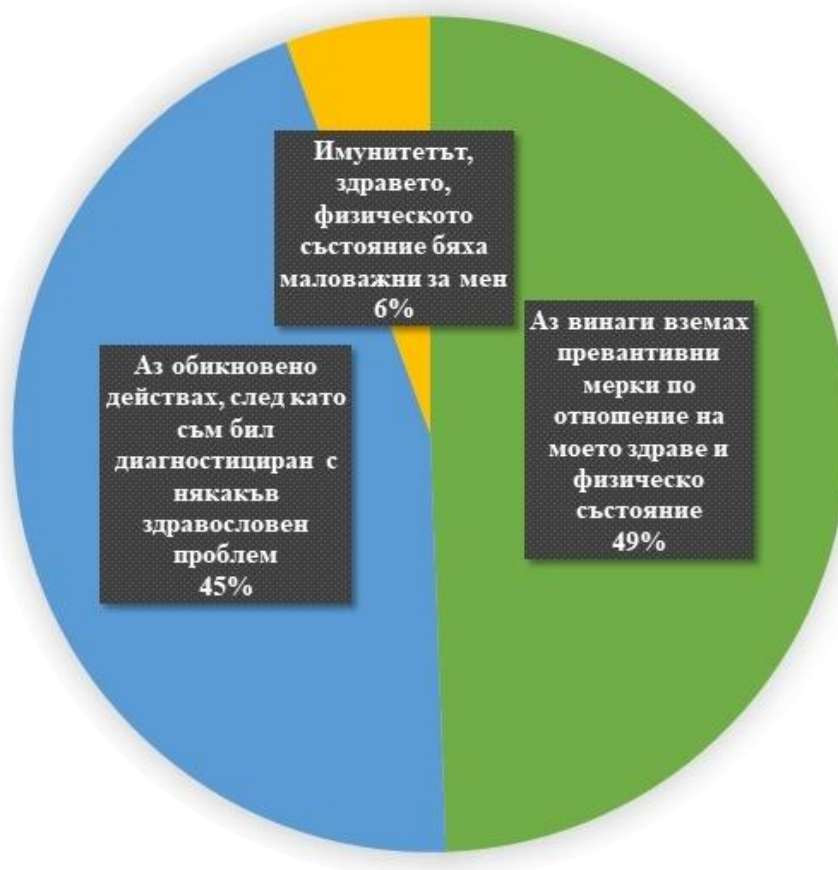

Фигура 37. Процент отговори на въпроса „Как бихте оценили Вашия ежедневен хранителен режим?“

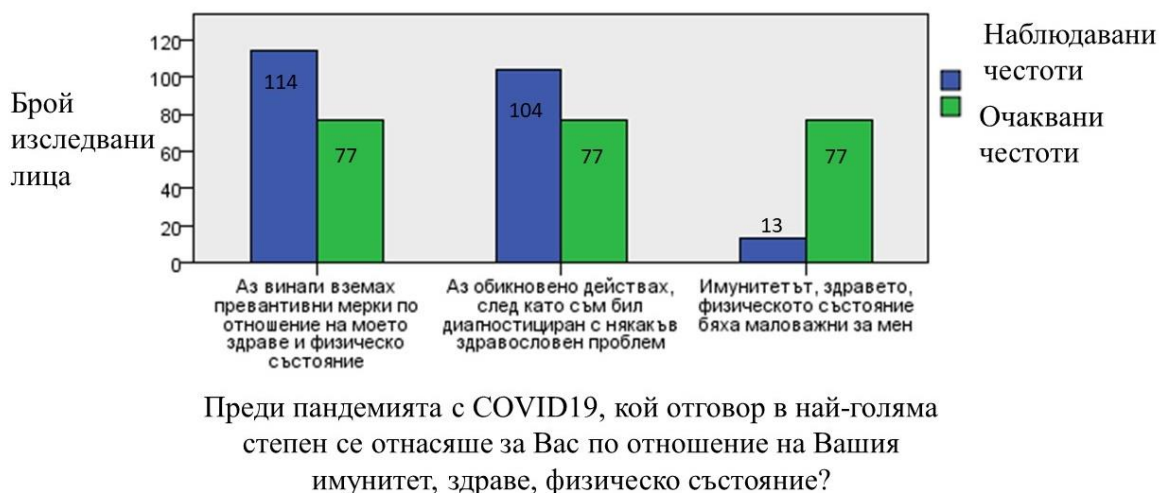

Фигура 38. Честотно разпределение на отговорите на въпроса „Как бихте оценили Вашия ежедневен хранителен режим?“

На въпроса „Преди пандемията с COVID19, кой отговор в най-голяма степен се отнасяше за Вас по отношение на Вашия имунитет, здраве, физическо състояние?“ най-чест е отговорът „Аз винаги вземах превантивни мерки по отношение на моето здраве и физическо състояние“ (N = 114), следван от отговора „Аз обикновено действах, след като съм бил диагностициран с някакъв здравословен проблем“ (N = 104) и най-рядко даван е отговорът „Имунитетът, здравето, физическото състояние бяха маловажни за мен“ (N = 13) (виж Фигура 39). Налице са статистически значими различия между избраните отделните отговори на скалата ($\chi^2_{(N = 231; df = 2)} = 80,442, p < 0,001$) като отговорите „Аз винаги вземах превантивни мерки по отношение на моето здраве и физическо състояние“ и „Аз обикновено действах, след като съм бил диагностициран с някакъв здравословен проблем“ се срещат значимо по-често от очакваното, а отговорът „Имунитетът, здравето, физическото състояние бяха маловажни за мен“ се среща значимо по-рядко от очакваното (виж Фигура 40).

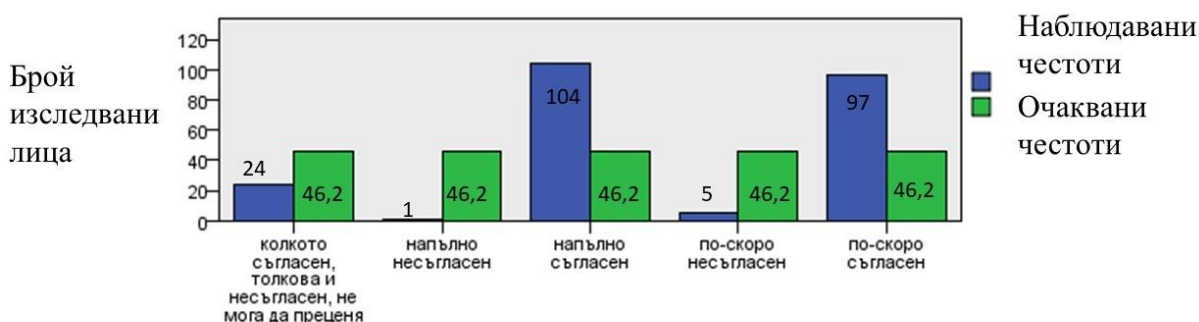

Фигура 39. Процентно разпределение на отговорите на въпроса „Преди пандемията с COVID19, кое в най-голяма степен се отнасяше за Вас по отношение на Вашия имунитет, здраве, физическо състояние?“

Фигура 40. Честотно разпределение на отговорите на въпроса „Как бихте оценили Вашия ежедневен хранителен режим?“

По отношение на въпроса „След като премине кризисната ситуация с коронавируса, бих предпочел/а предварително да взимам предпазни мерки, за да избегна здравословни проблеми в бъдеще“ с варианти на отговор от 1 – напълно несъгласен до 5 – напълно съгласен, преобладават отговорите „напълно съгласен“ (45%), следвани от отговорите „по-скоро съгласен“ (42%) (виж Фигура 41). Налице са статистически значими различия между избраните отделните отговори на твърдението „След като премине кризисната ситуация с коронавируса, бих предпочел/а предварително да взимам предпазни мерки, за да избегна здравословни проблеми в бъдеще“ ($\chi^2_{(N = 231; df = 4)} = 219,801, p < 0,001$) като отговорите „напълно съгласен“ и „по-скоро съгласен“ се срещат значимо по-често от очакваното, а отговорите „не мога да преценя, колкото съгласен, толкова и несъгласен“ (10,4%), „по-скоро несъгласен“ (2,2%) и „напълно несъгласен“ (0,4%) се срещат значимо по-рядко от очакваното (виж Фигура 41).

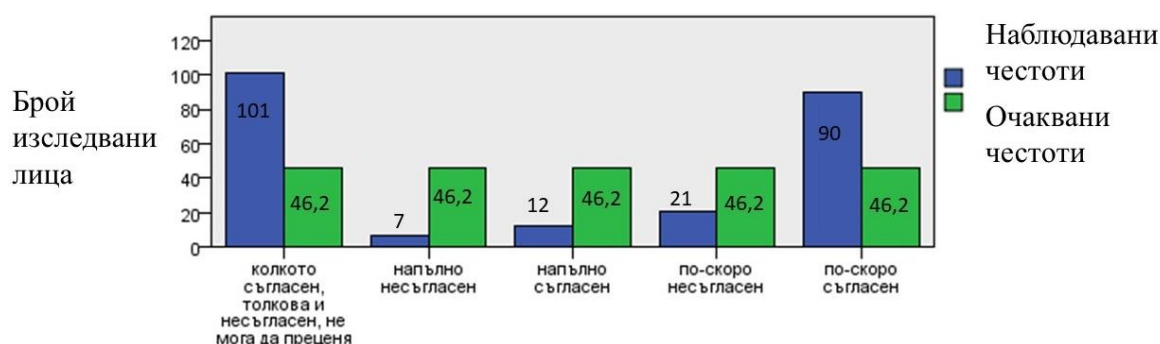

Фигура 41. Честотно разпределение на отговорите на твърдението „След като премине кризисната ситуация с коронавируса, бих предпочел/а предварително да взимам предпазни мерки, за да избегна здравословни проблеми в бъдеще“

На въпроса „Приемате ли някаква хранителна добавка?“ отговор „Да, редовно“ дават 25 човека (10,8%), отговор „Да, но не редовно“ дават 36 души (15,6%), отговор „В миналото съм вземал/а“ дават 47 души (20,3%), отговор „Никога не съм опитвал/а, но бих могъл/могла да използвам в бъдеще“ дават 41 души (17,7%), а само отговор „Никога не съм опитвал/а“ дават 82 души (35,5%), т. е. преобладават изследваните, които не са приемали хранителни добавки нито по време на пандемията с коронавирус, нито преди нея (общо 53,2%), но част от тях възнамеряват да започнат да ги употребяват (17,7%). Съответно изследваните лица преценяват хранителните добавки като не много важно допълнение на редовния им хранителен режим – отговор „изобщо не са важни“ дават 32 души (13,9%), отговор „по-скоро не са важни“ дават 68 души (29,4%), отговор „не мога да преценя дали са важни или маловажни“ дават отново 68 души (29,4%), отговор „по-скоро са важни“ дават 41 човека (17,7%), и отговор „много са важни“ дават 22 души (9,5%).

Тези, които са използвали хранителни добавки в миналото, или които в момента използват хранителни добавки, го правят, защото в храната им липсват някои необходими хранителни вещества и в организма им липсват някои необходими елементи ($N = 63$; 27,3%); за да подобрят работата на имунната си система ($N = 54$; 23,4%); хранителните добавки са допълнение към фитнес занимания ($N = 39$; 16,9%), с цел загуба на тегло ($N = 18$; 7,8%), с цел наддаване на тегло ($N = 15$; 6,5%) и др., като изследваните лица са посочвали повече от една причина за използване на хранителни добавки.

На въпроса „Хранителните добавки, достъпни за закупуване, подпомагат стимулирането на имунитета, здравословното или физическото състояние“ с варианти за отговор от 1 – напълно несъгласен до 5 – напълно съгласен отговорите „колкото съгласен, толкова и несъгласен, не мога да преценя“ (43,7%) и „по-скоро съгласен“ (39%) са избирани значимо по-често от очакваното ($\chi^2_{(N=231; df=4)} = 178,848$, $p < 0,001$), а останалите отговори – „напълно несъгласен“, „по-скоро несъгласен“ и „напълно съгласен“ са избирани значимо по-рядко от очакваното (виж Фигура 42).

Хранителните добавки, достъпни за закупуване, подпомагат стимулирането на имунитета, здравето или физическото състояние

Фигура 42. Честотно разпределение на отговорите на твърдението „Хранителните добавки, достъпни за закупуване, подпомагат стимулирането на имунитета, здравословното или физическото състояние“

На въпроса „Колко е вероятно да купите хранителна добавка в бъдеще?“ се отговаря по 7-степенна скала от 1 – много невероятно до 7 – много вероятно. Средно аритметичната

стойност е 4,4, със стандартно отклонение 1,8, медианата и модата са 5, т. е. налице е тенденция да е по-скоро вероятно изследваните в бъдеще да купуват хранителни добавки. По отношение на това какви хранителни добавки е вероятно да купят в бъдеще изследваните лица отговарят „протеини“ (N = 125; 54,1%); мултивитамини (N = 90; 45,5%); витамини (N = 83; 41,9%); добавки за подобряване на имунитета (N = 73; 36,9%); пробиотици (N = 52; 26,3%); енергийни напитки (N = 52; 26,3%); минерали (N = 50; 25,3%); рибено масло (N = 49; 24,7%); добавки за употреба преди и след физически упражнения (N = 33; 16,7%); добавки за загуба на тегло (N = 27; 13,6%); добавки за наддаване на тегло (N = 5; 2,5%); като изследваните лица са давали повече от един отговор на този въпрос.

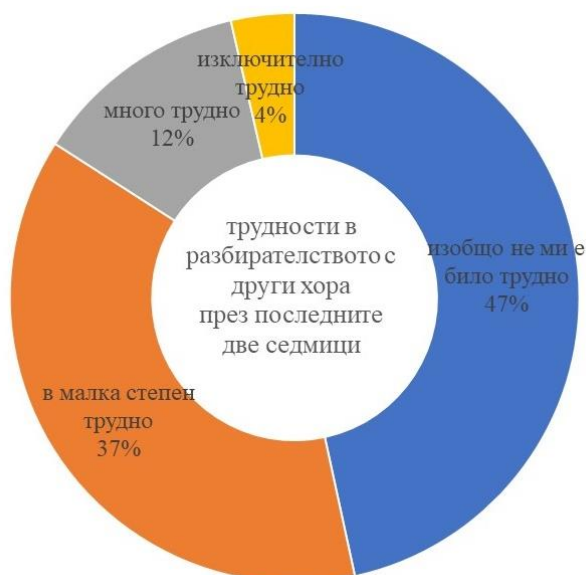
На въпроса „Как предпочитате да пазарувате хранителни добавки?“, отговор „онлайн“ избират (N = 26; 12,9%); отговор „офлайн“ избират (N = 26; 12,9%), а двата начина избират (N = 137; 68,2%), т. е. 189 изследвани лица (81,8%) изразяват предпочитание към някакъв начина на пазаруване на хранителни добавки, а останалите отговарят «Никак, не бих купил/а» (N = 42; 18,2%).

Може да се обобщи, че по време на пандемията с коронавирус изследваните се колебаят в оценката си дали хранителният им режим е здравословен или не е здравословен (48%), като са склонни да преценят, че по-скоро е здравословен (41%). Най-голям дял от изследваните се стремят да вземат превантивни мерки по отношение на своето здраве и физическо състояние – и преди пандемията с коронавирус (49%), и след преминаване на кризисната ситуация с коронавируса (87%), като част от тези превантивни мерки са свързани с използване на хранителни добавки или намерения за тяхното използване в бъдеще – при 64,4% от изследваните. Около 18% от изследваните са категорични, че не биха купили хранителни добавки, независимо дали пазаруват онлайн или офлайн. Използваните хранителни добавки се възприемат не толкова като част от хранителния режим (по-скоро важни или много важни за хранителния режим са според 38,9% от изследваните), а по-скоро като медикаменти, които могат да подобрят здравословното състояние чрез подобряване на работата на имунната система и доставяне на липсващи в храната и организма вещества, елементи (според 50,7%), както и да подобрят физическата форма на организма (според 31,2% от изследваните). Само 12,1% от изследваните не вярват в някаква степен, че хранителните добавки, достъпни за закупуване, подпомагат стимулирането на имунитета, здравословното и физическото състояние. По-скоро е вероятно изследваните в бъдеще да купуват хранителни добавки – най-честият отговор е 5 по скала от 1 до 7. Най-често изследваните лица възнамеряват да купуват протеини (около 54%), мултивитамини (45,5%) и витамини (около 42%), добавки за подобряване на имунитета (около 37%). Потребителското благополучие се свързва със стремежа за поддържане на здравословно благополучие, за което по-голямата част от изследваните считат, че допринасят хранителните добавки.

3 БЛАГОПОЛУЧИЕ, ИЗРАЗЕНО В ПОДДЪРЖАНЕ НА ПОЗИТИВНИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС

Проведено изследване на благополучието по време на пандемията от коронавирус, изразяващо се в поддържане на позитивни взаимоотношения²³ показва, че преобладават случаите на безпроблемно разбирателство с други хора през последните две седмици преди проучването – виж Фигура 43, което индикира високо благополучие и удовлетвореност от социалните взаимоотношения при 47% от изследваните българи.

²³ Виж Грешка! Източникът на препратката не е намерен. за описание на методиката, процедурата на изследването и изследваните лица. Виж Грешка! Източникът на препратката не е намерен. за представяне на методите за анализ на резултатите.

Фигура 43. Процентно разпределение на отговорите относно трудности в разбирателството с други хора през последните две седмици преди проучването по време на пандемията от коронавирус

За трудности в разбирателството с други хора съобщават някои изследвани, които са били поставени под карантина – виж Таблица 78.

Таблица 78. Честотно разпределение на отговорите на въпроси относно разбирателството с други хора по време на пандемията от коронавирус при диагностицираните с вируса и включените в рискова група за заболяване

Въпроси и отговори към тях		Брой диагностицирани с COVID-19	Брой включени в рискова група за COVID-19
Ако сте имали някакви проблеми през последните 2 седмици, колко трудно Ви беше да се разбирате с други хора?	изобщо не ми е било трудно	18	9
	в малка степен трудно	9	12
	много трудно	6	6

Хората с интимен партньор значимо по-често съобщават за трудности в разбирателството с другите през последните две седмици в сравнение с хората, които нямат интимен партньор – виж Таблица 79, χ^2 ($N = 635$; $df = 3$) = 5,488; $p = 0,003$; Cramer's $V = 0,148$, което е малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996; “IBM Knowledge Center”, n.d.a1.). Вероятно трудностите в разбирателството с другите се отнасят до проблеми в разбирателството с интимния партньор – за много големи и изключителни трудности в разбирателството с други хора съобщават 19,9% от имащите интимен партньор срещу 10,8% от хората без интимен партньор и тази разлика от 9% вероятно е свързана с трудности, причинявани може би не толкова от характера на интимния партньор, колкото от наложената социална изолация, която пречатства общуването между хора, които не живеят заедно.

Таблица 79. Различия между изследваните със и без интимен партньор по преживявани трудности в разбирателството с други хора през последните две седмици преди проучването по време на пандемията с коронавирус

		Колко трудно Ви беше да се разбирате с други хора?			
		изобщо не ми е било трудно	в малка степен трудно	много трудно	изключително трудно
без интимен партньор	Наблюдавани честоти	126	122	24	6
	Теоретични/очаквани честоти	129,6	104,2	34,1	10,1
	% от без интимен партньор	45,3%	43,9%	8,6%	2,2%
наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	170	116	54	17
	Теоретични/очаквани честоти	166,4	133,8	43,9	12,9
	% от наличие на интимен партньор	47,6%	32,5%	15,1%	4,8%

По отношение на контактите с приятели по-голямата част от изследваните използват социалните мрежи онлайн за тяхното поддържане ($N = 561$; 88,3%) срещу 74 души (11,7%), които не считат, че социалните мрежи са ценна възможност да контактуват с приятелите си.

Част от трудностите с разбирателството с други хора се отнасят до служебни взаимоотношения като е налице тенденция значимо повече хора с трудности в работата от очакваното да преживяват и трудности в разбирателството с хората, а хората, които не се оплакват от трудности в работата, по-малко страдат и от трудности с разбирателството с хората – виж Таблица 80, $\chi^2 (N = 635; df = 9) = 161,128, p < 0,001$; Likelihood Ratio = 108,055, $p < 0,001$; Cramer's V = 0,291, което е малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996) или среден размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1.). За много големи и изключителни трудности в работата съобщават 57,4% от хората с много големи и изключителни трудности в разбирателството с други хора срещу 42,6% от хората, които са имали трудности в разбирателството с други хора, но не са имали големи трудности в работата и тази разлика от 14,8% вероятно е свързана с трудности, причинявани от служебните взаимоотношения.

Таблица 80. Съпоставени честотни разпределения на отговорите за наличие на трудности в разбирателството с други хора и трудности в работата

			Колко трудно Ви беше да си вършите работата?			
			изобщо не ми е било трудно	в малка степен трудно	много трудно	изключително трудно
Колко трудно Ви беше да се разбирате с други хора?	изобщо не ми е било трудно	Наблюдавани честоти	136	112	29	19
		Теоретични/очаквани честоти	110,5	107,7	48,9	28,9
		% от разбирателство с други хора	45,9%	37,8%	9,8%	6,4%
	в малка степен трудно	Наблюдавани честоти	79	98	42	19
		Теоретични/очаквани честоти	88,8	86,6	39,4	23,2
		% от разбирателство с други хора	33,2%	41,2%	17,6%	8,0%
	много трудно	Наблюдавани честоти	19	21	31	7
		Теоретични/очаквани честоти	29,1	28,4	12,9	7,6
		% от разбирателство с други хора	24,4%	26,9%	39,7%	9,0%
	изключително	Наблюдавани честоти	3	0	3	17
		Теоретични/очаквани честоти	8,6	8,4	3,8	2,2

	трудно	% от разбирателство с други хора	13,0%	0,0%	13,0%	73,9%
--	--------	----------------------------------	-------	------	-------	-------

Може да се обобщи, че високо благополучие, изразено в поддържане на позитивни взаимоотношения по време на пандемията от коронавирус, преживяват 47% от изследваните българи (виж Фигура 43), т. е. мнозинството изследвани са преживели неблагоприятие във взаимоотношенията, изразено в по-малка (при 37%) или по-голяма (при 16%) степен. Неблагополучието във взаимоотношенията е по-характерно за включените в рискова група за заразяване с COVID-19 (виж Таблица 78), за хората с интимен партньор (виж Таблица 79) и за хората с трудности в работата (виж Таблица 80).

4. БЛАГОПОЛУЧИЕТО КАТО ОРИЕНТАЦИЯ КЪМ КОНТРОЛ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС

Проведено изследване на благополучието по време на пандемията от коронавирус, изразяващо се във възприет контрол над ситуацията²⁴ показва, че преобладава възприета загуба на контрол в трудни ситуации при около 22% от изследваните, а възприет контрол над трудната ситуация е налице при около 35% от изследваните, останалите 43% се колебаят как да оценят своя възприет контрол над ситуацията. Възприетата загуба на контрол се свързва и с чувство за безпомощност в трудна ситуация при около 47% от изследваните българи, а около 31% не се чувстват безпомощни в трудна ситуация, останалите 21% се колебаят как да отговорят. Трудните ситуации карат около 35% от изследваните да се чувстват притеснени и зле, а около 40% от изследваните не се чувстват по този начин в трудни ситуации, останалите 25% понякога са изпитвали такива чувства, в други трудни ситуации – не (виж Таблица 81).

Таблица 81. Честотни разпределения на отговори относно възприет контрол над трудна ситуация, чувство за безпомощност и притеснение в трудна ситуация

		изоб- що не е типич- но за мен	по - скоро не е типич- но за мен	нито е нетипич- но, нито е типично за мен	по- скоро е типичн- о за мен	напълн- о е характ- ерно за мен
Понякога се чувствам безпомощен, когато съм попаднал в много трудна ситуация	брой	85	114	136	212	88
	процент	13,4	18	21,4	33,4	13,9
Склонен съм да губя контрол по време на трудни ситуации	брой	97	126	273	99	40
	процент	15,3	19,8	43	15,6	6,3
В трудни ситуации се чувствам притеснен и зле	брой	70	182	158	163	62
	процент	11	28,7	24,9	25,7	9,8

Жените значимо по-често от очакваното в сравнение с мъжете се чувстват безпомощни в трудни ситуации (виж

Таблица 82, χ^2 (N = 635; df = 4) = 29,123; p < 0,001; Cramer's V = 0,214, което означава среден размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1.), но според друга интерпретация това е слаб размер на ефекта (Гоев, В., 1996).

Хората без деца значимо по-често от очакваното в сравнение с хората с деца се чувстват безпомощни в трудни ситуации (виж Таблица 83, χ^2 (N = 635; df = 4) = 51,094; p < 0,001;

²⁴ Виж Грешка! Източникът на препратката не е намерен. за описание на методиката, процедурата на изследването и изследваните лица. Виж Грешка! Източникът на препратката не е намерен. за представяне на методите за анализ на резултатите.

Cramer's $V = 0,284$, което означава среден размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1.), но според друга интерпретация това е слаб размер на ефекта (Гоев, В., 1996).

Таблица 82. Различия между мъже и жени по чувство за безпомощност в трудна ситуация

		Понякога се чувствам безпомощен, когато съм попаднал в трудна ситуация.				
		изобщо не е типично за мен	по - скоро не е типично за мен	нито е нетипично, нито е типично за мен	по-скоро е типично за мен	напълно е характерно за мен
мъже	Наблюдавани честоти	51	42	52	72	19
	Очаквани честоти	31,6	42,4	50,5	78,8	32,7
	% от мъжете	21,6%	17,8%	22,0%	30,5%	8,1%
жени	Наблюдавани честоти	34	72	84	140	69
	Очаквани честоти	53,4	71,6	85,5	133,2	55,3
	% от жените	8,5%	18,0%	21,1%	35,1%	17,3%

Таблица 83. Различия между хора със и без деца по чувство за безпомощност в трудна ситуация

		Понякога се чувствам безпомощен, когато съм попаднал в трудна ситуация.				
		изобщо не е типично за мен	по - скоро не е типично за мен	нито е нетипично, нито е типично за мен	по-скоро е типично за мен	напълно е характерно за мен
Нямат деца	Наблюдавани честоти	31	79	81	151	74
	Очаквани честоти	55,7	74,7	89,1	138,9	57,7
	% от хора без деца	7,5%	19,0%	19,5%	36,3%	17,8%
Имат деца	Наблюдавани честоти	54	35	55	61	14
	Очаквани честоти	29,3	39,3	46,9	73,1	30,3
	% от хора с деца	24,7%	16,0%	25,1%	27,9%	6,4%

Хората без интимен партньор значимо по-често от очакваното в сравнение с хората с интимен партньор се чувстват безпомощни в трудни ситуации (виж Таблица 84, $\chi^2_{(N=635; df=4)} = 32,044$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,225$, което означава среден размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1.), но според друга интерпретация това е слаб размер на ефекта (Гоев, В., 1996).

Най-младите изследвани лица се чувстват значимо по-често от очакваното безпомощни в трудна ситуация в сравнение с най-възрастните изследвани лица (виж Таблица 85, $\chi^2_{(N=635; df=12)} = 113,766$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,244$, което означава среден размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1.), но според друга интерпретация това е слаб размер на ефекта (Гоев, В., 1996).

Таблица 84. Различия между хора със и без интимен партньор по чувство за безпомощност в трудна ситуация

		Понякога се чувствам безпомощен, когато съм попаднал в трудна ситуация.				
		изобщо не е типично за мен	по - скоро не е типично за мен	нито е нетипично, нито е типично за мен	по-скоро е типично за мен	напълно е характерно за мен
без интимен партньор	Наблюдавани честоти	16	54	52	110	46
	Очаквани честоти	37,2	49,9	59,5	92,8	38,5
	% от хора без интимен партньор	5,8%	19,4%	18,7%	39,6%	16,5%
наличие на интимен партньор	Наблюдавани честоти	69	60	84	102	42
	Очаквани честоти	47,8	64,1	76,5	119,2	49,5
	% от хора с интимен партньор	19,3%	16,8%	23,5%	28,6%	11,8%

Таблица 85. Различия между възрастовите групи по чувство за безпомощност в трудна ситуация

		Понякога се чувствам безпомощен, когато съм попаднал в трудна ситуация.				
		изобщо не е типично за мен	по - скоро не е типично за мен	нито е нетипично, нито е типично за мен	по-скоро е типично за мен	напълно е характерно за мен
20-23 години	Наблюдавани честоти	12	27	30	67	53
	Очаквани честоти	25,3	33,9	40,5	63,1	26,2
	% от възрастта	6,3%	14,3%	15,9%	35,4%	28,0%
24-27 години	Наблюдавани честоти	12	12	41	59	15
	Очаквани честоти	18,6	25,0	29,8	46,4	19,3
	% от възрастта	8,6%	8,6%	29,5%	42,4%	10,8%
28-35 години	Наблюдавани честоти	19	30	42	42	17
	Очаквани честоти	20,1	26,9	32,1	50,1	20,8
	% от възрастта	12,7%	20,0%	28,0%	28,0%	11,3%
36-65 години	Наблюдавани честоти	42	45	23	44	3
	Очаквани честоти	21,0	28,2	33,6	52,4	21,8
	% от възрастта	26,8%	28,7%	14,6%	28,0%	1,9%

Може да се обобщи, че малко повече са хората, които преживяват възприет контрол над трудна ситуация (около 1/3 от изследваните), в сравнение с тези, които възприемат загуба на контрол в трудна ситуация (около 1/5 от изследваните), но мнозинството хора се затрудняват да оценят категорично своя възприет контрол над ситуация. Въпреки това почти половината изследвани се чувстват безпомощни в трудна ситуация, а около 1/3 не се чувстват безпомощни в трудна ситуация. Около 1/3 изпитват притеснение в трудна ситуация и се чувстват зле, приблизително 1/3 не се притесняват и не се чувстват зле в трудна ситуация, а останалите се колебаят как да отговорят.

По-често безпомощност в трудна ситуация преживяват жени от 20 до 23 години, без деца, без интимен партньор. Най-рядко безпомощност в трудна ситуация преживяват мъже от 36 до 65 години, с деца и поддържащи партньорски взаимоотношения. Самотните хора по-често се чувстват безпомощни, вероятно им е трудно да разчитат на социална подкрепа.

ГЛАВА 3. БЛАГОПОЛУЧИЕ, АДАПТИРАНОСТ И ЗДРАВЕ

В трета глава от дисертацията теоретично са разгледани следните проблеми:

- Благополучие, свързано със здравето, здравословно благополучие
- Благополучието като адаптираност
- Модели на инкултурация, акултурация и адаптация към нова културна среда

Емпирично в глава 3 е проведено мащабно самостоятелно изследване на което ще се спира по-подробно.

1. БЛАГОПОЛУЧИЕ, СВЪРЗАНО СЪС ЗДРАВЕТО ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС

Изследвано е здравословното благополучие по време на трудната житейска ситуация, свързана с пандемията от COVID-19 (виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.**). Сред изследваните българи 33 (5,2%) са диагностицирани с коронавирус²⁵, а 27 (4,3%) са включени в рискова група²⁶ за Covid-19 (върнали са се от държава с неблагоприятна епидемиологична ситуация или са имали близък контакт със заразени от коронавирус). При тях се констатира тенденция пандемията от коронавирус да бъде възприемана повече като заплаха за техните роднини, отколкото за самите тях. По-често включените в рискова група за възможно заразяване с Covid-19 възприемат коронавируса като заплаха за себе си, отколкото диагностицираните с това заболяване (виж Таблица 86), като последните вероятно се успокояват, че успяват до този момент да се преборят с тежестта на симптомите, за което свидетелстват и отговорите, че повечето не преживяват големи трудности да се грижат за домакинството си. Мнозинството хора и в двете групи са осъзнали стойността на човешкия живот, важността на семейството и значението на общуването с роднините (виж Таблица 86). Повечето са се сближили с интимния си партньор и с родителите си, а всички са се сближили с децата си, в случаите, когато имат такива (виж Таблица 86). Семейният доход на заразените с коронавирус и включените в рискова група от заразяване най-често не се е променил, по-рядко е намалял и при нито един случай от тези изследвани лица не се е повишил (виж Таблица 86). При заразените с коронавирус и включените в рискова група от заразяване с коронавирус се влошава благополучието, свързано със здравето им, но е високо семейното им благополучие, изразено чрез сближаване с членове на семейството и запазване на семейния доход.

Таблица 86. Честотно разпределение на отговорите на въпроси относно семейното благополучие по време на пандемията от коронавирус при диагностицираните с вируса и включените в рискова група за заболяване

Въпроси и отговори към тях		Брой диагностицирани с COVID-19	Брой включени в рискова група за COVID-19
COVID-19 представлява заплаха лично за Вас	да	12	15
	не	21	12

²⁵ Сред тях са 6 мъже и 27 жени, всички на възраст до 30 години, 18 необвързани и 15 в постоянно взаимоотношение, 3 са с деца и 30 нямат деца, никой от тях не живее сам, 15 живеят заедно с партньора си, 3 живеят с възрастни роднини над 65 години, 3 живеят с родителите си, 3 живеят с деца до 14 години

²⁶ Сред тях са 6 мъже и 21 жени, всички на възраст до 30 години, 18 необвързани и 9 в постоянно взаимоотношение, 6 имат деца и 21 нямат деца, никой от тях не живее сам, 9 живеят заедно с партньора си, 3 живеят с възрастни роднини над 65 години, 6 живеят с родителите си, 3 живеят с деца до 14 години

COVID-19 представлява заплаха за Вашите роднини	да	30	21
	не	3	6
Промени ли се семейният Ви доход след ограниченията, наложени заради COVID-19?	намаля	9	3
	не се промени	24	24
Изоляцията ми помогна да осъзная стойността на човешкия живот:	да	24	21
	не	9	6
Изоляцията ми помогна да осъзная колко важно за мен е моето семейство:	да	27	21
	не	6	6
Изоляцията ми помогна да се сближа с децата ми	да	3	6
	неприложимо	30	21
Изоляцията ми помогна да се сближа с романтичния ми партньор/съпруг/а	да	9	6
	не	6	3
	неприложимо	18	18
Изоляцията ми помогна да се сближа с родителите ми	да	24	18
	не	9	9
Ограничителните мерки заради COVID-19 показаха значението на общуването с моите роднини	да	24	21
	не	9	6
Ако сте имали някакви проблеми през последните 2 седмици, колко трудно Ви беше да се грижите за домакинството?	изобщо не ми е било трудно	6	12
	в малка степен трудно	24	9
	много трудно	3	3
	изключително трудно	0	3

По-голямата част от изследваните съобщават, че нямат хронични заболявания (N = 566; 89,1%). Останалите 69 изследвани лица (10,9%) страдат от хронични заболявания като анемия, диабет, сърдечно-съдови заболявания, остеоартрит и онкологични заболявания. Освен това изследваните лица преценяват доколко се чувстват здрави, като повече от половината (59%) се чувстват здрави в голяма или умерена степен – виж Фигура 44.

Фигура 44. Честотно разпределение на отговорите на изследваните относно това дали се чувстват здрави по време на пандемията от коронавирус

Хората с деца се чувстват по-здрави от очакваното в сравнение с хората без деца (виж Таблица 87, χ^2 (N = 635; df = 3) = 102,438; p < 0,001; Cramer's V = 0,402, което означава среден размер на ефекта (Гоев, В., 1996; "IBM Knowledge Center", n.d.a1.).

Таблица 87. Различия между хора със и без деца по това доколко се чувстват здрави

		Чувствам се здрав			
		съвсем не	в малка степен	в умерена степен	в голяма степен
Без деца	Наблюдавани честоти	48	164	138	66
	Очаквани честоти	42,6	126,4	129,1	117,9
	% от хора без деца	11,5%	39,4%	33,2%	15,9%
С деца	Наблюдавани честоти	17	29	59	114
	Очаквани честоти	22,4	66,6	67,9	62,1
	% от хора с деца	7,8%	13,2%	26,9%	52,1%

По-възрастните изследвани лица са с повече хронични заболявания от очакваното в сравнение с по-младите изследвани лица (виж Таблица 88, χ^2 (N = 635; df = 3) = 56,038; p < 0,001; Cramer's V = 0,297, което означава малък размер на ефекта (Гоев, В., 1996), а според други източници е среден размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1.).

Таблица 88. Различия между възрастовите групи по честота на хронични заболявания

			Имате ли хронични заболявания	
			не	да
възрастови групи	20-23 години	Наблюдавани честоти	174	15
		Очаквани честоти	168,5	20,5
		% от възрастта	92,1%	7,9%
	24-27 години	Наблюдавани честоти	133	6
		Очаквани честоти	123,9	15,1
		% от възрастта	95,7%	4,3%
	28-35 години	Наблюдавани честоти	144	6
		Очаквани честоти	133,7	16,3
		% от възрастта	96,0%	4,0%
	36-65 години	Наблюдавани честоти	115	42
		Очаквани честоти	139,9	17,1
		% от възрастта	73,2%	26,8%

По отношение на благополучието, свързано със здравето, 9,5% от изследваните лица са общо диагностицирани с коронавирус или в рискови групи по отношение на заболяване от коронавирус, но повече от половината от тях не възприемат COVID-19 като заплаха лично за тях, а почти всички го считат като заплаха за техните роднини. Благополучието, свързано със здравето, се отнася не само към своето здраве, но и към това на близките хора по време на пандемията от коронавирус. Здравословното благополучие се свързва и със семейното благополучие и емоционалното благополучие, доколкото заболяването от коронавирус е сближило по-голямата част от диагностицираните и попадналите в рискова група с членовете на семейството им (виж Таблица 86). По-голямата част от изследваните българи не са включени в рискови групи по отношение на заболяване от коронавирус (90,5%), нямат хронични заболявания (около 89%) и се чувстват здрави в голяма или умерена степен (59%). По-силно изразено благополучие, свързано със здравето, преживяват хората с деца и изследваните лица от 20 до 35 години. Здравословно неблагоприятно е по-характерно за хората от 36 до 65 години без деца. Децата осмислят живота и човек преживява радост,

грижите за тях карат човек да се чувства полезен, което допълнително повишава неговото благополучие. По-възрастните хора по-често съобщават за хронични заболявания, а са и подложени на по-голям риск от заразяване с COVID-19.

ГЛАВА 4. ТРУДНИ ЖИТЕЙСКИ СИТУАЦИИ

Пандемията с COVID-19 може да се опише като изключителна, критична, стресова, проблемна, трудна житейска ситуация, която засяга живота на много хора като е възприета нееднозначно в обществото и доведе до негативни преживявания, промени начина на живот. В научната литература съществуват описани разнообразни видове трудни житейски ситуации, като е трудно да бъдат разграничени някои видове трудни житейски ситуации. Изглежда, че всеки автор има предпочитания към свой термин, отнасящ се до трудна житейска ситуация. Стресът е характерно преживяване за трудните житейски ситуации, затова първата разглеждана такава ситуация е стресовата.

В глава 4 от дисертацията теоретично подробно са разгледани следните проблеми:

- Стрессова ситуация, системен стрес
- Симптоми на стрес
- Емоционални симптоми на стрес
- Поведенчески симптоми на стрес
- Последствия за здравето, причинени от стреса (физиологични и физически симптоми на стрес)
- Видове стресори
- Видове стрес
- Дистрес
- Евстрес/еустрес
- Хипострес/субстрес
- Минимален стрес
- Хиперстрес/свръхстрес
- Психически/психичен стрес
- Афективен/емоционален стрес
- Депресивен стрес
- Финансов стрес
- Психосоциален стрес
- Социален стрес
- Външен стрес
- Вътрешен стрес
- Информационен стрес
- Личностен стрес
- Психогенен стрес
- Организационен стрес
- Стрес, според житейската сфера на действие на стресора и на проявление на симптомите
- Професионален стрес или стрес на работното място
- Умора от състраданието като резултат от стрес в работата, вместо удовлетвореност от състраданието
- Бърн-аут като резултат от стреса в работата
- Симптоми на бърнаут
- Социално-демографски различия в преживяването на бърнаут
- Личностни особености, свързани с бърнаут; стресоустойчивост

- Условия на работната среда, свързани с бърнаут
- Бърнаут при педагози
- Бърнаут при здравни работници
- Проблемна ситуация
- Изключителни/екстремни ситуации
- Критична ситуация
- Кризисна ситуация
- Конфликтна ситуация

ГЛАВА 5. СТРАТЕГИИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ТРУДНИ ЖИТЕЙСКИ СИТУАЦИИ, ЗА ЗАПАЗВАНЕ ИЛИ ПОВИШАВАНЕ НА БЛАГОПОЛУЧИЕТО

В пета глава от дисертацията теоретично са разгледани следните проблеми:

- Превенция на бърнаут и стратегии за справяне със симптоми на бърнаут 371
- Копинг-стратегии за справяне със стрес и житейски трудности
- Емоционално-ориентирани и емоционално – фокусирани копинг-стратегии, пасивно справяне, избягващи копинг-стратегии, дезангажиране от проблема
- Проблемно-фокусирани копинг-стратегии, активно справяне, ангажиране с проблема
- Търсене на социална подкрепа като копинг-стратегия
- Копинги и удовлетвореност, благополучие
- Адаптивни/ конструктивни/ позитивни/ ефективни/ успешни и неадаптивни/ неконструктивни/ негативни/ неефективни/ неуспешни копинги
- Стадии на копинга
- Когнитивни копинг-стратегии
- Поведенчески копинг-стратегии
- Копингът като състояние; копинг-стратегии, детерминирани от ситуацията
- Копинг-стратегии като навици
- Копинги като личностни черти или диспозиции, копинг-стилове
- Копинг и професии
- Възприета самоефективност/ себефективност, „Аз“-ефикасност/«Аз»-ефективност като копинг-стратегия
- Копинги по време на пандемията от коронавирус
- Защитни механизми за повишаване на благополучието
- Специфични мерки за подобряване на благополучието по време на пандемията от коронавирус

Емпирично в глава 5 е проведено мащабно самостоятелно изследване на което ще се спра по-подробно.

1. КОПИНГИ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОРОНАВИРУС

Изследване, проведено от 22 до 28 март 2020 г. сред 1365 българи разкрива, че те най-често използват стратегиите за справяне със ситуацията на разпространение на коронавирус поведенчески копинг и оптимизъм, последвани по честота от емоционален копинг, езотерично и суеверно мислене („Институт за изследване на населението и човека“, 2020a; „Институт за изследване на населението и човека“, 2020b).

Изследване, проведено от 25 април до 2 май 2020 г. сред 868 българи разкрива, че те се самооценяват, че спазват мерките за безопасност за избягване на зараза от

коронавирус със средна оценка около 8 по скала от 1-въобще не ги спазвам до 10-напълно ги спазвам („Институт за изследване на населението и човека“, 2020с).

По време на пандемията от коронавирус в малка степен е характерно поведение на оказване на помощ за подобряване на благополучието на други хора (виж Таблица 89). В **Грешка! Източникът на препратката не е намерен.** са представени инструментариума, с който са събрани данните и описанието на извадката.

Таблица 89. Честотно разпределение на отговорите на въпроси относно занимания с доброволчески дейности

въпроси	Отговор „Да“		Отговор „Не“		Неприложимо	
	Брой	Процент	Брой	Процент	Брой	Процент
В момента занимавате ли се с доброволческа дейност (подпомагане с доставка на храна и медикаменти, готвене на храна за нуждаещи се, забавляване на хора под карантина с концерти по Интернет, разказване на забавни истории и т.нат.)?	50	7,9	585	92,1	0	0
Ако не се занимавате с доброволчество, готови ли сте първа да станете доброволец в сегашната ситуация?	220	34,6	365	57,5	50	7,9
Били ли сте доброволец по-рано?	343	54	292	46	0	0
Дарявате ли пари за нуждаещи се поради ограниченията, свързани с COVID-19?	126	19,8	509	80,2	0	0

Около 1/3 от изследваните българи заявяват готовност да подпомогнат благополучието на другите хора по време на пандемията с коронавирус чрез доброволчески дейности, приблизително един на петима българи прави финансови дарения с тази цел, а по-малко от един на десет българи извършва други доброволчески дейности, въпреки че над половината изследвани лица в досегашния си опит са се занимавали и с доброволчество.

Значимо повече жени от очакваното (наблюдавани честоти 236, теоретични честоти 215,5 на занимавалите се с доброволческа дейност жени) са били доброволци преди пандемията с коронавирус, докато значимо по-малко мъже от очакваното (наблюдавани честоти 107, теоретични честоти 127,5 на занимавалите се с доброволческа дейност мъже) са били доброволци по-рано - $\chi^2(N = 635; df = 1) = 11,384, p < 0,001$; Cramér's V = 0,134, т. е. слаб размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1). Значимо повече хора без деца от очакваното (наблюдавани честоти 245, теоретични честоти 224,7 на занимавалите се с доброволческа дейност хора без деца) са били доброволци преди пандемията с коронавирус, докато значимо по-малко хора с деца от очакваното (наблюдавани честоти 98, теоретични честоти 118,3 на занимавалите се с доброволческа дейност хора с деца) са били доброволци по-рано - $\chi^2(N = 635; df = 1) = 11,557, p < 0,001$; Cramér's V = 0,135, т. е. слаб размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1). Значимо повече хора между 24 и 27 години от очакваното (наблюдавани честоти 93, теоретични честоти 75,1) са били доброволци преди пандемията с коронавирус, докато значимо по-малко хора между 36 и 65 години от очакваното (наблюдавани честоти 67, теоретични честоти 84,8) са били доброволци преди пандемията с коронавирус - $\chi^2(N = 635; df = 3) = 17,474, p < 0,001$; Cramér's V = 0,166, т. е. слаб размер на ефекта (“IBM Knowledge Center”, n.d.a1). По време на пандемията с коронавирус не се наблюдава такава значима диференциация в доброволческата дейност по пол и възраст, хора от различни социални групи оказват каквато помощ им е възможна.

Значимо повече хора с интимен партньор от очакваното (наблюдавани честоти 41, теоретични честоти 28,1 на занимаващите се с доброволческа дейност хора с интимен партньор) се занимават с доброволческа дейност по време на пандемията с коронавирус,

докато значимо по-малко хора без интимен партньор от очакваното (наблюдавани честоти 9, теоретични честоти 21,9 на занимаващите се с доброволческа дейност хора без интимен партньор) се занимават с доброволческа дейност по време на пандемията с коронавирус - $\chi^2_{(N=635; df=1)} = 14,655$, $p < 0,001$; Cramér's $V = 0,152$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1). Значимо повече хора без интимен партньор от очакваното (наблюдавани честоти 79, теоретични честоти 55,2 на даряващите пари за нуждаещи се хора без интимен партньор) даряват пари за нуждаещи се по време на пандемията с коронавирус, докато значимо по-малко хора с интимен партньор от очакваното (наблюдавани честоти 47, теоретични честоти 70,8 на даряващите пари за нуждаещи се хора с интимен партньор) даряват пари за нуждаещи се по време на пандемията с коронавирус - $\chi^2_{(N=635; df=1)} = 22,859$, $p < 0,001$; Cramér's $V = 0,190$, т. е. слаб размер на ефекта ("IBM Knowledge Center", n.d.a1).

Преживяването емоционално благополучие²⁷ е свързано с доброволческата дейност по време на пандемията от коронавирус ($\chi^2_{(N=635; df=2)} = 17,700$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,167$, т. е. малък размер на ефекта според "IBM Knowledge Center" (n.d.a1.) и В. Гоев (1996). Занимаващите се с доброволческа дейност са с по-високо емоционално благополучие от очакваното – виж Таблица 90.

Доброволческата активност вероятно повишава и психичното благополучие, чийто компонент е активността (Deci & Ryan, 2000), увеличава чувството за полезност и по този начин подобрява психосоциалното благополучие, чийто компонент е чувството за полезност (Мелѐхин, А., 2015), осмисля живота и така също подобрява преживяването благополучие.

Таблица 90. Съпоставяне между честотните разпределения на занимаването с доброволческа дейност по време на пандемията от коронавирус и нивата на преживявано емоционално благополучие

			равнища на емоционално благополучие		
			ниско емоционално благополучие, емоционално неблагоприятие	средно емоционално благополучие, баланс между позитивен и негативен афект	високо емоционално благополучие, превес на позитивния афект над негативния
В момента занимавате ли се с доброволческа дейност (подпомагане с доставка на храна и медикаменти, готвене на храна за нуждаещи се, забавляване на хора под карантина с концерти по Интернет и др.)	да	Наблюдавани честоти	3	21	26
		Очаквани честоти	11,7	24,0	14,3
	не	Наблюдавани честоти	145	284	156
		Очаквани честоти	136,3	281,0	167,7

Проведен е медиаторен анализ чрез буутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, приложен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от медиаторния анализ с предиктор възрастта, медиаторна променлива (с индиректен ефект) – склонност за загуба на контрол по време на трудни ситуации и резултативна променлива – емоционално благополучие по време на пандемията с коронавирус, са представени в Таблица 91, Таблица 92, Таблица 93, и Фигура 45.

²⁷ Виж раздела **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..**

Таблица 91. Директен ефект на възрастта върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Възраст	→	Емоционално благополучие	0,012	0,004	3,238	0,001	0,005	0,018

При проверка на директния ефект на възрастта върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 91 и на Фигура 45. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на възрастта върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус е значим. При нарастване на възрастта по време на пандемията с коронавирус нараства и емоционалното благополучие.

Таблица 92. Индиректен ефект на възрастта върху емоционалното благополучие, опосредстван от склонността за загуба на контрол в трудни ситуации

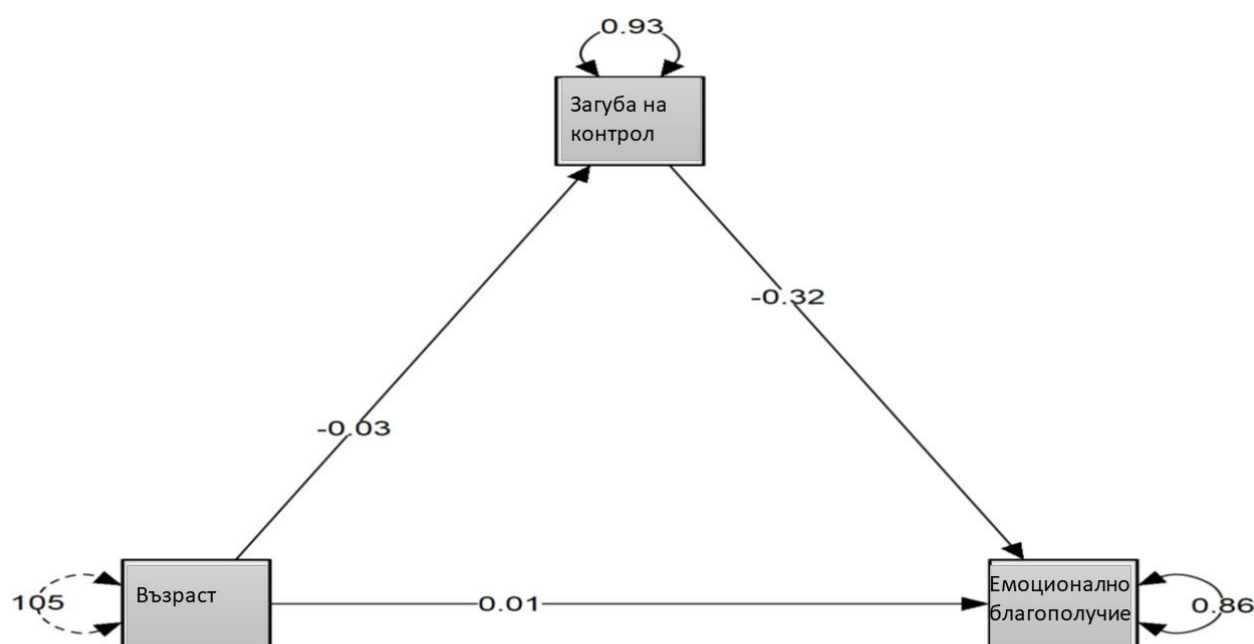
Независима променлива		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Възраст	→	Склонност за загуба на контрол в трудни ситуации	→	Емоционално благополучие	0,008	0,002	5,261	< 0,001	0,005	0,012

При проверка на индиректния ефект на възрастта върху емоционалното благополучие, опосредстван от склонността за загуба на контрол в трудни ситуации, се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 92 и на Фигура 45. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректния ефект като изчислената стойност на индиректния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в доверителния интервал, се установява, че влиянието на възрастта върху емоционалното благополучие се опосредства от склонността за загуба на контрол в трудни ситуации. С напредване на възрастта намалява склонността за загуба на контрол в трудни ситуации, което повишава емоционалното благополучие – виж Фигура 45.

Таблица 93. Общ ефект на възрастта върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Възраст	→	Емоционално благополучие	0,020	0,004	5,315	< 0,001	0,013	0,026

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. С напредването на възрастта нараства емоционалното благополучие – виж Таблица 93 и Фигура 45. Коефициентът на детерминация за промяната в емоционалното благополучие е $R^2=0,138$, което означава, че моделът обяснява 13,8% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в промяната на емоционалното благополучие, което е среден размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за склонността към загуба на контрол в трудни ситуации е $R^2=0,067$, което означава, че моделът обяснява 6,7% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на склонността към загуба на контрол в трудни ситуации и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). С напредването на възрастта намалява склонността към загуба на контрол в трудни житейски ситуации и нараства емоционалното благополучие. При по-голяма загуба на контрол в трудни житейски ситуации се влошава емоционалното благополучие.

Фигура 45. Опосредствано влияние на възрастта върху емоционалното благополучие с медиатор склонност към загуба на контрол в трудни ситуации

Проведен е медиаторен анализ чрез бутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, приложен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е**

намерен.. Резултатите от медиаторния анализ с предиктор склонността за загуба на контрол по време на трудни ситуации, медиаторни променливи (с индиректен ефект) – трудности в работата и трудности с разбирателството с други хора и резултативна променлива – емоционално благополучие по време на пандемията с коронавирус, са представени в Таблица 94, Таблица 95, Таблица 96, Таблица 97 и Фигура 46.

Таблица 94. Директен ефект на склонността за загуба на контрол по време на трудни ситуации върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Склонност за загуба на контрол в трудни ситуации	→	Емоционално благополучие	-0,261	0,030	-8,677	< 0,001	-0,320	-0,200

При проверка на директния ефект на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус се установява значим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 94 и на Фигура 46. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус е значим. При нарастване на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации по време на пандемията с коронавирус намалява емоционалното благополучие.

Таблица 95. Индиректни ефекти на склонността за загуба на контрол по време на трудни ситуации върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус, опосредствани от трудности в работата и трудности с разбирателството с други хора

Независима променлива		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Склонност за загуба на контрол в трудни ситуации	→	Трудности в работата	→	Емоционално благополучие	-0,039	0,013	-2,913	0,004	-0,063	-0,012
	→	Трудности с разбирателството с други хора	→		-0,026	0,009	-2,827	0,005	-0,048	-0,008

При проверка на индиректните ефекти на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации върху емоционалното благополучие, опосредствани от трудности в работата и от трудности с разбирателството с други хора, се установяват значими нестандартизирани коефициенти за въздействие, представени в Таблица 95 и на Фигура 46. На базата на бутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на индиректните ефекти като изчислената стойност на индиректните ефекти е средата на този интервал и тъй като нулата не попада в доверителните интервали, се установява, че влиянието на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации върху емоционалното благополучие се опосредства от трудности в работата и от трудности с разбирателството с други хора. При нарастване на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации нарастват и трудностите в работата, както и трудностите с разбирателството с други хора, което намалява емоционалното благополучие – виж Фигура 46.

Таблица 96. Общ ефект на склонността за загуба на контрол по време на трудни ситуации върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Склонност за загуба на контрол в трудни ситуации	→	Емоционално благополучие	-0,326	0,034	-9,479	< 0,001	-0,397	-0,253

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите. С намаляването на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации нараства емоционалното благополучие – виж Таблица 96 и Фигура 46.

Таблица 97. Общ индиректен ефект на склонността за загуба на контрол по време на трудни ситуации върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Склонност за загуба на контрол в трудни ситуации	→	Емоционално благополучие	-0,064	0,018	-3,627	< 0,001	-0,100	-0,026

Общият индиректен ефект е комбинация от двата индиректни ефекта на склонността за загуба на контрол в трудни ситуации върху емоционалното благополучие, като то намалява, когато нараства склонността за загуба на контрол в трудни ситуации,

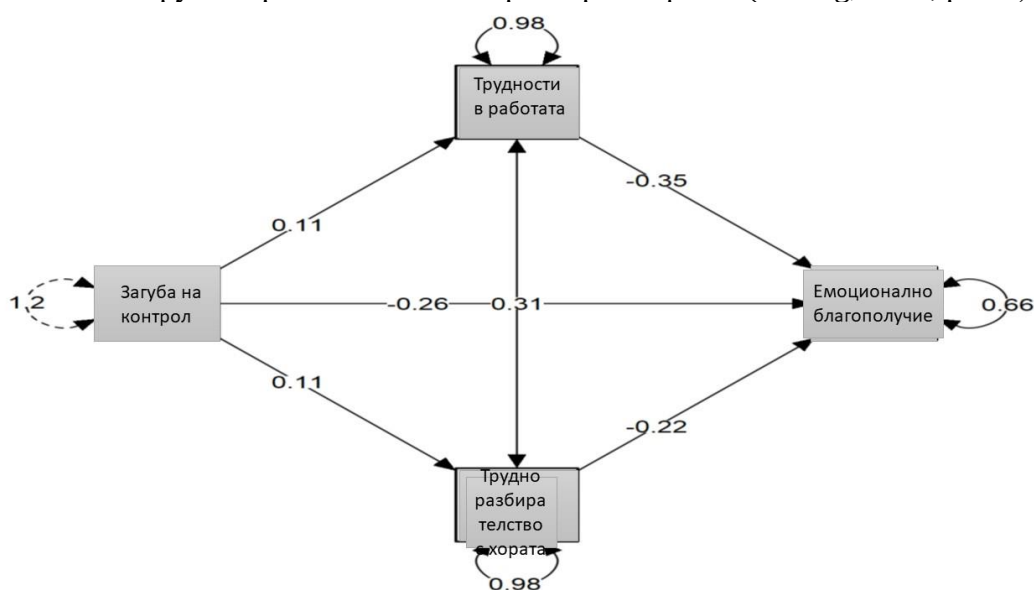
опосредствана от двете медиаторни променливи – трудности в работата и трудности в разбирателството с хората (виж Таблица 97).

Таблица 98. Остатъчни ковариации на взаимодействието между трудности в работата и трудности в разбирателството с хората

Променлива		Променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Трудности в работата	↔	Трудности с разбирателството с други хора	0,308	0,041	7,532	< 0,001	0,226	0,403

В Таблица 98 е представен значим нестандартизиран коефициент на взаимодействие между двете медиаторни променливи в модела – трудности в работата и трудности в разбирателството с хората. Резултатите от медиаторния анализ чрез буутстрапинг показват, че те си взаимодействат статистически значимо и при нарастване на трудностите в работата нарастват и трудностите с разбирателството с други хора, както и обратното.

Коефициентът на детерминация за промяната в емоционалното благополучие е $R^2=0,341$, което означава, че моделът обяснява 34,1% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в емоционалното благополучие, което е голям размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за трудности в работата е $R^2=0,014$, което означава, че моделът обяснява 1,4% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на трудности в работата и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за трудности с разбирателството с други хора е $R^2=0,015$, което означава, че моделът обяснява 1,5% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в равнището на трудности в разбирателството с други хора и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105).

Фигура 46. Опосредствано влияние на склонността към загуба на контрол в трудни ситуации върху емоционалното благополучие с медиатори трудности в работата и трудности в разбирателството с хората

Проведен е медиаторен анализ чрез буутстрапинг със зададени 5000 проби като преценката се осъществява по метода на максималната вероятност, приложен със софтуера JASP 0.11.1.0 (JASP Team, 2019) – виж **Грешка! Източникът на препратката не е намерен..** Резултатите от медиаторния анализ с предиктор възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини, медиатори (с индиректен ефект) – чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в справянето с трудни ситуации, и резултативна променлива – емоционално благополучие по време на пандемията с коронавирус, са представени в Таблица 99, Таблица 100, Таблица 101 и Фигура 47.

Таблица 99. Директен ефект на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Емоционално благополучие	-0,068	0,041	-1,661	0,097	-0,152	0,007

При проверка на директния ефект на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус се установява незначим нестандартизиран коефициент за въздействие, представен в Таблица 99 и на Фигура 47. На базата на буутстрапинг процедура със зададени 5000 проби от файла с данните се генерират доверителни интервали за определяне значимостта на директния ефект като изчислената стойност на директния ефект е средата на този интервал и тъй като нулата попада в границите на доверителния интервал, се установява, че директният ефект на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус е незначим, когато медиатори са едновременно чувство за безпомощност и възприета самоефективност.

Таблица 100. Индиректни ефекти на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус, опосредствани от чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в трудни ситуации

Независима променлива		Медиаторна променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката,
-----------------------	--	-----------------------	--	-------------------------	--------	-------------------	------------	----------------------	--

									коригиран за предразсъдък	
									Долна граница	Горна граница
Възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Чувство за безпомощност в трудни ситуации	→	Емоционално благополучие	-0,060	0,021	-2,850	0,004	-0,106	-0,021
	→	Възприета самоефективност в трудни ситуации			-0,028	0,010	-2,837	0,005	-0,053	-0,011

При проверка на индиректните ефекти на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини върху емоционалното благополучие, опосредствани от чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в трудни ситуации, се установяват значими нестандартизирани коефициенти за въздействие, представени в Таблица 100 и на Фигура 47. Влиянието на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини върху емоционалното благополучие се опосредства от чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в трудни ситуации. С нарастване на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини нараства и чувството за безпомощност, което влошава емоционалното благополучие – виж Фигура 47. С нарастване на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини намалява възприетата самоефективност в трудни ситуации, което влошава емоционалното благополучие, а при по-високо възприета самоефективност в трудни ситуации нараства емоционалното благополучие – виж Фигура 47.

Таблица 101. Общ ефект на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултативна променлива	Оценка	Стандартна грешка	z-стойност	Равнище на значимост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Емоционално благополучие	-0,156	0,047	-3,320	< 0,001	-0,250	-0,066

Общият ефект включва в себе си комбинация от директните и индиректните ефекти на променливите и в този случай при възприемане на коронавируса като нарастваща заплаха за себе си и/или за роднини намалява емоционалното благополучие – виж Таблица 101 и Фигура 47.

Таблица 102. Общ индиректен ефект на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие по време на пандемията с коронавирус

Независима променлива		Резултатив на променлив а	Оценка	Стандар тна грешка	z-стойн ост	Равни ще на значим ост	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна граница	Горна граница
Възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини	→	Емоционално благополу чие	-0,089	0,025	-3,503	< 0,001	-0,137	-0,040

Общият индиректен ефект е комбинация от двата индиректни ефекта на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини върху емоционалното благополучие, като то намалява, когато нараства възприетата заплаха от коронавируса за себе си и за свои роднини, опосредствана от двете медиаторни променливи – чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в трудни ситуации (виж Таблица 102).

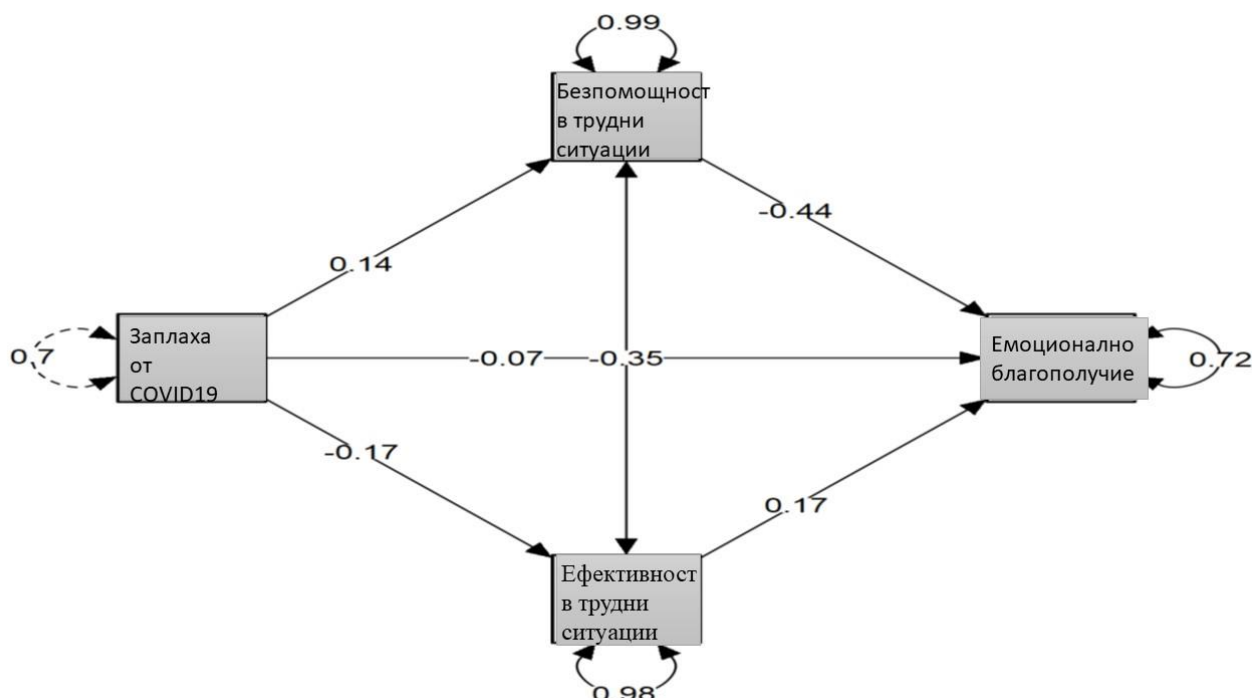
Таблица 103. Остатъчни ковариации на взаимодействието между чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприетата самоефективност в трудни ситуации

Променлива		Променлива	Оценк а	Стандартн а грешка	z-стойнос т	Равнище на значимос т	Bootstrap 95%тов доверителен интервал на оценката, коригиран за предразсъдък	
							Долна границ а	Горна границ а
Чувство за безпомощнос т в трудни ситуации	↔	Възприета самоефективнос т в трудни ситуации	-0,347	0,041	-8,397	< 0,001	-0,431	-0,267

В Таблица 103 са представени значими нестандартизирани коефициенти на взаимодействие между двете медиаторни променливи в модела – чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в трудни ситуации. Резултатите от медиаторния анализ чрез буутстрапинг показват, че те си взаимодействат статистически значимо и при нарастване на чувството за безпомощност в трудни ситуации намалява възприетата самоефективност в трудни ситуации, както и обратното.

Коефициентът на детерминация за промяната в емоционалното благополучие е $R^2=0,283$, което означава, че моделът обяснява 28,3% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в промяната на емоционалното благополучие, което е голям размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за чувство за безпомощност в трудни ситуации е $R^2=0,013$, което означава, че моделът обяснява 1,3% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) в

чувството за безпомощност и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105). Коефициентът на детерминация за възприета самоефективност в трудни ситуации е $R^2=0,020$, което означава, че моделът обяснява 2% от вариациите (Зарбова, Б., 2019) във възприетата самоефективност в трудни ситуации и това е малък размер на ефекта (Awang, 2015, p.105).

Фигура 47. Опосредствано влияние на възприетата заплаха от коронавируса за себе си и своите роднини върху емоционалното благополучие с медиатори чувство за безпомощност в трудни ситуации и възприета самоефективност в трудни ситуации

Може да се обобщи, че ефективни копинг-стратегии по време на пандемията с коронавирус са запазването на контрол в трудни ситуации и възприетата самоефективност, които повишават емоционалното благополучие, освен това запазването на контрол в трудни ситуации намалява трудностите в работата и трудностите в разбирателството с хората, което допълнително повишава емоционалното благополучие. Запазването на контрол в трудни ситуации се подобрява с напредването на възрастта, вероятно поради натрупания житейски опит, така че и емоционалното благополучие нараства с напредването на възрастта. Трудностите в работата и трудностите в разбирателството с хората са взаимосвързани и повишаването им намалява емоционалното благополучие.

С нарастване на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за роднини нараства чувството за безпомощност и намалява възприетата самоефективност в трудни ситуации, което влошава емоционалното благополучие. При възприета самоефективност в трудни ситуации намалява чувството за безпомощност и нараства емоционалното благополучие. При нарастване на чувството за безпомощност в трудни ситуации намалява възприетата самоефективност в трудни ситуации, което влошава емоционалното благополучие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За целите на дисертационния труд - установяване на равнището на благополучието по време на трудни житейски ситуации, каквато е пандемията от коронавирус, са проведени три изследвания. По отношение на потребителското благополучие е проучено влиянието на корпоративната социална отговорност върху вземането на решения от потребителите за покупка и поведението им след покупката чрез анкета, съставена на база на идеи на Paganikova (2020), с която са изследвани онлайн през май-юни 2020 г. 104 души. През юни 2020 г. са изследвани 231 човека с онлайн анкета относно потреблението на хранителни добавки, витамини и минерали по време на пандемията от коронавирус, съставена по идеи на Ali (2020). През май-юни 2020 г. е проведено изследване с 635 участници за измерване на различни аспекти на благополучието с въпросник, конструиран по модел на въпросници, предложени от M. Butovskaya (2020), Delve Pvt Ltd (2020), както и на основата на адаптирания за български условия въпросник на Спийлбъргър за ситуативна и личностна тревожност (Щетински, Д. и Паспаланов, И., 1989), също така по подобие на кратката форма на скалата за оценка на позитивния и негативния афект PANAS, адаптирана на български език (Занкова, К., 2015; Пилева, И., 2018).

В много измервателни инструменти на благополучието и удовлетвореността от живота айтъмите са формулирани само в позитивни термини, което е недостатък на измервателните инструменти (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001, p.197), насочват мисленето на изследваното лице в една посока на разсъждение, така че в настоящето изследване се измерват и негативни емоционални преживявания, свързани с липса на благополучие. От друга страна при изследване на благополучието често се наблюдава тенденция към негативна асиметрия (т. е. преобладаване на високи отговори по скалата за отговаряне), което би могло да е в природата на субективното благополучие (Vittersø, Røysamb, & Diener, 2002) поради общото позитивно възприемане на себе си (Wagner et al., 2007).

Препоръчително е айтъмите, на които се отговаря по Ликертова скала, да имат еднакъв брой позитивно формулирани и негативно формулирани айтъми, но психометричните характеристики и данните, събирани по въпросник за удовлетвореността от живота в течение на времето, показват, че не вреди на качествата на въпросника, ако всички айтъми са позитивно формулирани (McIntosh, 2001). Удовлетвореността присъства като термин почти изключително само в позитивно завършени изречения (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001, p.193), но баловите по въпросник за обща индивидуална удовлетвореност от живота не се характеризират с по-голяма асиметрия, отколкото други използвани измерителни инструменти в социалната психология (Vittersø, Røysamb, & Diener, 2002).

Ограниченията на проведените изследвания за установяване на степента на изразеност на благополучието при трудни житейски ситуации, каквато е пандемията от коронавирус, са свързани със зависимостта на резултатите от пристрастията и предразсъдъците на отговарящите, тъй като се използва самоотчет на изследваните лица и не е приложена скала за социална желателност. За преодоляване на това ограничение е проверена консистентността при отговарянето чрез съпоставяне на отговори на отделни въпроси. Трябва да се има предвид и, че социалната желателност включва два компонента – преувеличаване на позитивното себеописване и отричане на негативното себеописване, които са най-слабо изразени при студентите в България от студентски извадки в 20 държави (He et al., 2015, p.227, p.236), а част от нашата извадка са български студенти, които изглеждат по-склонни към искрено отговаряне според He et al. (2015). Възможно е изследваните лица да симулират, когато отговарят на личностни въпросници по посока на патологични отговори или отговори в норма (Mikesell, Calhoun, & Lottman, 1970), да проявяват социална желателност. Артефакти при отговаряне не са източник за притеснение в случая на самооценъчните въпросници, измерващи субективното благополучие (McIntosh, 2001). Оценяването на живота и житейски области с въпросници или с незавършени

изречения води до сходни оценки, без значение на метода (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001, p.193). Контент-анализ открива сходство между свободно конструирани отговори по отношение на благополучието при допълване на незавършени изречения и отговори на въпросници, измерващи благополучие (Westerhof, Dittmann-Kohli, & Thissen, 2001). Повечето от скалите, които измерват субективно благополучие и се състоят от един айтъм, имат добри психометрични характеристики, за да бъдат използвани, ако се търси кратък измерителен инструмент (McIntosh, 2001).

Друго ограничение е липсата на сравнение с данни по други методики, измерващи съответни характеристики на благополучието по време на пандемията от коронавирус. Прилагането на повече методи за събиране на данни би повишило обективността на получените резултати. Лонгитудно изследване би могло да даде по-точни резултати за динамиката на благополучието и да изясни допълнителни фактори, които ѝ повлияват. Изследването на повече представители на различни социални групи би дало възможност за генерализиране на резултатите. За преодоляването на тези ограничения в дисертационния труд са описани резултатите на изследвания от много автори върху аспекти на благополучието като е проследена неговата динамика в хронологичен ред през годините, описани са междугрупови различия и фактори, които повлияват равнището на благополучие, цитирани са и данни от други проучвания на благополучието по време на пандемията от коронавирус, които осигуряват проследяване в динамиката на благополучието през месеците март и април 2020 г. („Институт за изследване на населението и човека“, 2020a; „Институт за изследване на населението и човека“, 2020b; „Институт за изследване на населението и човека“, 2020c), които данни биват допълнени от проучванията в дисертационния труд, проведени през май-юни 2020 г.

Частично се потвърди основната хипотеза, че в трудните житейски ситуации, създадени от пандемията с COVID-19, благополучието (субективно, емоционално, свързано с работата, здравословно, психично, психосоциално) е по-скоро ниско, защото възприеманата заплахата от коронавируса за здравословното състояние (своето, на роднини и близки), наложената социална изолация и възприета загуба на личен контрол върху ситуацията пораждат чести и интензивни негативни емоции, свързани и с трудности във взаимоотношенията и в работата.

Възприемането на коронавируса като заплахата за себе си е характерно за 43,6% от изследваните, а като заплахата за роднини е характерно за 69,9% от изследваните, което по същество е вид стресор. 29% от изследваните българи не възприемат коронавируса като заплахата нито за себе си, нито за техни роднини и тъй като 20,5% от тях не мислят, че ситуацията с коронавируса е измама, това означава, че те по-скоро възприемат коронавируса като предизвикателство. Това е предпоставка да запазят контрол в трудната житейска ситуация, защото когато събития и ситуации се оценяват като заплашващи, е затруднено разграничаването между това, което може да се контролира, и това, което не подлежи на контрол, създава се напрегнатост и отношенията с другите хора са заплашени (Стаматов, Р. и Минчев, Б., 2003, стр. 110). Около 1/3 от изследваните са категорични, че запазват контрол в трудни ситуации, както и че не се чувстват безпомощни в трудна ситуация. Оценката на стресор като предизвикателство произтича от изисквания, за които човек се чувства уверен, че може да се справи с тях (Krohne, 2001). Стресови ситуации се оценяват като предизвикателство, когато са с потенциал за позитивни резултати, подобрения, растеж (Greenaway et al., 2015). Стресоустойчивите, издръжливите хора се съпротивляват срещу вредните ефекти на стреса благодарение на стила си на справяне със стресиращите събития – вместо да възприемат стресиращите събития като заплахата, те ги разглеждат като предизвикателство и вярват, че могат да контролират и да влияят върху хода на живота си (Стоянова, С., n.d.). Стресоустойчивостта, издръжливостта (hardiness) включва възприет контрол и приемане на предизвикателство, които намаляват ефекта от стресиращите житейски събития и препятстват появата на симптоми на заболявания (Kobasa, Maddi, &

Kahn, 1982). Част от компонентите на стресоустойчивостта са вътрешна локализация на контрола и възприемане на предизвикателство вместо на заплаха (Krohne, 2001).

Основната хипотеза се потвърди по отношение на ниското субективно благополучие. По време на пандемията от коронавирус преобладава по-ниска удовлетвореност от живота (при 57% от участниците в изследването), отколкото по-висока удовлетвореност от живота (при 43% от изследваните българи – виж Фигура 1) като израз на субективно благополучие.

Основната хипотеза не се потвърди по отношение на емоционалното благополучие. Установи се, че по време на пандемията от коронавирус в периода от края на май 2020 г. до средата на юни 2020 г., когато е провеждано проучването, най-голям дял от изследваните българи (48%) са със средно изразено емоционално благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като баланс между позитивния и негативния афект. Следва ги делът на участниците в изследването, които преживяват силно изразено емоционално благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като превес на позитивния афект над негативния - 28,7%. Най-малко са изследваните лица, които преживяват емоционално неблагоприятно благополучие по време на пандемията от коронавирус, изразено като превес на негативния афект над позитивния - 23,3%.

Най-голям е делът на изследваните българи със средно изразени преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (70,1%) и със средно изразени преживявания на позитивен афект (63%), следват по брой изследваните българи с много силно изразени преживявания на позитивен афект (20%), след това - с много ниски преживявания на позитивен афект (17%), след това - с много силно изразени преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (15,4%), най-малко са хората с много ниски преживявания на негативен афект по време на пандемията от коронавирус (14,5%).

Основната хипотеза се потвърди по отношение на благополучието, свързано с работата. Леко преобладават преживяващите неблагоприятно благополучие, свързано с работата, българи (около 52%, обобщен среден процент) над тези, които изпитват по-скоро благополучие, свързано с работата (около 48%, обобщен среден процент). Неблагополучието, свързано с работата, се дължи на трудности в работата, които понижават семейния доход, а също на трудности във взаимоотношенията. Неблагополучието, свързано с работата, по време на пандемията от коронавирус, се изразява в различна форма – било като превес на трудности в работата или на трудности във взаимоотношенията, или на ниски доходи, които затрудняват удовлетворяването на личните и семейните нужди. Съответно неблагоприятно благополучието, свързано с работата, се изразява чрез трудности във вършенето на работата (големи трудности са налице при 27% от изследваните, а по-малки трудности – при 36% от изследваните, виж Фигура 3), свързани и с проблемни взаимоотношения (много проблемни взаимоотношения при 16% от изследваните, а в малка степен наличие на трудности във взаимоотношенията при 37% от изследваните – виж Фигура 43), понижаване или загуба на дохода (при около 40% от изследваните българи).

Благополучието, свързано с работата, се проявява под формата на липса на трудности в работата, както и във взаимоотношенията, включително с колеги, началници, клиенти, запазване или дори в по-редки случаи - повишаване на дохода по време на пандемията от коронавирус. Благополучието, свързано с работата, е изразено чрез липса на трудности във вършенето на работата (при 37% от изследваните - виж Фигура 3), включително свързани с липса на проблеми във взаимоотношенията (при 47% от изследваните – виж Фигура 43), а също така чрез стабилност на дохода (при около 55% от изследваните българи) или повишаване на дохода (при около 5% от изследваните българи).

Като обобщение по отношение на благополучието, свързано с работата по време на трудните житейски ситуации при пандемията от коронавирус, е установено, че около 1/3 от изследваните българи (37%) не са преживявали трудности в работата през последните две седмици преди проучването по време на пандемията от коронавирус според тяхното мнение

(виж Фигура 3). 63% от изследваните лица се оплакват от някакви трудности в работата, от по-силно до по-слабо изразени (виж Фигура 3). Трудностите в работата имат директен ефект върху промяната в семейния доход и при нарастване на трудностите в работата по време на пандемията с коронавирус намалява семейния доход (виж Таблица 13). Семейният доход е намалял при около 40% от участниците в изследването. Трудностите в работата се отразяват пряко върху семейния доход като го понижават. Влиянието на трудностите в работата върху промяната в семейния доход не се опосредства от емоционалното благополучие (виж Таблица 14), което означава, че преживявани негативни емоционални състояния при трудности в работата не водят до намаляване на семейния доход, а трудности в работата, свързани с обективни пречки, част от естеството на работата в променената социална ситуация по време на пандемията от коронавирус, водят до намаляване на дохода – например, не всички работни задачи могат да се извършват дистанционно, особено без предварителна подготовка, някои браншове претърпяват загуба на клиенти, което затруднява вършенето на работа, хората загубват работните си места и това се отразява на дохода им.

Високо благополучие, изразено в поддържане на позитивни взаимоотношения по време на пандемията от коронавирус, преживяват 47% от изследваните българи (виж Фигура 43), т. е. мнозинството изследвани са преживели неблагоприятно благополучие във взаимоотношенията, изразено в по-малка (при 37%) или по-голяма (при 16%) степен. Част от трудностите с разбирателството с други хора се отнасят до служебни взаимоотношения като е налице тенденция значимо повече хора с трудности в работата от очакваното да преживяват и трудности в разбирателството с хората, а хората, които не се оплакват от трудности в работата, по-малко страдат и от трудности с разбирателството с хората.

Взаимоотношенията с други хора – съпруг/а, деца, приятели, са свързани с благополучието не само пряко – предоставяйки социална подкрепа и помощ, но и непряко – предоставяйки на индивида възможност да се грижи за другите (Cantor & Sanderson, 1999), тъй като грижата за другите увеличава чувството за лична ценност и значимост, повишава самооценката, чувството за собствено достойнство и така увеличава благополучието. Освен това около 1/3 от изследваните българи заявяват готовност да подпомогнат благополучието на другите хора по време на пандемията с коронавирус чрез доброволчески дейности, приблизително един на петима българи прави финансови дарения с тази цел, а по-малко от един на десет българи извършва други доброволчески дейности, с които поддържат благополучието на други хора, въпреки че над половината изследвани лица в досегашния си опит са се занимавали с доброволчество. Преживяваното емоционално благополучие е свързано с доброволческата дейност по време на пандемията от коронавирус, занимаващите се с доброволческа дейност са с по-високо емоционално благополучие от очакваното (виж Таблица 90). Доброволческата активност вероятно повишава и психичното благополучие, чийто компонент е активността (Deci & Ryan, 2000), увеличава чувството за полезност и по този начин подобрява психосоциалното благополучие, чийто компонент е чувството за полезност (Мелёхин, А., 2015), осмисля живота и така също подобрява преживяваното благополучие.

Основната хипотеза не се потвърди в частта си за психосоциалното благополучие. По-голямата част от изследваните българи (64,5% усреднен процент от индикаторите на доверието към официалните власти) преживяват психосоциално благополучие под формата на доверие към предоставяната от официалните власти информация по време на пандемията от коронавирус и в предприетите мерки и действия на властите, свързани със социална изолация. Приблизително 1/3 от изследваните българи (35,5% усреднен процент от индикаторите на доверието към официалните власти) преживяват психосоциално неблагоприятно благополучие под формата на недоверие към предоставяната от официалните власти информация по време на пандемията от коронавирус и в предприетите мерки и действия на

властите, свързани със социална изолация, като това недоверие е свързано и с негативна емоционалност като гняв и приписване на вина.

Основната хипотеза не се потвърди в частта си за психичното благополучие. По време на пандемията от коронавирус е по-силно изразено психичното благополучие под формата на увереност в себе си (при 54% от изследваните българи), а по-рядко се преживява психично неблагополучие под формата на неувереност в себе си (при 46% от изследваните българи - виж Фигура 2), което създава предпоставки за успешно справяне с трудните житейски ситуации по време на пандемията с коронавирус и за поддържане на своето благополучие.

Основната хипотеза не се потвърди по отношение на здравословното благополучие. 79,5% от изследваните българи (обобщен среден процент) преживяват здравословно благополучие по време на пандемията от коронавирус, а останалите 20,5% преживяват здравословно неблагополучие. По отношение на благополучието, свързано със здравето, 9,5% от изследваните лица са общо диагностицирани с коронавирус или в рискови групи по отношение на заболяване от коронавирус, но повече от половината от тях не възприемат COVID-19 като заплаха лично за тях, а почти всички го считат като заплаха за техните роднини. Благополучието, свързано със здравето, се отнася не само до своето здраве, но и до здравето на близките хора по време на пандемията от коронавирус. Здравословното благополучие се свързва и със семейното благополучие и емоционалното благополучие, доколкото заболяването от коронавирус е сближило по-голямата част от диагностицираните и попадналите в рискова група с членовете на семейството им (виж Таблица 86). По-голямата част от изследваните българи не са включени в рискови групи по отношение на заболяване от коронавирус (90,5%), нямат хронични заболявания (около 89%) и се чувстват здрави в голяма или умерена степен (59%). Съществува вероятност хората да се притесняват от стигматизация с диагноза коронавирус и да не съобщават за свои здравословни оплаквания.

Потвърди се първата работна хипотеза, че са налице социално-демографски различия по пол, възраст, семейно положение в преживяването на благополучие (субективно, емоционално, семейно, свързано с работата, здравословно, психично, психосоциално) по време на пандемията от коронавирус. Благополучието се диференцира по социално-демографски фактори, както са откривали и други автори, чиито резултати са описани в дисертационния труд.

По отношение на половите различия мъжете преживяват по-високо субективно благополучие под формата на удовлетвореност от живота, по – високо психично благополучие под формата на увереност в себе си, по-високо благополучие, свързано с работата, под формата на липса на трудности в работата, по-чести и силни позитивни емоции, в сравнение с жените. По отношение на благополучието, свързано с работата по време на трудните житейски ситуации при пандемията от коронавирус, жените (67,4% от жените) в по-голяма степен се оплакват от трудности в работата в сравнение с мъжете (54,7% от мъжете). Жените преживяват по-чести и силни негативни емоции по време на пандемията от коронавирус в сравнение с мъжете. Възможно е жените да са по-склонни да споделят проблемите си от мъжете, които са възпитавани в процеса на социализация да изглеждат силни и справящи се.

Хората с интимен партньор са по-удовлетворени от живота като израз на субективно благополучие в сравнение с хората без интимен партньор. Хората с интимен партньор преживяват по-силно изразено психо-социално благополучие под формата на доверие към официалните власти - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус, в сравнение с хората без интимен партньор. По-чести и силни, както позитивни, така и негативни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват хора, които поддържат интимно партньорство. Наличието на интимен партньор понижава емоционалното благополучие в ситуацията на

пандемия с коронавирус. С интимния партньор са свързани повече негативни преживявания по време на пандемията от коронавирус, може би заради притеснения за здравето му и за поддържането на взаимоотношенията, тъй като при наложената социална изолация хората срещат трудности да поддържат взаимоотношението с интимния си партньор, ако не живеят с него, което ги разстройва.

Хората с деца са по-удовлетворени от живота като израз на субективно благополучие по време на пандемията от коронавирус в сравнение с хората без деца. Раждането на деца е свързано с по-висока удовлетвореност от живота (Luhmann, Lucas, Eid, & Diener, 2013). Хората с деца преживяват по-силно изразено психосоциално благополучие под формата на доверие към официалните власти - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус, в сравнение с хората без деца. По-уверени в себе си като израз на психично благополучие по време на пандемията с коронавирус са хора, които имат деца, а по-неуверени в себе си са хора без деца. Нарастването на броя деца в семейството увеличава преживяването емоционално благополучие, т. е. води до по-силно изразен превес на позитивния афект над негативния афект. По-чести и силни позитивни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват хора, които имат деца. По-чести и силни негативни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват хора без деца. По-силно изразено благополучие, свързано със здравето, преживяват хората с деца. Здравословно неблагополучие е по-характерно за хората без деца. Децата осмислят живота и водят до по-голяма удовлетвореност от своята реализация (Luhmann, Lucas, Eid, & Diener, 2013). Децата придават смисъл в живота, което радва родителите, грижите за тях карат човек да се чувства полезен, което допълнително повишава неговото благополучие.

Хората на възраст над 36 години са по-удовлетворени от живота като израз на субективно благополучие в сравнение с хората от 20 до 35 години. Като че ли най-силно доверие към предоставяната от официалните власти информация по време на пандемията от коронавирус и в предприетите мерки и действия на властите, свързани със социална изолация като израз на психосоциално благополучие проявяват българите във възрастта 36-65 години. Най-силно недоверие към официалните власти като израз на психосоциално неблагополучие проявяват българите във възрастта 28-35 години - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус. Най-уверени в себе си като израз на психично благополучие по време на пандемията с коронавирус са хора над 36 години. По-неуверени в себе си по време на пандемията от коронавирус са хора между 24 и 27 години. Най-чести и силни позитивни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват хора от 36 до 65 години. Най-чести и силни негативни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват хора от 24 до 27 години. Хората от 36 до 65 години преживяват по-изразено субективно благополучие, психосоциално благополучие, психично благополучие, емоционално благополучие, но не и здравословно благополучие. По-силно изразено благополучие, свързано със здравето, преживяват хората от 20 до 35 години. Здравословно неблагополучие е по-характерно за хората от 36 до 65 години. По-възрастните хора по-често съобщават за хронични заболявания, а са и подложени на по-голям риск от заразяване с COVID-19. Хората от 36 до 65 години вероятно имат по-голям опит, който им носи увереност в себе си, имат установен социален статус в обществото, семейство и професия, които са източник на доходи, социална подкрепа и позитивни емоции.

По отношение на социално-демографските характеристики не може да се твърди категорично, че някои социални групи преживяват най-силно изразено семейно благополучие по време на пандемията с коронавирус, тъй като се случва по един индикатор на семейното благополучие една социална група в обществото да преживява силно изразено семейно благополучие, но по друг негов индикатор същата група да е в по-незавидна позиция с по-слабо изразено семейно благополучие.

Най-удовлетворени от живота като израз на субективно благополучие по време на пандемията с коронавирус изглежда са мъже, които са с установено партньорство в интимните отношения, с деца, на възраст над 36 години. По-неудовлетворени от живота си по време на пандемията от коронавирус са млади жени от 20 до 35 години, без интимен партньор, без деца. Вероятно преживяваната самотност при социалната изолация по време на пандемията с коронавирус допринася за преживяваната неудовлетвореност от живота.

Най-силно недоверие към официалните власти като израз на психосоциално неблагоприятно благополучие проявяват българите във възрастта 28-35 години и то предимно самотните хора без интимен партньор и без деца, те в най-голяма степен преживяват психосоциално неблагоприятно благополучие под формата на недоверие към официалните власти - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус. Съответно хората от останалите възрастови групи с интимен партньор и деца преживяват по-силно изразено психосоциално благополучие под формата на доверие към официалните власти - към предоставяната от тях информация и предприетите от тях мерки за предотвратяване на разпространението на заразяване с коронавирус.

Най-уверени в себе си като израз на психично благополучие по време на пандемията с коронавирус са мъже, които имат деца и са над 36 години. Те са постигнали определен социален, семеен и професионален статус в обществото, издържат своите семейства и изглежда са уверени в своите възможности да се справят с трудните житейски ситуации по време на пандемията от коронавирус, разчитат на своя опит, умения и изградени социални мрежи от контакти. По-неуверени в себе си по време на пандемията от коронавирус са жени, без деца, между 24 и 27 години. Тяхната неувереност може да е свързана с очакванията им за осъществяване на социални роли като съпруга и майка, и възприеманите трудности за създаване на семейство, раждане и отглеждане на дете в обстановка на пандемия от коронавирус и наложена социална изолация.

Най-чести и силни позитивни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват мъже от 36 до 65 години, които поддържат интимно партньорство и имат деца. Най-чести и силни негативни емоции по време на пандемията от коронавирус преживяват жени от 24 до 27 години, които поддържат интимно партньорство, но са без деца. Вероятно социалната изолация силно е променила начина им на живот и им липсват възможности за поддържане на социални контакти и взаимоотношения с хора, с които не живеят заедно, затруднява се самоутвърждаването в професионалния и личния живот, ограничават се развлеченията, което ги разстройва.

Неблагополучието във взаимоотношенията е по-характерно за включените в рискова група за заразяване с COVID-19 (вероятно заради поставянето под карантина, виж Таблица 78), за хората с интимен партньор (виж Таблица 79) и за хората с трудности в работата (виж Таблица 80). Трудности са причинявани може би не толкова от характера на интимния партньор, колкото от наложената социална изолация, която пречат общуването между хора, които не живеят заедно.

По-силно изразено благополучие, свързано със здравето, преживяват хората с деца и изследваните лица от 20 до 35 години. Здравословно неблагоприятно благополучие е по-характерно за хората от 36 до 65 години без деца.

По-често безпомощност в трудна ситуация преживяват жени от 20 до 23 години, без деца, без интимен партньор. Най-рядко безпомощност в трудна ситуация преживяват мъже от 36 до 65 години, с деца и поддържащи интимно партньорство. Самотните хора по-често се чувстват безпомощни, вероятно им е трудно да разчитат на социална подкрепа.

По време на пандемията с коронавирус не се наблюдава значима диференциация в доброволческата дейност по пол и възраст, хора от различни социални групи оказват каквато помощ им е възможна. Значимо повече хора с интимен партньор от очакваното се занимават с доброволческа дейност по време на пандемията с коронавирус, а значимо повече хора без

интимен партньор от очакваното даряват пари за нуждаещи се по време на пандемията с коронавирус.

Потвърди се втората работна хипотеза, че в трудните житейски ситуации, създадени от пандемията с COVID-19, по-често се преживява семейно благополучие, отколкото семейно неблагополучие, макар хората да се притесняват за здравето, благополучието и издръжката на членовете на своето семейство, да се появяват трудности в грижите за домакинството, но от друга страна са налице и предпоставки за допълнително сближаване между членовете на семейството по повод общата опасност и при по-голямата честота на контактите между членовете на семейството при дистанционните работи и учене.

Семейното благополучие по време на трудната житейска ситуация, свързана с пандемията от коронавирус е изразено като осъзнаване на важността на семейството (при около 75% от изследваните), сближаване с членовете на семейството (с родителите – при 53,5%; със съпруг/а – при 31%; с децата – при 23%, като трябва да се има предвид, че част от изследваните нямат живи родители, съпруг или деца, с които да се сближат), придаване на значение на общуването с роднините (при около 76% от изследваните), стабилност (при около 55% от изследваните) или повишаване (при 5% от изследваните) на семейния доход, липса на трудности в грижите за домакинството (при 50% от изследваните). Приблизително 70% от изследваните българи възприемат коронавируса като заплаха за своите роднини, което изразява привързаността им към своето семейство. Може да се обобщи, че семейно благополучие по време на пандемията с коронавирус преживяват около 70% от изследваните българи, а останалата част са с по-ниско семейно благополучие по време на пандемията от коронавирус.

Изглежда, че когнитивни процеси и ценности са от значение за повишаване на семейното благополучие по време на пандемията от коронавирус. Осъзнаването на важността на семейството при социалната изолация увеличава семейното благополучие, изразено чрез сближаване между членовете на семейството. При осъзнаване на важността на своето семейство по време на социалната изолация нараства възприемането на коронавируса като заплаха за роднините и човек се сближава още повече с членовете на своето семейство. Осъзнаването на стойността на човешкия живот също води до сближаване на членовете на семейството. При осъзнаването на стойността на човешкия живот нараства възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и за свои роднини, което допълнително усилва сближаването с членовете на своето семейство (виж Фигура 12). Когнитивни процеси като по-ясно осъзнаване на важността на семейството и семейството като ценност са от значение за повишаване на семейното благополучие по време на пандемията от коронавирус чрез усилване на някои от неговите компоненти, но не всички. Осъзнаването на стойността на човешкия живот не е свързано с промяна в семейния доход, нито директно, нито опосредствано от възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и/или за свои роднини. Сближаването с членовете на семейството и промяната в семейния доход като изрази на семейно благополучие не си взаимодействат статистически значимо, т. е. промяната в едното не е свързана с изменение на другото. По отношение на семейния доход като израз на семейно благополучие, семейното благополучие се повлиява от благополучието, свързано с работата. Семейното благополучие е свързано и с други видове благополучие като емоционалното благополучие. При нарастване на трудностите в грижите за домакинството по време на пандемията с коронавирус емоционалното благополучие намалява, вероятно хората се притесняват за осигуряването на стоки от първа необходимост при въвеждането на социалната изолация по време на пандемията с коронавирус.

Потвърди се третата работна хипотеза, че по време на трудните житейски ситуации, създадени от пандемията с COVID-19, потребителското благополучие се свързва със здравословното и социалното благополучие по такъв начин, че потребителите се насочват

към такива стоки и услуги, които могат да съдействат за подобряване или поддържане на добро здравословно състояние, както и допринасящи за благополучието на големи социални групи и обществото.

Налице е тенденция по време на пандемията с коронавирус потребителите да подкрепят компании, които поемат корпоративна социална отговорност, корпоративната социална отговорност е преценена като важна от изследваните лица (с оценка за важност 4 по скала от 1 до 5), приблизително 89% от потребителите се повлияват в някаква степен в своето решение за закупуване на продукт от корпоративната социална отговорност. Трябва да се има предвид, че корпоративната социална отговорност не е най-важният фактор, който оказва влияние върху решението за покупка или върху удовлетвореността на потребителите, дори единици от потребителите са недоволни от определени дейности, свързани с корпоративна социална отговорност, които им създават някакво лично неудобство за самите тях, въпреки че по замисъл на компанията би трябвало да са от полза за обществото. Потребителското благополучие се свързва с благополучието във взаимоотношенията и семейното благополучие, тъй като около 80% от изследваните биха споделяли със семейството и с приятели за усилията на компания да поема корпоративна социална отговорност.

Потребителското благополучие се свързва със стремежа за поддържане на здравословно благополучие, за което по-голямата част от изследваните считат, че допринасят хранителните добавки. По време на пандемията с коронавирус изследваните се колебаят в оценката си дали хранителният им режим е здравословен или не е здравословен (48%), като са склонни да преценят, че по-скоро е здравословен (41%). Най-голям дял от изследваните се стремят да вземат превантивни мерки по отношение на своето здраве и физическо състояние – и преди пандемията с коронавирус (49%), и след преминаване на кризисната ситуация с коронавируса (87%), като част от тези превантивни мерки са свързани с използване на хранителни добавки или намерения за тяхното използване в бъдеще – при 64,4% от изследваните. Само около 18% от изследваните са категорични, че не биха купили хранителни добавки, независимо дали пазаруват онлайн или офлайн. Използваните хранителни добавки се възприемат не толкова като част от хранителния режим (по-скоро важни или много важни за хранителния режим са според 38,9% от изследваните), а се възприемат по-скоро като медикаменти, които могат да подобрят здравословното състояние чрез усилване на имунната система и доставяне на липсващи в храната и организма вещества, елементи (според 50,7%), както и да подобрят физическата форма на организма (според 31,2% от изследваните). Само 12,1% от изследваните не вярват в някаква степен, че хранителните добавки, достъпни за закупуване, подпомагат стимулирането на имунитета, здравословното и физическото състояние. По-скоро е вероятно изследваните в бъдеще да купуват хранителни добавки – най-честият отговор е 5 по скала от 1 до 7. Най-често изследваните лица възнамеряват да купуват протеини (около 54%), мултивитамины (45,5%) и витамини (около 42%), добавки за подобряване на имунитета (около 37%).

Потвърди се четвъртата работна хипотеза, че субективната когнитивна преценка за ефективност в трудни житейски ситуации е свързана с преживяване на по-високо благополучие, а чувството за безпомощност го понижава.

Малко повече са хората, които преживяват възприет контрол над трудна ситуация (около 1/3 от изследваните), в сравнение с тези, които възприемат загуба на контрол в трудна ситуация (около 1/5 от изследваните), но мнозинството хора се затрудняват да оценят категорично своя възприет контрол над ситуация. Въпреки това почти половината изследвани се чувстват безпомощни в трудна ситуация, а около 1/3 не се чувстват безпомощни в трудна ситуация. Около 1/3 изпитват притеснение в трудна ситуация и се чувстват зле, приблизително 1/3 не се притесняват и не се чувстват зле в трудна ситуация, а останалите се колебаят как да отговорят.

Начините за справяне са мисли и действия, които индивидите използват, за да се справят със стресори в ежедневието (Folkman & Lazarus, 1988), така че е много важно как хората възприемат трудни ситуации, в какво вярват и какви действия предприемат за успешно справяне с тях. Ефективни копинг-стратегии по време на пандемията с коронавирус са запазването на контрол в трудни ситуации и възприетата самоефективност, които повишават емоционалното благополучие, освен това запазването на контрол в трудни ситуации намалява трудностите в работата и трудностите в разбирателството с хората, което допълнително повишава емоционалното благополучие. Запазването на контрол в трудни ситуации се подобрява с напредването на възрастта, вероятно поради натрупания житейски опит, така че и емоционалното благополучие нараства с напредването на възрастта.

С нарастване на възприемането на коронавируса като заплаха за себе си (при 43,6% от изследваните) и/или за роднини (при 69,9% от изследваните), което по същество е вид стресор, нараства чувството за безпомощност и намалява възприетата самоефективност в трудни ситуации, което влошава емоционалното благополучие. При възприета самоефективност в трудни ситуации намалява чувството за безпомощност и нараства емоционалното благополучие. При нарастване на чувството за безпомощност в трудни ситуации намалява възприетата самоефективност в трудни ситуации, което влошава емоционалното благополучие.

НАУЧНИ ПРИНОСИ

1. Създаден е въпросник за измерване на позитивния афект, негативния афект и емоционалното благополучие. Конструирани са инструменти за създаване на възможности за бъдещо ползване на методиката в психологическата практика, както и за разкриване на закономерности и зависимости, взаимовръзки между явления, които да обогатят теоретичното познание. Създадената методика за изследване на емоционалното благополучие може да бъде успешно прилагана при бъдещи изследвания в България сред различни социални категории от населението. Конструираният въпросник за измерване на емоционалното благополучие има добри психометрични характеристики – висока вътрешна консистентност на извлечените субскали, добра конструктивна валидност, установена чрез проверка на факторната му структура за съответствие с теоретичен модел, както и чрез социално-демографски различия между социални категории.

2. Проучено е равнището на различни видове благополучие при българите по време на трудната житейска ситуация, каквато представлява пандемията от коронавирус, което обогатява научното познание – здравословно благополучие преживяват 79,5% от изследваните българи; семейно благополучие преживяват около 70% от изследваните българи; психосоциално благополучие под формата на доверие към предоставяната от официалните власти информация по време на пандемията от коронавирус и в предприетите мерки и действия на властите, свързани със социална изолация, преживяват 64,5% от изследваните българи; психично благополучие под формата на увереност в себе си е характерно за 54% от изследваните; благополучие, свързано с работата, преживяват 48% от участниците в изследването; емоционално благополучие като баланс между позитивния и негативния афект преживяват 48% от изследваните българи; благополучие, изразено в поддържане на позитивни взаимоотношения по време на пандемията от коронавирус, преживяват 47% от изследваните българи; субективно благополучие под формата на удовлетвореност от живота в умерена и голяма степен е налице при около 43% от изследваните българи; емоционално благополучие като превес на позитивния над негативния афект е налице при около 29% от изследваните. Субективната преценка за благополучието е и начин за самопознание при участниците в изследването, който стимулира рефлексивност и формира очаквания за бъдещето.

3. Констатираните социално-демографски различия в преживяваното благополучие от българи по време на трудните житейски ситуации при пандемията от коронавирус разкриват значението на придобития социален опит и усъвършенстването на способността за запазване на контрол в трудни ситуации с напредването на възрастта за по-силно изразено благополучие, както и наличието на деца като възможност за повишаване на благополучието.

4. Установи се, че когнитивните процеси и ценностите са от значение за повишаване на семейното благополучие по време на пандемията от коронавирус чрез усиление на някои от неговите компоненти - осъзнаването на важността на семейството, т. е. високото ценене на семейството и/или осъзнаването на стойността на човешкия живот увеличават семейното благополучие, тъй като водят до сближаване между членовете на семейството. При осъзнаване на важността на своето семейство и/или осъзнаването на стойността на човешкия живот по време на социалната изолация нараства възприемането на коронавируса като заплаха за роднините и човек се сближава още повече с членовете на своето семейство.

5. Установиха се взаимовръзки между различните видове благополучие, които индикират, че промените в един вид благополучие са свързани и с промени в други видове благополучие. В тази връзка може да се дават насоки за подобряване на преживяваното благополучие. Например, потребителското благополучие се свързва със здравословното благополучие при покупки на продукти и услуги за подобряване на здравословното състояние; със семейното благополучие при повлияване на решението за покупка между

членовете на семейството и по отношение на зависимостта на потреблението от семейния доход, заради което се свързва и с благополучието, свързано с работата; със субективното благополучие и емоционалното благополучие, заради преживяваната удовлетвореност-неудовлетвореност от потреблението на стоки и услуги; с психичното благополучие заради потреблението на продукти, насочени към личностен растеж и т. нат. При неблагоприятно благополучие, свързано с работата, директно се влошава емоционалното благополучие. С нарастването на трудностите с разбирателството с други хора директно се влошава емоционалното благополучие, а също така намалява благополучието, свързано с работата, което допълнително влошава емоционалното благополучие. Благополучието, свързано с работата, се променя заедно със семейното благополучие, доколкото семейният доход е техен общ индикатор. Здравословното благополучие се свързва и със семейното благополучие и емоционалното благополучие, доколкото човек се вълнува емоционално от свое заболяване, а заболяването от коронавирус е сближило по-голямата част от диагностицираните и попадналите в рисковата група хора с членовете на семейството им.

6. Потвърди се полезността на някои копинги за справяне в трудни житейски ситуации и повишаване на благополучието. Възприетата самоефективност в трудни житейски ситуации и запазването на контрол в трудни ситуации са свързани с преживяване на по-високо благополучие, а чувството за безпомощност го понижава.

7. Установи се, че доброволческата активност предоставя възможност за повишаване на благополучието по време на трудни житейски ситуации - занимаващите се с доброволческа дейност са с по-високо емоционално благополучие; доброволчеството осмисля живота и така също подобрява преживяваното благополучие; повишава психичното благополучие, във връзка със свързаните с него активност, чувство за общност, мотивираност и ентузиазъм; увеличава чувството за полезност и по този начин подобрява психосоциалното благополучие.

8. Резултатите от изследването чрез медиаторни анализи на взаимоотношения между променливи очертаха модели за промяна на различни видове благополучие по време на трудната житейска ситуация на пандемия от коронавирус, които могат да се прилагат за повишаване на благополучието и подобряване на справянето в трудни житейски ситуации.

- 8.1. Семейното благополучие като сближаване с членовете на семейството нараства при осъзнаване на стойността на човешкия живот, осъзнаване на важността на семейството и възприемане на коронавируса като заплаха за себе си и за своите роднини, което е стресор, но в случая играе конструктивна роля за повишаване на семейното благополучие.
- 8.2. От друга страна възприемането на коронавируса като заплаха за себе си и за своите роднини като стресор влошава емоционалното благополучие, понижава възприетата самоефективност и увеличава чувството за безпомощност, което допълнително намалява емоционалното благополучие.
- 8.3. Семейното благополучие, изразено като липса на трудности в грижите за домакинството подобрява емоционалното благополучие.
- 8.4. При наличие на деца и напредване на възрастта емоционалното благополучие се повишава, а напредването на възрастта влияе и косвено върху емоционалното благополучие като намалява възприетата загуба на контрол и така се увеличава допълнително емоционалното благополучие.
- 8.5. При нарастване на възприетия контрол над ситуацията се увеличава и благополучието, свързано с работата, както и благополучието, свързано с поддържане на позитивни взаимоотношения, което от своя страна също увеличава емоционалното благополучие.
- 8.6. При нарастване на благополучието, свързано с работата, нараства и семейното благополучие, поради увеличаване на семейния доход и подобряване на взаимоотношенията.